

5417 Budapest
11224
Tel: 955 1

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ **0-3 ÉVES**
KORCsoRTA

■ **3-6 ÉVES**
KORCsoRTA

■ **6-10 ÉVES**
KORCsoRTA

■ **10-14 ÉVES**
KORCsoRTA

Tartalom

■ FÓKUSZBAN A JÓ GYAKORLATOK

▪ Megmérhető gyermekjólét	4
▪ Ti hogyan csináljátok?	18
▪ Tündérházak	20
▪ Gyórfi Éva: Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben	24
▪ Gyórfi Éva: Elérhetőség, minőség, rugalmasság	30
▪ Istvánffy Gabriella: Gyermekpszichodráma a nevelőszülői hálózatban	33
▪ Gyórfi Éva: Befogadó iskolák	36
▪ Otthon vagyunk a tanteremben	39
▪ Jó gyakorlatok a bűnmegelőzés területéről	41

■ AKTUÁLIS

▪ Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben – 2008	50
▪ Pályázatok	54

■ AJÁNLÓ

▪ Közös platform?	55
-------------------	----

Megmérhető gyermekjólét

Magyarországon sokan érzik úgy, hogy a szegénység, a csökkenő támogatás, a növekvő terhek egyre több embernek okoznak elviselhetetlen nehézségeket. Egy közelmúltbeli európai uniós felmérés és tanulmány segít tájékozódni a régióban, érthetőbbé és kézzelfoghatóbbá teszi a problémákat. Ettől önmagában nem lesz könnyebb a helyzet, de láthatóvá válik, hogy más országokban hogyan élnek a gyerekek és családjaik.

Több európai országban, így Olaszországban, Portugáliában, Spanyolországban, Észtországban, Lettországon, Litvániában és Lengyelországban a gyerekek 28-33%-a szegénységben és nélkülözésben nő fel.¹ Ez a szegénység eltérő mélységű lehet az adott ország más jellemzőitől és lehetőségeitől függően. A szegénység kevesebb lehetőséget, megkurtított álmokat, elpazarolt potenciálokat jelent. A gyerekek a jövő nemzedéke, s a nekik nyújtott megfelelő lehetőségek, körülmények nélkül ez a nemzedék, maga a jövő kerül veszélybe. A gyors cselekvés, a gyermekszegénység leküzdése a leghatékonyabb módja annak, hogy Európa számára is jobb jövőt teremtsünk. Ezért az Európai Tanács 2006 tavaszán arra kérte a tagállamokat és az Európai Bizottságot, hogy „tegyék meg a gyermekszegénység gyors és jelentős csökkentéséhez szükséges intézkedéseket, egyenlő esélyeket biztosítva valamennyi gyermek számára, függetlenül a jelenlegi szociális helyzetüktől”. A Tanács felkérésére a Szociális Védelmi Bizottság Indikátor Alcsoportja (SPCIS) létrehozott egy munkacsoportot a tagállamokban tapasztalható gyermekszegénység mögöttes okainak feltárására. A munkacsoport által végzett kutatás eredményeit a 2007-ben megjelent, Gyermekszegénység és jólét az EU-ban² című jelentés dolgozta fel³. A jelentés közösen elfogadott mutatók alapján jelöli meg a szegénységet meghatározó elemeket, okokat minden tagországban.

■ A GYERMEK SZEGÉNYSÉG ÉS A SZOCIÁLIS KIREKESZTÉS ELEMZÉSE

Az Európai Tanács kérésére a tagállamok legtöbbszörének fő célja az volt, hogy a 2006-2008-as Nemzeti Szociális Védelem és Társadalmi Integráció Stratégiájában (NRSSPSI) integrált és hosszú távú stratégiát dolgozzanak ki a gyermekszegénység és a társadalmi kirekesztés megelőzésére és enyhítésére.

Az EU-n belül a Bizottság és a tagállamok a legfontosabbnak a gyermekszegénység kérdését ítélték a szociális védelem és a társadalmi integráció koordinálásának nyílt módszere (Open Method of Coordination on Social Protection and Social Inclusion -OMC) keretében.

Magyarországon 2007-ben indult – jelentős támogatottságú parlamenti határozat alapján, összhangban az európai uniós ajánlásokkal – a „Legyen jobb a gyerekeknek!” elnevezésű Nemzeti stratégia, amely az elkövetkezendő 25 évre fogalmazza meg a legfontosabb célokat.

A terv indoklásaiban az ENSZ Gyermek Jogairól szóló Egyezmény betartása mellett szerepelt a „szegénységi ciklus megszakítása” és „az ország fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődése”, mivel ezek – ahogy a Stratégia is rámutat – „a gyerekek és a társadalom közös, távlati érdekei”.

Emellett a Bizottság „Az EU gyermekjogi stratégiája felé” címmel olyan, európai szintű Közleményt dolgozott ki, amely kimondja, hogy a „gyermek jogai tiszteletben tartásának együtt kell járnia az alapvető szükségleteik kielégítését célzó lépéssel”.

Széleskörű egyeztetéssel és a meghatározó európai ernyő-szervezetek, civil szervezetek bevonásával készül a végleges stratégia, egyre szorosabb együttműködésben az Európai Tanáccsal és az UNICEF-fel, amely az elmúlt két évtizedben már kiemelt figyelmet fordított a fenti problémákra.

A gyermekszegénység és a társadalmi kirekesztődés problémája az elmúlt évtizedben Európa- és világszerte is égetőbbé vált.

Az uniós jelentés a jövedelmi szegénységet helyezi vizsgálata fókuszába, a szegénységi küszöböt az ekvivalens jövedelem medián értékének 60%-a alatt határozza meg⁴. A háztartás bevétele alatt a háztartás teljes bevétele érti (kereset, szociális juttatások etc.). 2005-ben 97,5 millió 0-17 éves gyerek élt a 27 tagú EU-ban. Ebből 19 millió a szegénységi küszöb alatt, vagyis a gyerekek 19%-a élt a szegénység kockázatának kitéve⁵, míg a teljes népességnél ez az arány 16%. A Skandináv országok (ahol a gyerekek 9-10%-a él a szegénységi küszöb alatt), Szlovénia (12%), Ciprus (13%) és Görögország (20%) kivételével valamennyi EU tagországban megegyezik a gyermekszegénységi ráta, vagy magasabb, mint a teljes népességre számított érték. Magyarországon ez az érték 2005-ben a gyerekek esetében 19%, míg a teljes népességre nézve 12% volt⁶. Ezek az értékek magasabbak a 27 tagú EU-ban mért (súlyozott) átlagoknál.

A tipikus családok (2 szülő és 2 gyerek) szegénységi küszöbe nagy eltéréseket mutat a 27 tagú EU-ban. A 15-ök közül 11 tagállamban a tipikus családokra számolt szegénységi küszöb magasabb, mint 1500 euró, míg a 12 új tagállam közül 9-ben a szegény családok 500 eurónál kevesebből gazdálkodnak egy hónapban. Magyarországon ez az érték 362 euró. Ha a vásárlóerő paritáson számított értékét nézzük, a különbségek akkor is óri-

¹ Relative median at-risk-of poverty gap for children, EU 27, 2005

² Child Poverty & Well-being in the EU, 2007

³ Jelen írásunk ennek szerkesztett változata. Az eredeti tanulmányt fordította Havas Júlia és Veres Kinga.

⁴ A fogyasztási egységre számított jövedelem középső értékének 60%-a alatt élnek.

⁵ A jelentésben az EU átlagok a nemzeti értékek népességgel súlyozott átlagai.

⁶ „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégia 2007-2032.

ásiai a listavezető Luxemburg (2866 pps) és Magyarország között (591 pps).

Vajon milyen mértékű a szegény gyerekek szegénysége? A szegénységi szakadék segítségével nemcsak azt tudjuk megmondani, hogy milyen arányban élnek gyerekek a szegénységi küszöb alatt, hanem azt is, hogy milyen mértékű a szegénységük.⁷

Az országok egyharmada esetében (Málta, Írország, Bulgária, Olaszország, Spanyolország, Észtország, Litvánia, Lengyelország) a szegénység intenzitása 3-6 ponttal magasabb a gyerekek esetében, mint a teljes népességre számítva. Ezekben az országokban az ekvivalens jövedelem medián értéke a szegény gyerekek esetében 20%-tól 30%-ig, vagy annál nagyobb százalékban alacsonyabb, mint a nemzeti szegénységi küszöb, míg a gyermekszegénység intenzitása Finnországban, Ausztriában, Franciaországban, Cipruson, Szlovéniában, Svédországban, Németországban és az Egyesült Királyságban alacsonyabb, mint a teljes népességre számított érték. Ezekben az országokban a gyermekszegénységi szakadék 20% alatt van. Görögországban a szegénység szakadék meghaladja a 20%-ot, ami alacsonyabb, mint a teljes népességre számított érték.

■ TRENDEK A GYEREKSZEGÉNYSÉGBEN

A nemzetközileg összehasonlítható jövedelmi trend-adatok hiánya miatt nem tudunk világos képet festeni a gyermekszegénység alakulásáról az elmúlt évtizedekben az unió országai-ban. Azonban az EK Háztartási Panel (ECHP) adatok alapján megfigyelhető, hogy a '90-es évek második felében (1996-2001.) a gyermekszegénység stabilan 20% körül mozgott a 15 tagú unióban, míg a teljes népességre vonatkoztatva 17%-ról 15%-ra történő csökkenést mutat. Három déli országban (Spanyolországban, Olaszországban és Portugáliában), valamint Írországban és az Egyesült Királyságban a gyermekszegénységi ráta 25% körül maradt, és csupán az Egyesült Királyságban csökkent 1999 és 2001 között, amikor utóbbi gyermekszegénység elleni stratégiájának végrehajtása elindult.⁸ Miközben a Skandináv országokban a gyermekszegénység szintje alacsony maradt, Finnországban nőtt, követve az időszakra jellemző jövedelmi egyenlőtlenségek általános növekedését.

Az OECD nemrégiben egy speciális, nemzeti adatforrásokra alapozó adatgyűjtést végzett annak érdekében, hogy felmérje a szegénységi ráta trendjeit a '90-es évek eleje óta. Az OECD a relatív jövedelmi szegénység más definícióját alkalmazza, és más ekvivalencia skálát, ami miatt a szegénységi szintek és a trendek bizonyos mértékben eltérhetnek az ebben jelentésben használt EU-s definíció alapján számoltaktól. Azon országok adatai alapján, ahol összehasonlításra alkalmas trend-adatok rendelkezésre álltak, kimutatták, hogy a legtöbb OECD/EU országban a

⁷ A szegénységi szakadék megméri a szegénységi küszöb alatt élők ekvivalens jövedelem medián értéke és a szegénységi küszöb értéke közti különbséget; a küszöb százalékában fejezik ki az értéket.

⁸ Tony Blaire 1999-ben kötelezte el magát arra, hogy a gyermekszegénységet 2010-ig felére csökkentse, 2020-ra pedig felszámolja. Forrás: „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégia, 2007-2032.

gyerekszegénység vagy stabil maradt (Franciaország, Írország), vagy növekedést mutatott (Belgium, Csehország, Luxemburg, Hollandia, Lengyelország, Finnország, Svédország). Csupán Ausztriában, Magyarországon és Spanyolországban, de legnagyobb mértékben az Egyesült Királyságban mutatott a gyermekszegénység csökkenést. Az OECD jelentés továbbá azt is jelezte, hogy számos országban nőtt a szakadék a gyermekszegénységi ráta és a teljes népesség szegénységi rátája között 1990 és a 2000-es évek elején. Magyarország – Spanyolországgal, Írországgal, Ausztriával és az Egyesült Királysággal – azon országok között van, ahol a szakadék csökkent.

■ A HÁZTARTÁSOK JELLEMZŐI: EGYSZÜLŐS HÁZTARTÁSOKBAN VAGY A NAGYCSALÁDOKBAN VANNAK LEGINKÁBB KOCKÁZATNAK KITÉVE A GYEREKEK?

A háztartási jellemzőket figyelembe véve két olyan típus létezik, ahol a gyerekek szignifikánsan magasabb veszélyeztetettségi kockázatnak vannak kitéve a szegénység tekintetében, mint a többi gyerekes háztartás. Az egyik az egyszülős háztartások kategóriája. Ezek esetében a 25 tagú EU egészében és a tagországok jelentős részében az egyszülős háztartásban élő gyerekek szegénységi kockázata közel kétszer akkora, mint az összes gyerek átlagos kockázata együttvéve (34% a 19%-al szemben). Az egyszülős háztartásban élő gyerekek nemzeti szegénységi rátája 20%-tól, a Skandináv országok esetében 50%-ig, és afölé is terjed Írország, Litvánia és Málta esetében. A másik háztartástípus a nagycsaládosoké (3 vagy több gyerek). A 25 tagú EU-ban a nagycsaládban felnövő gyerekek szegénységi kockázata 25%. A százalékok 10-től (Svédország, Finnország) egészen 40%-ig (Spanyolország, Portugália, Litvánia, Lettország és Lengyelország) terjednek. Csupán Svéd- és Németországban nem növeli a nagycsaládban élés a gyermek szegénységi kockázatát. Néhány országban (Belgium, Görögország, Franciaország, Finnország, Svédország), a „komplex” háztartások (3 vagy több felnőtt gyerekekkel) jobban ki vannak téve a szegénység veszélyének, bár ezekben az országokban a gyerekeknek csupán elenyésző százaléka él ilyen háztartásokban (4% és 8% között). Minden más országban az ilyen gyerekek szegénységi kockázata vagy meg egyezik, vagy a legtöbb esetben alacsonyabb, mint az összes többi gyereknek együttvéve; Írországban és Litvániában a kockázat 10 illetve 11 ponttal alacsonyabb.

Az EU-ban a szegény gyerekek fele él a fent említett két, szegénységi kockázatnak leginkább kitett háztartástípusban. Magyarországon az EU-átlaghoz képest jóval több gyerek él nagycsaládban. Ezekben a gyermekszegénységi kockázati ráta 18% és 21% között alakul. Az egyszülős háztartásban vagy nagycsaládban élés nem feltétlenül vezet magasabb szegénységi kockázathoz, amennyiben a munkaerőpiac és a szociális politikák megfelelő mértékben támogatják. Dániában és Svédországban például a gyermekszegénységi ráta az egyik legalacsonyabb az EU-ban, annak ellenére, hogy a gyerekek nagy százaléka él egyszülős háztartásban (17% illetve 19%, míg az EU átlag 13%) és nagycsaládokban (26% illetve 28%, míg az EU átlag 21%).

A 25 tagú EU-ban a gyerekek 13%-a él egyszülős háztartásban, amelyek közül hátról egy van szegénységi kockázatnak kitéve. Az esetek 90%-ában a gyerekek az anyával élnek. Szá-

mos tanulmány kiemelte az ilyen háztartásokban élő gyerekek helyzetének sebezhetőségét, mivel a többiekénél jóval nagyobb mértékben függenek az állami támogatásoktól, pénzügyi transferek vagy szolgáltatások formájában, amelyek segítik a szülő munkaerőpiacon való részvételét.

Görögországban, Spanyolországban, Olaszországban, Cipruson, Máltán, Portugáliában, Lengyelországban és Szlovákiában a legalacsonyabb az egyszülős háztartásokban élő gyerekek aránya (4% és 7% közötti). Ezekben az országokban azonban a szegénységi kockázat az egyszülős háztartásban élő gyerekek esetében nagyon magas, 37%-tól (Szlovákia) 50% fölé (Málta) terjed. A felsorolt országok nagy részében az egyedülálló szülő számíthat a család szolidaritására, támogatására, összeköltözik a család más tagjaival. A szükség és a kultúra nagy szerepet játszik ezekben az esetekben.

Sajnos EU-szintű összehasonlításra nincsen mód, de a meglévő adatok azt mutatják, hogy a legtöbb olyan országban, amelyekről adatokkal rendelkezett a jelentés, az egyszülős háztartásban élő gyerekek aránya növekedett az elmúlt tíz évben; 1 vagy 2 százalékponttal Belgium, Görögország, Spanyolország, Olaszország, Luxemburg és Hollandia esetében, míg 5 vagy annál több százalékponttal Dánia, Németország, az Egyesült Királyság és Írország esetében. 2000-ben uniós szinten öt gyermekből egy nem élt együtt mindkét szülőjével. Ez a ráta 15% és 25% (Egyesült Királyság, Csehország és a Balti Államok esetében) között mozog. Magyarországon ez az arány 21% volt 2000-ben. Az egyszülős háztartások kialakulásának okai megváltoztak, rosszabbodtak a gazdasági körülményeik, és a csoport összetétele is megváltozott. A házasságok felbomlása – mint az egyszülős háztartás kialakulásának fő oka – felváltotta az özvegyiséget. Ezt szorosan követi a gyerekeket egyedül nevelő anyák köre és az együttélések felbomlása. Az egyes országok jelentősen különböztek a tekintetben, hogy milyen szintről, milyen intenzitással és időzítéssel indult az átalakulás.

E trend hatása különböző volt az unión belüli egyes háztartási struktúrákra. A gyerekeket egyedül nevelő szülők egy része úgy próbál javítani anyagi helyzetén, hogy más családtagokkal együtt él, míg mások maguk próbálnak megoldást keresni az egyszülős háztartás keretei között. Spanyolországban és Portugáliában a gyerekek 15-18%-a él csupán egyik szülőjével, összesen 4-6% azoknak az aránya, akik egyszülős háztartásban élnek. Spanyolországban 17%-a, Portugáliában pedig a gyerekek 21%-a él komplex háztartásban, míg a 25 tagú EU átlag ennél jóval alacsonyabb, 11%. Többségük többgenerációs háztartásokban él, amely lényegesen csökkenti szegénységi kockázatukat (23% Spanyolországban, 20% Portugáliában) egyszülős háztartásban élő társaikhoz képest (42% Spanyolországban, 38% Portugáliában). Hasonló tendencia figyelhető meg Lettország, Lengyelország, Szlovénia és Szlovákia esetében is, ahol a komplex háztartásban élő gyerekek szegénységi kockázata fele az egyszülős háztartásban élőkének.

Az egyedülálló szülők helyzete nagymértékben függ egyedülálló szülővé válásuk körülményeitől és attól, hogy az életciklusuk mely pontján (házasságon kívüli szülések gyakrabban fordulnak elő fiatalabb korban, míg válások, különélések és özvegyesség később következik be) történt ez velük. A 2007-es Brodolini-tanulmány kimutatta, hogy az egyedülálló szülőség tí-

pusainak aránya nagymértékben különbözik az egyes EU országokban.⁹ Az, hogy az egyedülálló szülők képesek-e egy jövedelemből megélni, függ a munkaerőpiachoz, a megfizethető lakhatáshoz és a szociális juttatásokhoz való hozzáférésüktől és egy sor szolgáltatástól (mint például a napközbeni gyerekellátás), amelyek mindegyike befolyásolja az egyszülős formációkat.

Az EU-ban 2005-ben a gyerekek 20%-a nagycsaládban élt. Ez az arány a déli országokban a legalacsonyabb (15% vagy kevesebb), míg Csehországban, a Balti Államokban és Szlovéniában ugyancsak alacsony (14% és 18% közötti). Ezekben az országokban a legmagasabb, 30% fölötti az ilyen családtípusokban élő gyerekek szegénységi kockázata¹⁰. A skandináv országokban a legnagyobb a nagycsaládban élő gyerekek száma (26%-tól 33%-ig terjed), valamint Írországban és a Benelux államokban (31%-tól 33%-ig), ahol a szegénységi kockázat veszélye nem haladja meg a 22%-ot (leszámítva Írországot, ahol 27%).

Általánosságban azok az EU-ban élő gyerekek, akiknek szülei 30 év alattiak, jelentősen magasabb szegénységi kockázatnak vannak kitéve társaiknál: az arány 26% azoknál a gyerekeknél, akiknek anyja 30 év alatti, míg 19% a 30 és 39 év közötti és 16% a 40 és 49 év közötti anyával rendelkezők esetében. A szülők életkora komoly meghatározója a gyermek háztartások pénzügyi helyzetének, mivel minden országban megfigyelhető, hogy a munkából származó jövedelmek a munkavállalók 20-as éveinek elejétől az 50-es éveik közepéig erős progressziót mutatnak. 12 országban, köztük Magyarországon is a 30 év alatti anyával élő szegény gyerekek aránya meghaladja a 20%-ot.

Fontos továbbá a szülők iskolai végzettsége, mivel a munkaerő-piaci – s ezáltal jövedelmi – helyzet meghatározójaként hatással van a gyermek jelenlegi és jövőbeni helyzetére, iskolai teljesítményére egyaránt.

Az EU-ban napjainkban a legtöbb gyerek általában olyan családban nő fel, ahol legalább a szülők egyike befejezte a középfokú oktatást. Azonban fontos figyelembe venni az EU-n belül található különbségeket, mivel a középfokúnál alacsonyabb végzettségűek aránya országonként nagymértékben eltérő lehet (10%-tól 66-68%-ig terjed). Ahogyan az várható volt, a szegény gyerekek szüleinek iskolai végzettsége nagyban eltér társaikétól, mivel több mint 30%-uk esetében egyik szülő sem rendelkezik középfokú végzettséggel, és az említett gyerekek csupán 16%-ának van felsőfokú végzettséggel rendelkező szülője. Mindemellett a volt szocialista országokban – ahol a gyermekszegénység magas – az alacsony végzettségű szülőkkel rendelkező gyerekek aránya alacsony maradt. Az egyedülálló szülők körében az alacsony végzettségűek felülreprezentáltak, de nem a nagycsaládok esetében, ahol a szülők tanulmányi szintje az átlaglakosságéval megegyező.

A szülők munkaerő-piaci helyzete a másik kulcsfontosságú tényezője annak a környezetnek, amelyben élnek és fejlődnek a gyerekek. A szülők képessége, hogy megfelelő mértékű jövedelmet szerezzenek munkájukból, több tényezőtől függ: kereseti

⁹ Garofalo, M.R. and Marra, M (2007): *Work-Life Reconciliation Policies From Well-Being To Development: Rethinking EU Gender Mainstreaming*, kézirat.

¹⁰ Ez alól kivétel Csehország, Észtország és Szlovénia.

szint és a munka szintje, vagyis 1 vagy 2 dolgozó, teljes- vagy részmunkaidőben és a munka folyamatossága az év során. A felnőttek kapacitása a munkaerőpiacon való részvételre pedig a szülői munkavállalást támogató munkaerő-piaci politikák és a szolgáltatások, mint például a napközbeni gyerekellátás elérhetőségén és megfizethetőségén múlik.

Miközben a kereset jelenti a bevételek elsődleges forrását a gyerekes háztartások számára, az csupán 61%-át adja a szegénységi kockázatban élő háztartások bruttó jövedelmének. A nyugdíjon kívüli szociális juttatások kicsit több mint 1/3-át teszi ki a gyerekes szegény családok bevételeinek. Ha elsősorban a szegény, gyerekes háztartásokat tekintjük, erőteljes különbségeket tapasztalhatunk a keresetek és a juttatások bruttó jövedelemben játszott szerepében a különböző országokban. A déli országokban van a keresetből származó bevételeknek a legnagyobb szerepe, mivel itt az utóbbiból származó bevétel a szegény családok bruttó bevételeinek több mint 70%-a (Magyarország esetében ez 44, 3). Ez azt is mutatja, hogy ezekben az országokban alacsonyok a pénzbeni juttatások, és különösen a családtámogatások, amelyek 1% (Spanyolország) és alig több, mint 10% (Ciprus) között mozognak. *A munkanélküliség egy olyan folyamatos trend, amely jelentősen kihat a gyerekekre.* 2006-ban a 25 tagú EU munkaképes 18-59 éves (nem tanuló) lakosságának közel 10%-a élt „munkanélküli háztartásokban”¹¹. Ez az arány 6 és 13% között változik az egyes országokban. Magyarország esetében 11,6%. Hasonló arányban élnek gyerekek munkanélküli háztartásokban. A 2006-os átlag erre vonatkozóan 10%, míg Magyarország esetében 13,3%. Az országok közötti eltérések e tekintetben is nagyok, 4%-nál alacsonyabb értéktől 14%-ig változik. Az unió egészére nézve az elmúlt öt évben nem történt jelentős javulás. Az EU-ban a munkanélküliség leginkább az egyszülős háztartásokat érinti. 2006-ban a munkanélküli háztartásban élő gyerekek 47,5%-a élt egyszülős háztartásban, 38,4%-a 2 szülős háztartásban, és 13,7%-a olyan háztartásban, ahol három vagy több felnőtt élt. Bár ez a minta országonként jelentős változásokat mutat. Vannak olyan országok, közöttük Magyarország is, ahol a munkanélküliség elsősorban gyerekes házaspárokat érinti; ezekben az országokban a munkanélküli háztartások fele, vagy több mint fele 2 felnőtt családban. Néhány országban (Lettország, Litvánia, Szlovénia, Szlovákia), köztük Magyarországon is, a munkanélküliség komplex háztartásokat is érint.

A munkanélküliségen túlmenően a jelentés megvizsgálta azoknak a gyerekeknek a helyzetét, akiknek a szülei dolgoznak. Christel Aliaga 2005-ös vizsgálatából¹² tudjuk, hogy a gyermekek jelenléte a háztartásban főként az anyák munkaerő-piaci részvételét befolyásolja, miközben a gyermekes férfiak foglalkoztatási mutatója nagyobb, mint általában a gyerek nélküli férfiaké. Az EU átlagot tekintve a 15 évnél fiatalabb gyermekkel rendelkező nők foglalkoztatási mutatója alacsonyabb, mint azoké, akiknek nincsen gyerekek (62% a 70%-kal szemben). A legtöbb országban megfigyelhető ez a hatalmas szakadék.

Magyarország¹³ Csehországgal, Németországgal, Görögországgal, Máltával és az Egyesült Királysággal egyetemben abba a csoportba tartozik, ahol ez a különbség eléri a 16 százalékpontot.

Dánia, Lengyelország, Portugália és Szlovénia esetében a szakadék az anyáknak kedvez, hiszen ezekben az országokban 3-7 százalékponttal nagyobb a foglalkoztatási arányuk, mint a gyermektelen nőknek.

Egy másik jellemző, amely segít rávilágítani az anyák munkavállalói helyzetére, a gyerekszám, amely után jelentősen esik a foglalkoztatás. Világosan el lehet különíteni azokat az országokat, amelyekben az első jelentős csökkenés a foglalkoztatásban (10 százalékpont vagy annál magasabb) már az első gyerek után bekövetkezik (Magyarország is ide sorolható, valamint Csehország, Németország, Málta, Írország és az Egyesült Királyság), és azokat az országokat, ahol az 1 vagy 2 gyerekes anyák foglalkoztatási szintje megegyező vagy magasabb, mint a gyermektelen nőké (Belgium, Görögország, Franciaország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Portugália, Románia és Szlovénia). Nyilvánvaló, hogy a foglalkoztatási szintek magukban nem árulnak el sokat az adott munkáról (részmunkaidős, teljes munkaidős), amit ezek az anyák végeznek és arról sem, hogy milyen mértékben játszanak szerepet a megfelelő támogató szolgáltatások a munkaerő-piaci jelenlétükben.

További fontos jellemzője az anyák foglalkoztatásának a *részmunkaidős állás*. A részmunkaidős foglalkoztatás egyfelől tekinthető úgy, mint a munka és a családi élet összeegyeztetése, amennyiben lehetőséget nyújt a szülőknek, hogy több időt töltsenek a gyerekükkel, miközben megfelelően hozzájárulnak a háztartás bevételeihez. Azonban, ahogyan azt számos „Európai Foglalkoztatási Jelentés” (pl. „Employment in Europe”) hangsúlyozza, a részmunkaidős állások növekvő hányada nem önkéntes, és rossz munkafeltételekkel (szokatlan beosztású vagy töredezett munkaidővel) és alacsony fizetéssel jár, amely nem javítja a gyermekes háztartások életkörülményeit.

A részmunkaidős foglalkoztatás elterjedtsége a dolgozó nők körében nagy különbséget mutat az EU országok között: 10%-tól (az újonnan csatlakozott országok és Görögország, valamint Portugália esetében) csaknem 40%-ig vagy annál is magasabb arányban (Belgium, Németország, Luxemburg, Ausztria és az Egyesült Királyság esetében); Hollandiában pedig, ahol a részmunkaidős foglalkoztatásra úgy tekintenek, mint a munka és a családi élet összeegyeztetésének pillérére, eléri a 72%-ot. Azonban minden országban logikus módon emelkedik a részmunkaidős előfordulása a növekvő gyerekszámmal. Ez a „logika” azonban úgy tűnik, csak a nők esetében működik, hiszen a gyermekek jelenléte és száma a háztartásban alig befolyásolja a részmunkaidős állások betöltésének amúgy is alacsony előfordulását az apák tekintetében. Az EU-ban átlagosan a 20 és 49 év közötti nők 20%-a dolgozik részmunkaidőben, szemben az 1 gyerekes nők 35%-val és a 2 gyerekesek 47%-val, míg a 3 vagy több gyerekes nőknél a részmunkaidős állás betöltésének aránya 54%.

11 Olyan háztartások, amelyekben az elmúlt 4 hétben senki sem dolgozott.

12 Lsd: <http://www.elfac.org/Publications/3-12042005-EN-AP.pdf>

13 Magyarországon a gyerekekkel nem rendelkezők foglalkoztatottsága 71%, míg a gyerekeseké 54%.

■ ANYÁK FOGLALKOZTATÁSA ÉS A GYEREKSZEGÉNYSÉG

A legtöbb, a gyermekszegénységi adatok tekintetében legjobban szereplő országban az anyák foglalkoztatási szintje 65% fölött van¹⁴. Mindamellettt számos országban (Litvánia, Lengyelország, Portugália) az anyák magas foglalkoztatási aránya (65% feletti) nem akadályozza meg a magas gyermekszegénységi szintet. Ebből pedig az látszik, hogy míg mindkét szülő aktíválása szükséges a gyermekszegénység enyhítéséhez, az nem jelent elégséges feltételt, ha a munka, amelyhez hozzáférnek, nem biztosít számukra megfelelő jövedelmet és munkafeltételeket.

■ Munkaintenzitás és szegénység

Meg kell vizsgálnunk, hány felnőtt dolgozik az egy háztartásban élők közül, és hogy ők részmunkaidőben, vagy teljes munkaidőben dolgoznak-e, egész éven át, vagy csupán az év egy részében. A háztartások munkaintenzitását az összes munkaképes felnőtt (akik nem tanulnak) munkahelyzetére vonatkoztatva, a teljes jövedelmi referencia-időszakra (12 hónap) számítják. Az EU egészét tekintve a gyerekek nagy többsége olyan háztartásban él, ahol 1 vagy 2 szülő dolgozik. A gyerekek fele olyan háztartásban él, ahol minden felnőtt teljes munkaidőben dolgozik (a munkaintenzitás 1). Ez az arány 40% vagy kevesebb Spanyolország, Írország, Olaszország, Málta és Lengyelország esetében, míg 60%-nál magasabb Dániában, Magyarországon, Szlovéniában és Svédországban.

A munkanélküliség és az alacsony munkaintenzitás hatása a háztartás szegénységi kockázatára sokkal nagyobb a gyermekes háztartások esetében. Ez azt is mutatja, hogy a szociális juttatások még a legnagyobb kiadásokat eszközölő országok esetében sem kompenzálják a gyerekes családok munkából származó bevételkiesését. Ez erősíti annak szükségességét, hogy a gyermekes háztartásokban élők minél többen dolgozzanak, annak érdekében, hogy tartós védelmet biztosítsunk a gyermekeknek a szegénységgel és a társadalmi kirekesztéssel szemben.

Az alkalmazásban állók szegénysége továbbra is fontos kérdés az EU országok többségében. A szülői munka az egyes tagországokban különböző fokú védelmet biztosít a gyerekeknek a szegénységgel szemben. 2005-ben 0,5, vagy annál magasabb munkaerő-intenzitással rendelkező háztartásokban a gyerekek 13%-a élt a szegénységi küszöb alatt¹⁵. Ez a ráta a skandináv országok esetében 7 vagy annál kevesebb, viszont 20% és annál magasabb érték között mozog Spanyolország, Portugália és Lengyelország esetében. Az alkalmazásban állók szegénységének számos munkaerő-piaci elégtelenség lehet az oka: ismétlődő munkanélküliség, bizonytalan állás, nem önkéntes részmunkaidős foglalkoztatás, alacsony bérek, vagy fakadhat bizonyos háztartási struktúrából is, mint például egyetlen munkaképes felnőtt és két vagy több eltartott (gyerekek vagy más eltartott személy). Egy 2007-es OECD tanulmány hangsúlyozza, hogy a legtöbb EU országban az egykeresős családok (legyenek párok vagy egyedülálló szülők) egyre inkább ki vannak téve a szegénység kockázatá-

nak. Növekvő mértékben, a gyerekes háztartások 2 keresőre támaszkodnak a szegénység kockázatának elhárítása végett.

A mindkét szülővel élő gyerekek között a kétkeresős modell az uralkodó, ez a jellemző az ilyen háztartások 2/3-ára. Ez az arány eléri a 75%-ot, vagy afölé is emelkedik Magyarország, Szlovénia, Szlovákia és a Skandináv országok esetében, és a legalacsonyabb (valamivel 50% feletti) Németországban, Spanyolországban, Írországban, Olaszországban, Luxemburgban, Ausztriában és Lengyelországban. A gyerekes párok esetében a mindkét szülővel élő gyermekek szegénységi kockázata azokban a családokban, ahol mindkét szülő teljes állásban dolgozik, 7% átlagosan az EU-ban. Ez az érték 6% vagy annál is alacsonyabb az országok 2/3-ában, és 11% vagy magasabb Magyarországon, Hollandiában, Lengyelországban, Portugáliában és Szlovákia esetében. Ezzel szemben azon gyerekek 25%-át veszélyezteti a szegénység, akiknek a két szülője közül csupán az egyik dolgozik (teljes állásban). Ez az érték 10-től 13%-ig terjed Dánia, Németország és Svédország esetében, míg a 30%-ot is meghaladja Spanyolországban, Olaszországban, Litvániában, Lettországban, Magyarországon, Lengyelországban, Portugáliában, Szlovéniában és Szlovákiában.

Ha mind a két szülő dolgozik, az úgy tűnik, a legtöbb országban védelmet nyújt a gyerekeknek a szegénységi kockázattal szemben, akár teljes, akár részmunkaidőben dolgoznak a szülők. EU szinten a gyermekek szegénységi kockázata 7% abban az esetben, ha az egyik szülő teljes, a másik pedig részmunkaidőben dolgozik, vagyis megegyezik azzal, ha mindkét szülő teljes állásban dolgozik. Számos tagországban a gyerekek szegénységi kockázata egy szülő teljes, míg a másik részmunkaidőben történő foglalkoztatása esetén ugyanannyi, mintha mindkét szülő teljes munkaidőben dolgozna, sőt, Hollandia esetében még alacsonyabb is ez az érték. Ezekben az országokban a részmunkaidőre a munka és a magánélet közti egyensúly megteremtésének eszközeként tekintenek a kétkeresős családok esetében. Azonban épp ellenkezőleg van ez más országokban, ahol mindkét szülőnek teljes állásban kell dolgoznia ahhoz, hogy gyermekeiket megóvják a szegénység kockázatától. Észtországban, Görögországban, Litvániában, Lettországban, Lengyelországban, Portugáliában és Szlovákiában azoknak a gyerekeknek a szegénységi kockázata, akiknek egyik szülője részmunkaidőben dolgozik 19 és 32% között alakul, és 2-4-szer nagyobb, mint azoknak a gyerekeknek, akiknek mindkét szülője teljes állásban van. Az aktivitási naptár nem enged különbséget tenni a részmunkaidő különböző fokai és természetű (önkéntes/ nem önkéntes) között. A részmunkaidő hatása a háztartás bevételeire függ a szakképzettség szintjétől, a ledolgozott órák számától, a gyermekellátási szolgáltatások elérhetőségétől és megfizethetőségétől, valamint a család számára hozzáférhető támogató szolgáltatásoktól.

A nagycsaládban élő gyerekek 52%-ának dolgozik mindkét szülője. Szegénységi kockázatuk 13% abban az esetben, ha mindkét szülőjük teljes állásban dolgozik, és 10%, ha valamelyik szülő részmunkaidőben. Ezzel szemben egy kereső nem elegendő ahhoz, hogy a nagycsaládban élő gyerekeket megóvjá a szegénységtől, mivel 33%-uk a szegénységi küszöb alatt él. Ismételten, a részmunkaidő hatása eltérő az EU egyes országai- ban; míg az országok felében a részmunkaidőre a munka és a

¹⁴ Ez alól Németország jelent kivételt.

¹⁵ Magyarországon ez az arány 17% volt 2005-ben.

nagycsaládos élet összeegyeztetésének eszközeként tekintenek, addig az országok másik felében (Észtország, Görögország, Spanyolország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Lengyelország, Portugália, Szlovákia) az egyik szülő részmunkaidős munkavállalása jelentősen növeli a szegénység kockázatát.

Az egyedülálló szülők gyerekei relatíve alacsony, 15%-os szegénységi kockázatnak vannak kitéve (míg az összes gyerek esetében ez 19%), amennyiben a szülő teljes állásban dolgozik. Ez a kockázat 4 és 14% közé esik Belgium, Németország, Dánia, Írország, Franciaország, Hollandia, Finnország, Svédország és az Egyesült Királyság esetében, de csupán a skandináv országokban és Franciaországban figyelhető meg, hogy az egyedülálló szülővel élő gyerekek szüleinek többsége teljes foglalkoztatásban dolgozik. Ezzel szemben azoknak a gyerekeknek a száma jóval nagyobb, akiknek egyedülálló szülője részmunkaidőben dolgozik; ők EU-szinten 30%-os kockázatnak vannak kitéve. Bár erre a populációra az országbecslések a minták kis mérete miatt nélkülözik a statisztikai megbízhatóságot, a szegénység kockázata az egyedülálló, részmunkaidőben dolgozó szülők esetében eléri vagy meghaladja a 30%-ot a tagországok több mint 2/3-ában. Figyelembe véve az alacsony képzettségű nők felülreprezentáltságát az egyedülálló szülők körében és azt, hogy gyakran nem önkéntesen vannak részmunkaidős alkalmazásban (ipari takarító vállalatok, kereskedelmi elosztó cégek, személyes szolgáltatások nyújtása), az ilyen szülőkkel felnövő gyerekek különösen nagy kockázatnak vannak kitéve, és speciális támogatást igényelnek. Ez mutatja, hogy az egyedülálló szülők gyerekei magasabb szegénységi kockázata nagymértékben függ az egyedülálló szülő azon képességétől, hogy minőségi munkát szerezzen, és azt megtartsa, csakúgy, ahogy jelentősen függ az őt erre képessé tevő szolgáltatásoktól, különös tekintettel a napközbeni gyerekellátás elérhetőségére.

A kormányzati beavatkozások gyerekszegénységre tett hatásának felbecsülése meglehetősen összetett feladat, mivel a kormányzati politikák széles skálája hat a gyerekes családok életkörülményeire. Tág definíciót használva, adó- és juttatási rendszerek különböző módokon újraoszthatják a bevételeket a családok javára, úgymint egy minimum jövedelmi szint megállapítása azok számára, akik nem állnak fizető alkalmazásban (munkanélküli juttatások, szociális segély, akadályozottsági juttatások), vagy minden gyerekes háztartás bevételeinek kiegészítése, függetlenül attól, hogy alkalmazásban vannak-e. A családok bevételeire hatással lehet a minimálbér-politika is. A gyerekszegénységet kritikusan befolyásolja számos, az oktatásra (korai ingyenes iskoláztatás, az iskolai nap hossza), egészségügyre (gyerekek számára ingyenes szolgáltatások elérése), lakáspolitikára, napközbeni gyerekellátásra etc. vonatkozó politikai döntés. Ha valaki a családpolitikák szűk definíciójára helyezi a hangsúlyt, először olyan intézkedéseket vehet számba, amelyek célja a családok bevételeinek kiegészítése, pénzügyi támogatások vagy adómentesítés (figyelembe véve többek között a háztartásban található gyerekek számát) révén.

Számos tanulmány foglalkozott a különböző politikák hatékonyságának vizsgálatával a gyerekszegénység csökkentésére.

Az első lépés a szociális transzferek gyerekszegénységre való hatásának felbecsülésében az országok gyerekszegénysé-

gi teljesítményének és a gyermekek támogatására valószínűsítetten legnagyobb hatással lévő szociális védelemre költött teljes kiadásainak összevetése. Világosan kimutatható, hogy a legalacsonyabb szegénységi rátával rendelkező országok azok, akik a legtöbbet költötték szociális juttatásokra (a nyugdíjat nem számítva). Ciprus és Szlovénia figyelemreméltó kivétel az utóbbi tekintetében¹⁶. Ez részben visszatükrözi az EU országok között tapasztalható vagyoni hatást, ami által a leggazdagabb országok azok, akik megengedhetik maguknak a legmagasabb szociális védelmi szintet és újraelosztást. Azonban számos, azonos vagyoni helyzetben lévő és a GDP hasonló százalékát szociális juttatásokra költő ország eredménye nagy különbségeket mutat a gyerekszegénységi ráta tekintetében. Ez felhívja a figyelmet arra, hogy a családok kiindulási helyzete nem egyező az állami támogatás kézhezvétele előtt.

Az EU átlagot tekintve a szociális juttatások – eltekintve a nyugdíjtól – a gyermekek szegénységi kockázatát 44%-kal csökkentik¹⁷, amely nagyobb a teljes társadalomra gyakorolt hatáznál (ami 38%). Ezalól Belgium, Csehország, Málta, Hollandia, Lengyelország, Portugália és Szlovákia képeznek kivételt, ahol a szociális transzferek gyerekszegénységre tett hatása némileg alacsonyabb, mint a teljes társadalom tekintetében.

Dániában, Finnországban és Svédországban a szociális transzferek – eltekintve a nyugdíjtól – gyerekszegénységi kockázatsökkentő hatása magasabb, mint 60%. Csupán Franciaország és Ausztria mutat hasonló értékeket. Bulgária, Görögország és Spanyolország esetében a csökkenés 20% alatti (a teljes népességre vonatkoztatva is).

A specifikusan gyerekeket célzó juttatásoknak van a legnagyobb hatása a gyerekszegénységre. Erős a kapcsolat a szociális védelemre (nyugdíj kivételével) költött összeg és a szociális transzferek hatása között, amelyet a szegénységi ráta százalékos csökkenésével mérnek, miután a szociális juttatásokat (a nyugdíjat nem számítva) figyelembe vették.

Azok az országok vannak a legnagyobb hatással a gyerekszegénységre, amelyek a kiadásokat speciálisan családi juttatásokként azonosítják az EU-SILC szerint. Magyarország, Ausztria, Szlovénia, Finnország és Svédország esetében a családi támogatások a gyermekek szegénységi kockázatát 36%-kal vagy többel csökkentik (Ausztria esetében egészen 49%-ig) és 26-tól 32% közötti értékig Csehországban, Németországban, Észtországban, Franciaországban és Luxemburgban. Azon országok közül, amelyekben a legnagyobb a szociális juttatások hatása, Magyarország és az Egyesült Királyság vannak a legnehezebb kiindulási helyzetben, mivel a magas munkanélküliségi szint keveredik az alkalmazásban állók szegénységével.

Megfigyelhetjük, hogy a specifikusan gyerekeket célzó szociális védelmi kiadások tekintetében a tagállamok családtámo-

¹⁶ Ebben a két országban a teljes szociális juttatások szintje alacsonyabb az EU átlagnál, mégis jól szerepelnek a gyerekszegénységi szint tekintetében.

¹⁷ Magyarország esetében ez az érték 55%.

gatást érintő erőfeszítésének egy része milyen kapcsolatban van egymással az egyes országok között, és hogyan fejlődtek ezek az erőfeszítések az idők során. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a családi juttatásokra koncentrálna a Szociális Védelem Integrált Európai Statisztikai Rendszere (ESSPROS) nem veszi figyelembe az egyéb kiadásokat, amelyek ugyancsak hatással lehetnek a gyerekek általános helyzetére és a szegénységi kockázatokra, különösen: adójóváírás a háztartásban élő gyerekek jelenlétével összefüggésben, lakhatási juttatások, ingyenes iskolához való hozzáférés kiskortól (pl.: Belgiumban és Franciaországban 3 éves kortól).

2004-ben a család-/gyerekjáradékokra fordított kiadások mértéke a gyermekek teljes népességhez való arányához igazítva legalacsonyabb Spanyolországban, Olaszországban, Máltán, Hollandiában, Lengyelországban, Portugáliában és az Egyesült Királyságban volt. Ez különböző mértékben növekedett minden országban 2000 óta, kivéve Máltán, ahol jelentősen csökkent. Elmentben Észtországgal, Írországgal, Magyarországgal és Luxemburggal, ahol viszonylagosan magas és egyre növekvő részt fordítanak specifikusan a gyerekeket célzó szociális védelmi kiadásokra (Magyarország kivételével, ahol a kiadások mértéke nem változott jelentősen). A legtöbb ország, és különösen Észtország, Litvánia, Lettország, Írország, Spanyolország és Ciprus növekedést regisztrálhatott a gyerekekre irányuló szociális védelmi kiadásokban.

A családi juttatások az EU-ban átlagosan a gyerekes háztartások nettó bevételének 5%-át teszik ki. Azok között az országok között, amelyek a juttatásokat a szegény gyerekekre irányozzák, találunk olyanokat, amelyek a családi juttatások által jelentősen csökkentik a szegénységet (Csehország, Németország, Írország, Franciaország, Ciprus), de olyan országokat is, amelyekben a családi juttatásoknak csak korlátozott hatása van a gyermekszegénység csökkentésére (Görögország, Málta, Lengyelország).

■ A napközbeni gyermekellátás szerepe

Nincsen átfogó és teljes mértékben összehasonlítható adat a hivatalos napközbeni gyermekellátás hozzáférhetőségére és megfizethetőségére vonatkozóan, bár már van elérhető EU-SILC adat a szabályszerű gondozásban részesülő gyerekek számára vonatkozóan, korcsoportok szerinti összesítésben. Az ilyen szabályszerű, hivatalos gondozási intézmények hozzáférhetősége nagymértékű eltérést mutat az egyes országok között, különös tekintettel a fiatal, 2 év alatti gyerekek számára. Néhány országban a statisztikák alábecsülik a napközbeni gyermekellátás támogatását és használatát, mert figyelmen kívül hagyják a napközbeni gyermekellátási magánintézményeket, amelyeket részben az állam is támogat például adókedvezményekkel.

A „juttatások és munkabérek”¹⁸ 2007-es kiadásában az OECD az adójuttatások modelljének kibővített verzióját használja a napközbeni gyermekellátás bevételi növekedésre tett várható hatásának vizsgálatára, egyedülálló szülő és második

kereső munkába állásának esetén, 2 gyermekes családok vonatkozásában. A tanulmány szerint alacsony munkabért keresők esetében a napközbeni gyermekellátás költsége jelentősen hozzátesz a nyersbevételek (gross earnings) tényleges adóterhéhez mind a második kereső, mind pedig az egyedülálló szülő munkába állása esetén. Ez az extra teher általában alacsonyabb az egyedülálló szülő, mint a második kereső esetében, akik gyakrabban élnek gazdagabb háztartásokban, és ezáltal kevésbé jogosultak támogató kifizetésekre. Mindemellett az extra teher egyedülálló, alacsony bérezésű munkát vállaló szülő esetében országonként nagy eltéréseket mutat. Legalacsonyabb a skandináv országokban, Belgium, Németország, Franciaország, Magyarország, Hollandia és a legmagasabb Írország, Szlovákia és az Egyesült Királyság esetében.

Valamennyi EU-tagország juttat a gyerekeknek támogatást valamilyen formában, jellemzően univerzális pénzbeni juttatást, általában adómentesen, és a háztartásban élő gyermekek számával növekvő arányban. A gyerekekhez kapcsolódó adókedvezmények általában kiegészítői a pénzbeni juttatásnak és fordítva. Számos intézkedés jövedelemfüggő, kivéve a skandináv országokban, néhány pedig a szülő foglalkoztatási helyzetétől függ.

A nyújtott támogatás mértéke az EUROMOD¹⁹ mikroszimulációs modellel való becslés alapján különböző a 15 tagú EU-országokban (az új tagországokra még nem vonatkozik a modell). A legtöbb országban a gyerekeknek juttatott, „azaz gyerekfüggő” támogatás jelentős. De a más okok miatt adott támogatások is – azok, amelyek nem kötődnek a gyerekekhez – hatékony segítséget nyújtanak, és néhány országban még jelentősebbek is az előzőnél.

A gyerekfüggő támogatások jelentős részben családi juttatásokból és szociális segélyekből állnak, beleértve a lakhatási támogatást. Kilenc országban léteznek kiegészítő támogatások adókedvezményen keresztül, de általában alacsony szinten. A nem gyerekfüggő támogatások nagy eltérést mutatnak formailag. A dél-európai országokban általában időskori nyugdíj formájában jelennek meg, és munkanélküli juttatásokként valamint szociális segélyként más országokban.

A mód, ahogy a gyerekfüggő támogatást juttatják, fontos hatással van annak háztartások közötti elosztására. Az adókedvezmények jellemzően a jobb körülmények között élő családokhoz kerülnek, vagy egységes (flat-rate) juttatást jelentenek a különböző jövedelmi szintű háztartások számára. Elvben a támogatások adó helyett juttatás formában való nyújtása a jövedelmek legszegényebb gyerekek köz való újraelosztását jelenti, különösen abban az esetben, ha a juttatások jövedelemalapúak, minden további költségvetési kiadás nélkül. Másrészt az adókedvezmények kevesebb torzulást okoznak a munkaösztönzés tekintetében, és kevesebb problémát jelentenek a munkába nem állás területén.

A gyermekszegénységi kockázatot befolyásoló három fő faktor: munkanélküli háztartásokban élő gyerekek, szegénységi

¹⁸ Benefits and Wages – OECD indicators, 2007 edition, chapter 4.

¹⁹ Az EU megrendelésére felépített, a korábbi 15 EU-tagország integrált mikroszimulációs modellje, ami az európai szintű és összehasonlítható elemzések is lehetővé teszi. (Immervoll és szerzőtársai, 1991)

kockázatnak kitett háztartásokban élő gyerekek és a szociális juttatások hatása a gyerekszegénységre. Az elemzés lehetővé teszi számunkra, hogy megállapítsuk, a három fő tényező közül melyik van legnagyobb hatással az egyes országok szegénységi kockázatára. Ennek alapján az országokat négy csoportba soroljuk.

A részletes elemzés bebizonyította, hogy a gyermekszegénységi eredmények a munkanélküliség, az alkalmazásban állók szegénysége és a transzferek komplex interakciójából adódnak, és hogy a legjobban szereplő országok azok, amelyek minden fronton jól teljesítenek, elsősorban azért, hogy kombinálják a munkahelyhez való hozzáférést és a munkábaállást elősegítő szolgáltatásokat (napközbeni gyermekellátás stb.).

A négy csoport közül az 'A' –ra jellemző, hogy relatíve jó gyermekszegénységi eredményeket mutat, mivel mind a három fronton jól teljesít. A skandináv országok, Ausztria, Ciprus, Hollandia és Szlovénia tartoznak ide. Ezek az országok viszonylagosan jó munkaerő-piaci eredményeket mutatnak (alacsony munkanélküliségi szint és az alkalmazásban állók szegénysége a gyerekes háztartások tekintetében), és relatíve magas és hatékony a szociális transzferek juttatása. A skandináv országok ezt mind annak ellenére teljesítik, hogy magas az egyedülálló szülőkkel élő gyerekek aránya. Úgy tűnik, hogy eredményeiket annak köszönhetik, hogy támogatják a szülők megfelelő munkaerő-piaci részvételét napközbeni gyermekellátási szolgáltatásokkal és számos olyan intézkedés révén, amely megkönnyíti a munka és a családi élet összeegyeztetését. Míg Cipruson a szociális transzferek hatása a gyermekszegénységre viszonylag alacsony, a gyerekeket a szegénységi kockázattal szemben ezidáig megvédték az erős családszerkezetek, amelyben a két felnőtt modell és a komplex háztartások dominálnak (ezekben dolgozik a legtöbb munkaképes felnőtt). Hollandiában a gyerekek helyzetén részben javít az alacsony egyenlőtlenségi szint és a felnőttek viszonylagosan jó munkaerő-piaci integráltsága. A gyermekszegénységi eredmények tovább javíthatók a szegénységi intenzitás és a szociális transzferek hatásának javításával (amely alacsonyabb, mint a csoport többi országában).

A 'B' csoportba tartoznak Belgium, Csehország, Németország Észtország, Franciaország és Írország. Ezek az országok relatíve jó, átlag alatti szegénységi szinteket produkáltak. Aggodalomra okot ebben a csoportban leginkább a munkanélküli háztartásokban élő gyerekek magas száma ad. Miközben a gyerekek 8%-a vagy annál is több munkanélküliséggel küzdő családokban él, a dolgozó családok alacsonyabb szegénységi szintet tapasztalnak, mint más EU országokban. Ezen országok nagy részében, a munkanélküli háztartásokban élő gyerekek fele egyedülálló szülővel él. Franciaországban gondot jelent a munkanélküli párokkal élő gyerekek száma. A hat ország közül Franciaország és Németország tűnik a legsikeresebbnek a gyerekszegénységi kockázat csökkentésében, a viszonylagosan magas és hatékony szociális transzferek révén. Olyan politikák, amelyek növelik a munkaerőpiactól legeltávolodottabb szülők minőségi munkához jutásának esélyeit, hozzájárulhatnak a gyerekszegénység csökkenéséhez.

A 'C' csoport Magyarországot, Máltát, Szlovákiát és az Egyesült Királyságot foglalja magába. Ezekben az országokban a gyerekszegénység átlagos, vagy éppen egy kicsivel átlag alatti szintet ér el, annak ellenére, hogy magas a munkanélküliség és az alkalmazásban állók szegénysége a szülők között. Az Egyesült Királyságban a szegénység leginkább az egyedülálló szülőket érinti, míg Magyarországon, Máltán és Szlovákiában leginkább a gyermeces párokat. Az alkalmazásban állók szegénységének fő oka Máltán és az Egyesült Királyságban az alacsony munkaintenzitás (Málta esetében nagyon kevés a kétkeresős család, míg az Egyesült Királyságban a részmunkaidő miatt áll fenn a probléma), Magyarországon és Szlovákiában pedig az alacsony fizetés az oka. E két utóbbi országban a legmagasabb a kétkeresős családok szegénységi rátája az EU-ban. Ebben az országcsoportban az Egyesült Királyság és Magyarország viszonylagosan hatékony szociális juttatásokkal enyhíti a transzferek előtti szegénység magas kockázati szintjét. Máltán és Szlovákiában a szülők munkaerő-piaci integrációjának viszonylagos gyengesége ellenére a gyerekek helyzetén javít a transzferek előtti szegénységi kockázat alacsony szintje (ami valószínűleg az idáig védelmet nyújtó család struktúrák miatt alacsony); Szlovákia esetében valószínűleg a meglehetősen korlátozott jövedelemelosztás is szerepet játszik. Ebben a négy országban szükség lehet a különböző politikák kombinációjára annak érdekében, hogy javuljon a munkanélküli családokban a szülők minőségi munkához való hozzáférése, hogy növekedjen a második keresők munkaerő-piaci részvétele, és hogy a foglalkoztatásban álló szülők jövedelmét megfelelő módon támogassák.

A 'D' csoportba tartozik Görögország, Spanyolország, Olaszország, Litvánia, Luxemburg²⁰, Lettország, Lengyelország és Portugália. Ezekben az országokban (Luxemburg kivételével) a gyerekszegénység viszonylagosan magas. Bár alacsony a munkanélküli családokban élő gyerekek száma, nagyon magas az alkalmazásban állók szegénysége a családok körében. Az alkalmazásban állók szegénységének fő oka ezekben az országokban az alacsony munkaintenzitás (a kétkeresős családok aránya a legalacsonyabbak között van Spanyolországban, Görögországban, Olaszországban, Luxemburgban, Lengyelországban) esetleg összekapcsolódva alacsony munkajövedelmekkel (a kétkeresős háztartások szegénységi rátája a legmagasabbak között van Spanyolországban, Görögországban, Litvániában, Portugáliában és Lengyelországban). Ezekben az országokban (Luxemburg kivételével) a szociális kiadások szintje és hatékonysága a legalacsonyabbak között van az EU-ban. Az elemzés kimutatta, hogy ezekben az országokban a családok struktúrája és a generációk közötti szolidaritás továbbra is fontos szerepet játszik a szegénységi kockázat enyhítésében a legsérülékenyebb gyerekek körében. A többgenerációs háztartásokban élés és/vagy háztartások közötti juttatások (pénzbeni vagy természetbeni) részben kompenzálhatják a kormányzati támogatások hiányát a legsérülékenyebb helyzetben lévő szülők esetében. Ezeknek az országoknak átfogó stratégiákat kellene alkalmazniuk a családi jövedelem jobb támogatása érdekében, mind az alkalmazásban

20 Fontos megjegyezni, hogy az alkalmazásban állók szegénységének viszonylagos magas szintje a gyerekes háztartások körében, Luxemburg esetében, részben a népesség speciális struktúrájából fakad, mert itt a magas jövedelmű gyerek nélküli háztartások aránya magasabb, mint más országokban.

állók, mind a nem foglalkoztatottak esetében, és a minőségi munkához való hozzáférés érdekében, különösen a második keresők esetében.

■ A gyerekes háztartások anyagi nélkülözése

A szegénység viszonylagos jövedelem alapú mérésének korlátai abban, hogy megfelelően tükrözzék az országok közötti életszínvonalbeli különbségeket, jól ismertek. Még akkor is, ha a szegénységi küszöböt a szemléletesség kedvéért vásárlóerő paritáson adja is meg, az ilyen mérések nem veszik figyelembe a háztartások számára ténylegesen elérhető forrásokat, és annak megoszlását a családtagok között. Bár a források háztartáson belüli megoszlása egy nehezen megfogható kérdés, a tényleges életszínvonal mérésének egy jobb módja az anyagi nélkülözés (material deprivation) vizsgálata.

Az anyagi nélkülözés mérése a népesség azon arányáról meglévő információra épít, amely nélkülöz számos olyan javat és szolgáltatást, amelyeket azonban alapvetőnek tekinthetünk ahhoz, hogy az érintettek tisztességes, rendes életet folytathassanak abban az országban, ahol élnek. Számos ország használ ilyen méréseket a szegénységi politikák monitorozásához (Írország, Franciaország, Magyarország, Lengyelország és az Egyesült Királyság).

Az alábbi elemzés olyan tételekre épít, amelyek jelenleg megtalálhatóak az EU-SILC-ben, és a gyermekek helyzetét külön vizsgálja azon háztartás jellemzőinek vizsgálatán keresztül, amelyben élnek. Az EU-SILC tételeket két dimenzióba sorolhatjuk: Nem engedheti meg magának a következőket (ha akarja):

- váratlan kiadások
- évi egy hét szabadság (nem az otthonában)
- hátralékok fizetése (jelzálog vagy lakbér, közmű számlák vagy magasabb vásárlási részletfizetés)
- húsos étel, minden másnap, csirkével vagy hallal
- a lakás megfelelően melegen tartása

El nem érhető javak:

- mosógép
- színes tv
- telefon
- saját autót

„Rossz lakhatási körülmények”, amely a következő tételeket csoportosítja. Szennved-e a lakóhellyel kapcsolatban:

- a három probléma közül egytől vagy többtől: csöpögő tető, dohos/ nyirkos falak/padló/ alapok vagy korhadó ablakkeretek
- túl sötét lakótér
- fürdőkád vagy zuhanyzó nem léte
- a háztartás kizárólagos használatában lévő vízöblítéses WC hiánya

A gyerekeknek vajon nagyobb a nélkülözési kockázata, mint a teljes népességnek? A mérések a népesség szintjén nagy eltéréseket mutatnak az egyes országok között, az anyagi nélkülözés által érintett emberek arányának tekintetében. Dániában, Luxemburgban, Hollandiában és Svédországban, a népesség kö-

rülbelül 10%-a szenved legalább két problémától a gazdasági megterhelést tekintve, míg ez az arány jóval nagyobb – 40% fölötti – Csehország, Portugália, Görögország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Lengyelország és Szlovákia tekintetében.

A *megterhelés dimenzióban* (strain dimension) a gyerekek általában nagyobb kockázatnak vannak kitéve, mint a teljes népesség (Görögország és Lettország kivételével), ami azt mutatja, hogy a gyerekek jelenléte a háztartásban növelheti a pénzügyi korlátokat. Nemcsak, hogy nagyobb a gyerekek esélye a nélkülözésre, de azok halmozására is gyakran nagyobb esélyük van. Azonban ez nem minden háztartástípus esetében van így. A *tartós cikkek dimenziójában* a gyerekek azonos szinten, vagy kevésbé (Észtország, Finnország, Görögország, Lettország, Lengyelország) depriváltak, mint a népesség egésze. A *lakhatási dimenzióban* a különbségek a gyerekeknek kedveznek Görögországban, Portugáliában és Máltán.

A deprivációs index középértéke²¹ (mean deprivation index) alapján a gazdasági megterhelés dimenzióban a mérések megmutatták, hogy minden országban, az egyedülálló szülő háztartások jobban depriváltak, mint a többi háztartástípus, bár a szakadék országonként különböző. A nagycsaládok az országok többségében nagyobb mértékben depriváltak, kivéve Belgiumban, Dániában, Németországban, Görögországban, Franciaországban, Cipruson, Máltán és Hollandiában.

A gyereknépesség esetében a depriváció 3% (Dánia, Svédország, Norvégia, Szlovénia) és 25% (Litvánia, Lengyelország) között mozog. A konzisztens szegénységi ráta (azoknak a jövedelmi szegényeknek, akik depriváltak is) 30% (Dánia és Svédország) és 60%, valamint afölötti érték között mozog (Szlovénia, Málta, Portugália, Görögország, Szlovákia, Észtország, Csehország, Magyarország, Lengyelország, Litvánia, Lettország). Ez azt jelenti, hogy a legtöbb deprivált országban, a 'szegények' többsége 'nélkülöző' is. Bár a fordítottja távolról sem igaz. Nem elhanyagolható százaléka a deprivált népességnek nem 'konzisztensen szegény'. A kibővített EU-ban a 'gazdag' országok 'legszegényebbjei' jellemzően alacsonyabb deprivációs szinten állnak, mint a 'leggazdagabbak' a 'szegény' országokban. Ezért a deprivációmérés a relatív pénzügyi mérésekkel való kombinációra szűkítése elrejti a tényleges életkörülmények diszparitásait a 25 tagú EU-ban. Ezért fontos a pénzügyi és nem pénzügyi méréseket továbbra is külön kezelni.

Oktatási eredmények és az iskolából való lemorzsolódás. Azok a fiatalok, akik túl korán és a középfokú oktatás alacsony szintjén otthagyják az iskolát, hátrányba kerülnek a munkaerőpiacon. A személyes és szociális fejlődésük veszélybe kerül, valamint nő a szegénységi és társadalmi integrációs esélyük kockázata, magasabb lesz, mint azoké, akik folytatják a tanulást és a tréninget. 2006-ban, a 27 tagú unióban 15,3%-a a 18 és 24 év közötti fiataloknak hagyta el az oktatási rendszert, csupán a középfokú oktatás alacsonyabb szintjét fejezve be, nem folytatva a tanulást és tréninget. A korai iskolaelhagyók aránya 2000 óta

²¹ A deprivációs index középértékét úgy számítják, hogy a deprivációs arányokat minden dimenzióban átlagolják.

2 százalékpontot javult, EU szinten. A javulás aránya a tagországokban nagyban eltér, 5%-tól Szlovénia, Csehország, Lengyelország és Szlovákia esetében, 20%-ig, vagy annál nagyobb arányban a déli országokban (Olaszország, Spanyolország, Portugália és Málta).

Miközben az általános adatforrások nem engedik meg, hogy EU-szintű bizonyítékokat hozzunk létre a korai iskolaelhagyás meghatározó tényezőinek vonatkozásában, számos nemzeti és nemzetközi tanulmány rávilágít a leggyakrabban előforduló faktorokra, amelyek befolyásolják a tanulók iskolaelhagyását: egyéni jellemzők, családi jellemzők, kortárs csoport jellemzői és az iskolai szint jellemzői. Fontos magyarázó tényezőknek bizonyultak a szocio-ökonómiai háttér, etnikai hovatartozás, nem, korábbi iskolai eredmények, kortárs-befolyás, motiváció és iskolakerülés.²²

A bizottság Lisszaboni célkitűzések az oktatásban előrehaladási jelentése a tagállamok néhány szocio-ökonómiai faktort vizsgál, amelyek valószínűsíthetően befolyásolják a tanulók iskolai szereplését. A tanulók teljesítményét az OECD PISA vizsgálat műveltség illetve a matematikai eredmények indikátorai alapján állapítja meg.

A PISA 2003 adatok szoros és pozitív korrelációt mutatnak a szülők saját iskolai végzettsége, és a 15 éves diák matematikából, olvasásból és tudományokból nyújtott teljesítménye között. Különösen azoknak a diákoknak az esetében, akiknek az anyja csupán alacsony, vagy a középfokú oktatás alacsony szintjét végezte el, átlagosan 20 ponttal²³ rosszabbul teljesítettek, mint azok, akiknek anyja befejezte a középszintű oktatást. Az apák végzettségi háttéré is szignifikáns tényező számos országban. A szülők végzettségi szintjének hatása bizonyos fokig eltérő az egyes országok között, az oktatási rendszer méltányosságától függően.

A PISA eredmények a specifikus családi struktúrák hatását is mutatják a diákok teljesítményére. A 2000 és 2003-as eredmények például kimutatták, hogy az egyszerűs háztartásban növekvő gyerekek relatíve rosszabbul teljesítenek, mint más családok gyerekei. Ez leginkább Belgiumra, Dániára, Írországra, Hollandiára és Svédországra igaz, míg számos országban teljesítményük nem mutat jelentős eltérést a más családban növekvő diákokétól.

A jelentés rámutat a szülők foglalkozási státuszára is. Az átlagos pontkülönbség azok között a diákok között, akiknek a szülei a foglalkozási rangsor legalacsonyabb és a legmagasabb szintjén vannak, 100 körül mozog az EU-ban (ami körülbelül az átlagos pontszám 20%-a). Az EU országok átlagos különbségei a matematika, olvasás és tudomány pontszámok között 60-tól vagy az alatti értéktől (Finnország és Lettorság esetében) 114 pontig terjednek (Lengyelországban, Magyarországon, Belgiumban és Németországban).

A hátrányok generációk közötti átörökítése, az EU-SILC 2005 modul első eredményeit, 2007-ben mutatta be a Szociális

Helyzetjelentés (Social Situation Report). Ez a modul a válaszadók szüleinek társadalmi státuszára vonatkozó kérdésekből állt, amikor az előbbieket 12 és 16 év közötti korúak voltak. A jelentés a szülők és a gyerekek iskolai eredményei közti korrelációt, valamint a fő foglalkozási csoportokat vizsgálja. Az eredmények azt sugallják, hogy az esélyegyenlőtlenség továbbra is súlyos probléma, és hogy a hátrányos helyzetű családokból származó emberek továbbra is komoly akadályokkal találják szembe magukat, ha képességeiket teljes mértékben ki akarják bontakoztatni, és jobb életkörülményeket szeretnének biztosítani maguknak és gyerekeiknek.

Az EU-SILC modul bizonyítékot szolgáltat rá, hogy a magas szintű végzettség eléréséhez a legnagyobb akadályt az alacsony képesítésű szülői háttér jelenti. Ez kiemelten igaz a felsőoktatásra, hiszen azoknak, akiknek az apja is elérte a felsőfokú képesítést, több mint kétszer akkora az esélye, hogy ők maguk is elérjék, mint azoknak, akiknek az apja csak alacsony vagy közepes végzettségi szinttel rendelkezik (Németországban, Finnországban és az Egyesült Királyságban), és akár kilencszer akkora Magyarországon, Lengyelországban és Csehországban. A befolyás erőssége gyakran eltérő fiúk és lányok esetében: általában, egy alacsony végzettséggel rendelkező nagyobb hatással van a nő oktatási szintjére abban az értelemben, hogy növeli az esélyét, hogy lányának is alacsony végzettségi szintje legyen, mint a fiúgyermek esetében.

Ezek a hatások erősebbek a 35-44 és a 45-54 év közötti életkor-csoportokban, mint a 25-34 év közti korcsoportban, ami azt mutatja, hogy a hatás erőssége fogyóban van. Bár ez nem minden országra jellemző: azokban például, ahol a gyerekek végzettségi szintjét leginkább meghatározza az apa végzettségi szintje, nem tapasztalható javulás.

■ GYERMEKSZEGÉNYSÉG ÉS GYERMEKJÓLÉT AZ EU TAGÁLLAMAIBAN – MONITOROZÁSI ÉS ÉRTÉKELÉSI POLITIKA

Mivel a szegénység és a társadalmi kirekesztődés egyre inkább multidimenzióval jelleget ölt, az EU Luxemburgi elnöksége által 2005 első felében készített jelentés javasolta a gyermekjólét²⁴ kérdésének speciális, annak specifikus vonásaira reflektáló megközelítését. Ezt az ajánlást követve az SPC fenn tart egy részt a gyermekjólét indikátorának a társadalmi beilleszkedés közösen elfogadott indikátorainak aktualizált listájában (melyet 2006 júniusában fogadtak el).

Számos nemzeti és nemzetközi kutatás tesz javaslatokat gyermekjóléti témákban. Habár nem minden javaslat dolgozik ugyanazzal a kategóriacsoporttal, mindegyiknek közös vonása, hogy azokat az alapvető dimenziókat fedik le, amelyek közvetlen kapcsolatban vannak a gyerek közvetlen környezetével. A Gyermekszegénység és jólét az EU-ban Munkacsoport²⁵ a gyermekek jólétét érintő hét területről egyezett meg, és meghatározta a jó gyakorlatokat mindegyik dimenzió belül: anyagi biz-

²² Bosker & Hoffman, 1994; Jordan et al, 1994; Luyten et al, 2003; Rumberger, 1987; Lee & Burkam, 2003

²³ A felmérésben szereplő diákok pontszáma átlagosan 500 pont volt az OECD országokban, 2000-ben.

²⁴ „child well-being”

²⁵ EU Task-Force on Child Poverty and Well-Being

tonság; lakáshelyzet; a helyi környezet; egészség; oktatás; társas kapcsolatok és a családi környezet; a kockázatoknak való kitettség. Noha önmagában nem része a gyermekjólétet érintő dimenzióknak, a munkacsoport úgy egyezett meg, hogy a sérülékeny/veszélyeztetett gyermekek (árvák, fogyatékkal élő gyermekek, bevándorló gyermekek, kisebbségi csoportokhoz tartozó gyermekek, peremterületeken élő gyermekek) csoportját szintén meg kell célozni, egyfajta „átlós” kategóriaként.

2006 decemberében a munkacsoport mind a 27 tagállamtól információkat gyűjtött a gyermekszegénység és -jólét monitorozásának általuk használt legfontosabb elemeiről. A munkacsoport jelentésének eme második része összefoglalja és elemzi a begyűjtött információk sokrétűségét. Célja *nem* az, hogy alapos és kimerítő módon mutassa be a monitorozási szokások tárházát országonként, sokkal inkább az, hogy illusztrálja a használt eszközök, módszerek gazdagságát, sokféleségét annak érdekében, hogy abból kölcsönösen tanulni lehessen.

■ A GYERMEKSZEGÉNYSÉG ÉS GYERMEKJÖLLÉT MONITOROZÁSA SORÁN HASZNÁLT ADATOK FORRÁSAI

A javaslat az volt, hogy az adatok forrásait érdemes kettéosztani, egyrészt azokra az adatokra, amelyeket a gyermekszegénység és -jólét monitorozásakor használnak, másfelől a további adatokra és tanulmányokra (pl. alkalmi közvélemény-kutatások, akadémiai kutatások rendszerében szereplő adatbázisok).

Tény, hogy a tagállamok nem nyilatkoztak egységesen ezekről kérdésekről – a válaszok a kérdések széles értelmezési skáláját mutatták. Néhány ország egyáltalán nem is adott választ, míg mások olyan adatforrásokat jelöltek meg, amelyek nem tartoznak igazán a gyermekszegénység és jólét témaköréhez (pl. országos egészségügyi közvéleménykutatási vagy oktatási, igazságszolgáltatási, illetve egészségügyi regisztrációs adatok).

Mindössze a tagállamok egy kis csoportja tekintette e kérdést egy, az eddiginél eredetibb statisztikai eszköznek, amely előmozdíthatja a gyermekek helyzete monitorozásának folyamatát. A legegységesebb azoknak az országoknak a helyzete, amelyeknek nagyon világos és határozott a gyermekszegénység elleni politikája (pl. Dánia, Írország, Egyesült Királyság), és szoros szabályozott a monitorozási folyamata – utóbbira remek példa a „Public Service Agreement” (PSA) Angliában. Ezek a tagállamok nagyon világosan körül tudják határolni azokat az adatokat, amelyeket az indikátorszámításhoz felhasználnak, válaszuk ezen felül olyan mellékadatokat is tartalmazott, amelyeket az általános monitorozási folyamatokon kívül használtak.

Néhány ellentmondás rajzolódik ki azoknak az országoknak a válaszaiból, amelyek anélkül célozzák meg a gyermekszegénység és -jólét problémáját, hogy létezne ebben a témában valamilyen speciális monitorozási processzusuk (például a gyermekszegénység monitorozása csak része a társadalmi beilleszkedés monitorozásának). Ebben az esetben a monitorozáshoz használt adatforrások gyakran olyan, statisztikai közvélemény-kutatások, amelyek a háztartások bevételeit és életkörülményeit vizsgálják. Mi több, figyelemre méltó, hogy néhány, a monitorozási folyamatokról adatot szolgáltató tagállam jelentős figyelmet fordított az információszolgáltatás során ezeknek a folyamatoknak az intézményi hátterére (pl. milyen kapcsolatban áll-

nak egymással a szociális és non-profit szervezetek), de jóval kevesebbet a technikai vonatkozásokra (pl. a monitorozás és az értékelés későbbi hatásai a gyermekeket érintő szociálpolitika szabályozásának vonatkozásában). Minden bizonnyal ez a feladat legnagyobb kihívást jelentő része: a monitorozási folyamatokból összegyűlt tudásanyag hogyan fordítható stratégiaalkotássá annak érdekében, hogy a hatékonyság és az eredményesség növelhető legyen. Az ilyen információk segíthetnek letisztultabbá, világosabbá tenni, hogy a különböző adatforrások pontosan milyen szerepet játszanak a monitorozási folyamatban, és arra is rávilágíthatnak, hogy a monitorozási folyamatok hogyan használhatók fel a stratégiaalkotáshoz.

■ ÁLTALÁNOS KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁSOK A HÁZTARTÁSOK HELYZETÉRŐL

Minden tagállam említette az általános, háztartásokkal kapcsolatos közvélemény-kutatásokat, mint a gyermekszegénység és gyermekjólét monitorozáshoz használt alapvető adatforrást. A háztartások bevételeire vonatkozó felmérések ugyanúgy, mint az életkörülményeket vizsgáló, illetve a munkaerő-felmérések a leggyakrabban említett adatforrások. Ezek szolgáltatják az indikátorszámításhoz szükséges adatok döntő részét. Két ország említette az egészségügyi helyzetről szóló felmérését, míg mások ezeket az adatokat – ahogy az adminisztrációs/regisztrációs adatokat is – csak mellékes adatokként használták fel.

A tagállamokat arra kérték, ne említsék az egységesített európai háztartási felméréseket, mint pl. a EU-SILC vagy a LFS²⁶. Ennek következtében néhány ország egyáltalán nem említett meg semmiféle háztartási felmérést, de ezeket az egységesített felméréseket használják néhány alapvető, gyermekhelyzetre vonatkozó indikátorszámításnál. A fordítottja is igaz: némely tagállam kifejezetten az EU-SILC-et és az LFS-t jelölte meg a gyermekszegénység és -jólét monitorozásához szolgáló alapvető adatforrásként.

Megint mások anélkül hivatkoztak a háztartási költségvetési felmérésekre, hogy világossá tették volna, ezalatt speciális országos minta-alapú felmérést értenek, vagy az egységes EU felmérést.

■ KONKLÚZIÓK

Az EU-SILC és az LFS tűnnek a leggyakoribb statisztikai eszközöknek a gyermekszegénység és jólét monitorozása során a legtöbb tagállamban. A Munkacsoport hangsúlyozza, meg kell állapítani, ezekből a forrásokból mennyi szükséges egy olyan minimum-adatbázishoz, amely nemzetközi szinten összehasonlíthatóvá teszi a gyermekek és családok szocio-ökonómiai helyzetének legfontosabb vonatkozásait.

■ ADMINISZTRATÍV/NYILVÁNTARTÁSI ADATOK

Habár az elérhető adatok használata e kategóriában nagyon függ a tagállamok „statisztikai kultúrájától”, minden ország a gyermekszegénység és -jólét monitorozásához alapvetően

²⁶ Labour Force Survey

fontos statisztikai eszközként említette a nyilvántartási adatokat.

A fő területek, amelyeket a fentebbi kategória lefed, a következők:

- A gyermekeket érintő szociális juttatásokban részesülők (BE, DK, DE, EE, ES, FR, IE, IT, LV, HU, MT, AT, PL, PT, RO, SK, FI, SE);
- A gyermekek egészségi állapota (BE, DK, IT, HU, MT, FI, SK, SE)
- Bevételek, adók és juttatások, szegénység (DK, DE, IT, LT, HU, AT, PT, FI, SE);
- Lakáshelyzet (DK, IT);
- Gyermekgondozási szolgálatok (BE, DK, IT, LT, LU, MT, AT, RO, SK, FI, SE);
- Foglalkoztatottság (DK, DE, FR, SE)
- Oktatás (BE, DK, FR, IE, IT, LV, HU, MT, AT, PL, PT, RO, SK, SE);
- Népeség (DK, IT, MT, AT, RO, SE)
- Igazságügy (DK, IT, AT, LV, MT, PT, SK)
- Iskola utáni szabadidő eltöltését biztosító szolgálatok, sport stb. (DK, IT, AT, SK, SE, UK)

■ A GYERMEKEK VESZÉLYEZTETETTSÉGÉRE VONATKOZÓ SPECIFIKUS ADATOK

Néhány tagállam speciális információs rendszert alakított ki (amely egyébként az adminisztrációs/nyilvántartási adatokon ill. felméréseken alapul) a veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekekre vonatkozóan. Például:

DK: A gondozásba vett, illetve az ennek megelőzése céljából valamiféle szolgáltatásban részesülő gyermekekről szóló adatok.

ES: Információk azokról a gyermekekről, akik a társadalmi kirekesztődés kockázatának vannak kitéve (vagy már kirekesztődtek) akár országos, akár regionális szinten. Ezekbe az információkba beleértendő a hivatásos gyámság ugyanúgy, ahogy a gyermekek/családok speciális szociális gondozása.

IT: Nyilvántartási adatok a családjukból kivett bántalmazott, prostituálódott, tanulási zavarokkal küzdő gyermekekről, valamint egészségügyi adatok a fertőző betegségekről (AIDS), kórházi beutalásokról, fogyatékokról, közúti balesetek során szerzett sérülésekről, öngyilkossági kísérletekről.

LV: Nyilvántartási adatok azokról az árvákról, akik vagy helyi önkormányzat fenntartása alatt álló intézetben élnek, vagy speciális szociális intézmény lakói.

HU: Nyilvántartási adatok egészségügyi problémákkal küzdő gyermekekről (újszülöttek veleszületett rendellenességgel, pszichiátriai osztályon ellátott páciensek, függőségre hajlamos páciensek, nemibeteg-gondozáson nyilvántartott páciensek, drogfüggők).

SK: A szociális-jogi védelemből származó adatok.

FI: A gyermekjóléti szolgálatok adatai az elhelyezett gyermekekről.

SE: A gyermekjóléti szolgálatok adatai az elhelyezett gyermekekről.

UK: A gondozásba vett gyermekek oktatási és munkaerő-piaci helyzetéről szóló adatok, valamint az Oktatási Minisztérium által összegyűjtött indikátorok, amelyek alapjául azon intézetek éves jelentései szolgálnak, amelyekben a gyerekek elhelyezésre kerültek.

■ Konklúziók

A Munkacsoport hangsúlyozza, hogy a leginkább veszélyeztetett gyermekek speciális helyzete (intézetben élők, nevelőszülőknél elhelyezettek, krónikus egészségügyi problémákkal küzdő gyerekek, bántalmazottak, utcagyerekek stb.) nem monitorozható a standard felmérések módszereivel, speciális monitorozási eszközöket igényel. Ezért a Munkacsoport hangsúlyozza, hogy minden tagállam át kell, hogy tekintse az országos és helyi szinten elérhető adatforrásokat, különösen az adminisztratív/nyilvántartási források tekintetében, és rendszeresen adatokat kell gyűjtenie ezekről a gyerekekről, amelyeknek segítségével meghatározhatja és elemezheti azokat a tipikus veszélyeztető tényezőket, amelyek speciális monitorozást igényelnek.

■ A GYERMEKEKET ÉRINTŐ SPECIÁLIS FELMÉRÉSEK

a) Az utóbbi években néhány tagállam különféle speciális felméréseket végzett a gyermekek helyzetét illetően (vagy ezeknek az elvégzése éppen folyamatban van). A legtöbb vizsgálat ezek közül longitudinális, melyet országos szinten folytattak le. Ilyen típusú felmérések például:

DK: Két fő típusú vizsgálat folyt Dániában, a CSC²⁷ és a CSCTC²⁸, amely 1995-ben született gyermekeket vizsgált, és a 3-4 éves gyerekek esetében használják. Az adatokat összevetették a dániai statisztikák regisztrációs adataival. Egy másik panelvizsgálat, amely a Gyermekek Országos Tanácsa segítségével folyt le, a gyermekek attitűdjeit és tapasztalatait vizsgálja, és évente négyszer végzik.

DE: Három fő longitudinális kutatást folytatott le a Német Ifjúsági Intézet a szociális monitoringprogram keretein belül a gyermekek, fiatalok és családok életkörülményeit vizsgálva. Emellett a Német Felmérés a Gyerekek és Kamaszok Egészségügyi Állapotáról, melyet a Robert Koch Intézet végzett, olyan reprezentatív országos felmérés, amely tartalmazott „self-reported” információkat és egy reprezentatív minta egészségügyi vizsgálatára vonatkozó adatokat is.

■ INDIKÁTOROK ÉS A GYERMEKJÓLLÉT DIMENZIÓJA

E fejezet célja, hogy áttekintést nyújtson a gyermekszegénység és gyermekjólét monitorozása során jelenleg használt indikátorokról az országos szintű stratégiaalkotás kontextusában. Mindamellet, hogy természetesen nem vázolható az összes ország összes indikátora, és a válaszok nagyon széles skálát mutatnak, a tagállamok közt egységesnek tekinthető az a hozzáállás, hogy a gyermekszegénység és -jólét kérdését igen tágran kell ér-

²⁷ Cohort Study in Children

²⁸ Cohort Study in Children into Care

telmezni, figyelembe véve nemcsak ezek gazdasági aspektusait, hanem a jóllét tágabb dimenzióit is.

■ **Illusztratív válogatás a jóllét kategóriájának indikátoraiból**

Az indikátorok három csoportja világosan elkülöníthető volt, habár nem minden ország monitorozási rendszere épül e típusra.

A típus: A közösen elfogadott EU indikátorok.

B típus: A minden tagállam számára elérhető indikátorok (az EU-s adatbázisokra alapozva, mint pl. az EU-SILC), amelyek azonban csak néhány ország által használtak. Ezek jelenleg még nem részei a közös EU indikátoroknak.

C típus: Azok az indikátorok, amelyek vagy a közös EU indikátorok alternatíváiként használhatók, vagy azért, hogy lefedjenek bizonyos speciális gyermekcsoportokat, amelyek kiemelten veszélyeztetettek a szegénység szempontjából, és amelyekre nem alkalmazhatók az EU források, vagy azért, hogy olyan dimenziókat is lefedjenek, amelyeket a jelenlegi EU indikátorok (még) nem.

A Munkacsoport jelentésének első fele az EU-n belüli gyermekszegénység és társadalmi kirekesztődés analitikus szemléletű áttekintésére törekedett, amelyből világosan látszik, hogy a tagállamok nagy része – ahol a gyermekszegénység átlagos vagy annál súlyosabb mértékű – már megtalálta az adekvát válaszokat ezek leküzdésére. Az EU gyermekszegénységgel való megbirkózást célzó politikai elkötelezettségének további erősítése céljából azok a tagállamok, amelyek még nem tették, meg kell, hogy fontolják az alaposan kidolgozott és mennyiségileg meghatározott célokat a társadalmi kirekesztődés és a gyermekek jóllétét érintő kérdések problematikáját illetően. A célok meghatározásának az adott országban tapasztalt gyermekszegénység és társadalmi kirekesztettség kiváltó okaira kell alapulnia, és ki kell egészülnie azon kulcsfontosságú faktorok figyelembe vételével, amelyek a kialakult helyzethez szorosan kapcsolódnak (pl. munkanélküli háztartások). A diagnózis felállításához javasolt, hogy a tagállamok a Munkacsoport elemzését és ajánlásait használják.

■ **A gyermekszegénységet és a szociális kirekesztődést illető politikák hatásainak értékelése**

A jelentés másik fontos következtetése, hogy a legsikerebbnek azok a tagállamok mondhatók a gyermekszegénység és a társadalmi kirekesztődés megelőzése tekintetében, amelyek olyan, hatékony szabályozási kereteket dolgoztak ki, amelyek egyesítik a szülők hozzáférését a megfelelően fizetett munkához, ezzel biztosítva a megfelelő bevételt minden gyermeket nevelő család számára és a legfontosabb szolgáltatásokhoz való hozzáférést (gyermekgondozás, oktatás, egészségügyi és szociális szervezetek stb.). A gyermekelví megközelítés figyelembe veszi a gyermekek jólléte és társadalmi beilleszkedése fontosságát a politika-alkotás minden releváns területén, ezért a leghatékonyabb módnak látszik a gyermekszegénység és társadalmi kirekesztődés elleni küzdelemben.

További érv a gyermekelví megközelítés mellett, hogy az országjelentésekben kiválasztásra kerültek azok a tagállamok, amelyek monitorozzák és értékelik az összes, gyermekek helyzetéhez kapcsolódó, releváns politikájukat azon célból, hogy azok hatékonyabban járulhassanak hozzá a gyermekek társadalmi beilleszkedésének és jóllétének segítéséhez. Ahhoz, hogy a gyermekelví megközelítés hatékony legyen a nemzeti politikaalkotásban, szisztematikus szabályértékelési rendszerre van szükség – ez minden releváns politika, illetve szabályrendszer tekintetében fontos volna.

A mikroszimulációs modellek, legyenek bár dinamikusak vagy statikusak, és alapuljanak akár háztartások felmérésén és/vagy adminisztrációs/nyilvántartási adatokon, nagyon hasznos eszközt jelenthetnek a különböző politikák hatásának vizsgálatához.

■ **A gyermekszegénység és gyermekjóllét rendszeres monitorozásának megszervezése**

Tekintettel a jelenség multidimenzionális jellegére, egy politika önmagában nem elegendő a gyerekek és családok társadalmi beilleszkedésének és jóllétének biztosításához.

A területre irányuló növekvő figyelem EU-szinten jelentős politikai tényezővé tette ezeket a kérdéseket a vizsgálatát. Ahhoz, hogy ez fenntartható, sőt fokozható legyen, szükséges az egyes tagállamok gyermekszegénységgel való megküzdését érintő rendszeres monitorozása. Ezt a monitorozást a jelenlegi, a Szociális védőháló és társadalmi beilleszkedés égisze alatt zajló²⁹ jelentési rendszer részének kell tekinteni, multidimenzionális jellegű kell legyen, és segítségre kell lennie abban, hogy meghatározhatók legyenek azok a területek, ahol az egyes országok fejlesztésre szorulnak.

■ **A gyermekszegénység kockázatának monitorozása**

E jelentés első felében a tagállamokat csoportosítottuk a legnagyobbtól a legkisebb teljesítményűig, ami a „relatív gyermekszegénység-kockázat” indikátort illeti. Az indikátor az összes országban úgy számítható ki, hogy az adott országban a gyermekek relatív helyzetét vizsgáljuk, tekintettel: a) az egész népességre vonatkozó szegénységi kockázatra, b) a gyerekeket érintő szegénységi kockázat átlagos intenzitására EU-szinten, c) az átlagos gyermekszegénység-kockázatra az EU-t mint egységet nézve. Ezután elemeztük a kapcsolatot ezen országos teljesítmények és 3 másik indikátor között: a munkanélküli háztartásokban élő gyermekek száma, az „in-work poverty” kockázatával érintett háztartásokban élő gyermekek aránya, és a szociális juttatások hatása. Emellett kiegészítettük a kirajzolódó országképeket néhány információval a gyermeket nevelő háztartások legfontosabb jellemzőiről az egyes országokban.

Elemző áttekintésünk hangsúlyozta, hogy a gyermekszegénység kockázata e különböző faktorok közti kölcsönhatás eredménye, és hogy azok az országok érik el a legjobb eredmé-

²⁹ Social Protection and Social Inclusion Process

nyeket, akik minden területre odafigyelnek, különösen arra, hogy kombinálják a különböző stratégiákat, amelyek a munkához és a szociális szolgálatokhoz való hozzáférést biztosítják, a bevételnövelést célzó támogató stratégiákkal.

■ A gyermekjólét monitorozása

A rendszeres EU jelentések a gyermekszegénységről és a társadalmi kirekesztődésről le kell fedjék nemcsak a gyermekszegénység kockázatának kérdését, de a gyerekek helyzetének más aspektusait is. A tagállamok monitorozási szokásainak áttekintése kapcsán nyilvánvalóvá vált, hogy mélyebbre kell mennünk: a meglévő EU indikátorokat ki kell egészíteni a gyermekjólét kérdéseinek egyéb aspektusaival (anyagi nélkülözés, közvetlen környezet, egészség, oktatás, társadalmi részvétel, családi környezet stb.). Az EU indikátorok kiegészítésének fontosságát a 2006 júniusában elfogadott, társadalmi beilleszkedést célzó EU indikátorok listáját felsorolva már az SPC is hangsúlyozta:

- Helyet hagyni legalább egy indikátornak az anyagi nélkülözés tekintetében
- Helyet hagyni legalább egy indikátornak a háztartással kapcsolatosan
- Helyet hagyni legalább egy indikátornak a „gyermekjólét” kérdésében

A gyermekek anyagi nélkülözésének hatékonyabb felmérése érdekében a témában specifikus kérdések fognak helyet kapni az EU-SILC³⁰ 2009-es hullámában.

■ A gyermekszegénység és társadalmi kirekesztődés monitorozásának és analizálásának közös váza

A tagállamok gyermekmonitorozási rendszerének legnagyobb kihívást jelentő s egyben legkritikusabb része minden bizonnyal megteremteni a kapcsolatot a kormányzat által alkotott speciális politikai lépések és az ezekhez kapcsolódóan várt társadalmi eredmények között. Mint már hangsúlyoztuk, két fontos eszköz áll rendelkezésre e kapcsolat megteremtéséhez: a mikroszimulációs modellek, amelyek serkenthetik a politikák változásának hatásait, és e változások reprezentatív családokra gyakorolt hatásainak modellezése.

A másik kihívás a tagállamok gyermekmonitorozási rendszere számára egy olyan, kielégítő EU viszonyítási rendszer kidolgozása, amely magába foglal néhány közösen elfogadott EU indikátort, és világosan megteremti a kapcsolatot ezen indikátorok és az egyes országok saját indikátorai közt.

A gyermekszegénységet és a társadalmi kirekesztődést illetően a monitorozás és értékelés közös vázának mind EU és országos szinten egyaránt – ami megnyugtató válaszokat adhat a fentebb említett kihívásokra – elfogadottnak kell lennie mind

az SPC mind a Bizottság részéről. A cél *nem* egy merev közös monitorozási rendszer. Ehelyett a tagállamoknak ki kell dolgozniuk saját rendszerüket, amely saját országuk egyedi jellemzőire reflektál, amely magába foglalja a megbízható és aktuális adatokat, és amely egyértelműen kapcsolatban van a közös indikátorokkal és az EU módszertani rendszerével.

„Ezért a következő témákat a kereteken belül kiegészítően és integráltan kell kezelni: a) országos és ha lehetséges, mérhető célok; b) a gyermekszegénységhez és gyermekjóléthez kapcsolódó releváns politikák hatásainak szisztematikus értékelése a megfelelő politikai szinteken; c) EU, országos és regionális indikátorok; és d) nemzetközi adatforrások, akár EU, akár országos forrásokról van szó.

■ A STATISZTIKAI KAPACITÁS MEGERŐSÍTÉSE

■ Általános háztartási felmérések, közvélemény-kutatások

Az EU-SILC és az LFS a leggyakrabban használt statisztikai eszközök a gyermekszegénység és a gyermekjólét monitorozására számos tagállamban. Sürgető annak kivizsgálása, hogy ezek közül az adatforrások közül melyek azok, amelyek a szükséges „minimum adatbázist” biztosítják ahhoz, hogy egy nemzetközi szinten összehasonlítható értékelést tegyenek lehetővé a gyermekek és családjaik helyzetét vizsgáló legfontosabb aspektusokról.

Fontos megjegyezni, hogy az EU-SILC és más transznacionális általános háztartási felmérések alkalmatlanok a leginkább kirekesztődött gyermekek életkörülményeinek vizsgálatára (pl. bevándorló családok gyermekei, kisebbségi családok gyermekei, intézményben élő gyermekek, utcagyerekek stb.). Ezen nagyon fontos aspektusok vizsgálata további, más eszközöket igényel, amelyeket EU szinten fontos kutatni.

■ Adminisztratív és nyilvántartási források

Ezen információk teljes körű használata szükséges kiegészítésként az EU-SILC és más statisztikai felmérések által gyűjtött adatokhoz. Ezek az adatok alkalmasak arra, hogy segítségükkel jelentősen nőjön az EU-szintű tudásanyag mind a regionális dimenziókról, mind a legsérülékenyebb, leginkább veszélyeztetett gyermekek helyzetéről, ezért ez a terület alaposabb kutatást igényel. Szintén kidolgozásra szorul, hogy ezek az adatok hogyan használhatók a legmegfelelőbb módon a politikai változások hatásainak méréséhez.

³⁰ Community Statistics on Income and Living Conditions

„Ti hogyan csináljátok?”

■ INNOVATÍV, MÁSONKÉNT IS ALKALMAZHATÓ, JÓL BEVÁLT GYAKORLATOK GYŰJTÉSE¹

A szociális ellátórendszerben felhalmozódott tapasztalatok megosztásának igénye vezetett a „Ti hogyan csináljátok?” program kezdeményezéséhez. A program kidolgozása az egykori Ifjúsági-, Családiügyi-, Szociális- és Esélyegyenlőségi Minisztérium Családi és Szociális Szolgáltatási Főosztálya, a volt Nemzeti, Család- és Szociálpolitikai Intézet Szociálpolitikai Főosztálya, valamint a módszertani intézmények közreműködésével valósult meg 2004-ben. Az első alkalomhoz hasonlóan, a 2005. és 2006. évi programot is a szakminisztérium (SZMM) és háttérintézménye (SZMI) hirdette meg.

A „Ti hogyan csináljátok?” pályázat célja, hogy leírják és összegyűjtsék azokat a **jó gyakorlatokat**, amelyek valós szükségletek kielégítésére jöttek létre, és kellő nyilvánosság biztosításával hatékonyan hozzájárulnak a szolgáltatások fejlesztéséhez. A program előkészítése során együttműködő szakemberek a 'jó gyakorlat' fogalmát a következő értelemben használták: a felhasználók szükségleteinek feltárásán alapuló, valós, egyedi szükségletek kielégítését célzó szolgáltatások tervezése, bevezetése, folyamatos biztosítása és fejlesztése a felhasználók elégedettségének fokozása, valamint a veszteségek minimalizálása (költséghatékonyság) érdekében.

A „Ti hogyan csináljátok?” programra benyújtott munkákból folyamatosan bemutatják:

- azokat a *projekteket* amelyek hatékonyan hozzájárultak a szolgáltatások fejlesztéséhez és a mai napig folyamatosan működnek,

- azokat a *jól bevált megoldásmódokat*, amelyek az egyes szolgáltatások területén a szükségletek minél árnyaltabb és egyénre szabottabb kielégítését szolgálják és a mai napig folyamatosan biztosítottak.

A „Ti hogyan csináljátok?” programot eddig három alkalommal rendezték meg (2004/2005, 2005/2006, 2006/2007). A 2005/2006-os évben a szociális szolgáltatást nyújtó intézmények mellett a gyermekvédelmi intézmények is pályázhattak. (Részben ez az oka a pályázatok nagy számának 2005/2006-ban.) Mindhárom alkalommal a díjazott pályaműveket anonim módon, kétfordulós értékelés során választották ki. Az eredmények ünnepélyes kihirdetésére a díjátadó rendezvényen került sor. Hagyománnyá vált a pályázati kiírásra benyújtott összes pályaművet tartalmazó CD, illetve idén először a CD-n kívül egy tájékoztató füzet megjelentetése².

¹ A cikkhez felhasználtuk a programgazda eredeti közleményét is. (http://szmi.hu/index.php?option=com_content&task=section&id=18&Itemid=73)

² A „Ti hogyan csináljátok?” programok összegzései elolvashatóak a *Kapocs* folyóirat V. évf. 3. számában (2006. június), valamint a VI. évf. 3. számában (2007. június). Ez utóbbi számban jelent meg az idén díjazásban részesült Szociális Szolgáltató Központ jó gyakorlatait bemutató cikk is.

■ TAPASZTALATCSERE-MŰHELYEK

Minden, programot benyújtó szolgáltatónak lehetősége nyílt Tapasztalatcsere Műhely önálló szervezésére, amelyben az általa használt jó gyakorlat helyszíni bemutatására kerülhetett sor változatos módszerekkel (szakmai előadás, workshop, intézménylátogatás, tanácskozás, kerekasztal-beszélgetés, filmszemle, forgószínpadszerű intézménybemutató). 2005-ben 13, 2006-ban összesen 9 műhelyt szerveztek. A műhelyek legátfogóbb célja a szociális ágazatban bevált gyakorlatok, mintaszerű projektek helyi szintű, gyakorlati bemutatása. Mindemellett a szakmai szociális szolgáltatások minőségének fejlesztése, a szakmák közötti kapcsolati háló erősítésére, új tapasztalatok gyűjtése és el-sajátítása is fontos alapját képezi a programnak. Ezek a szempontok a programgazda szerint a résztvevők pozitív visszajelzéseiben is megjelennek.

■ NYILVÁNOSSÁG

Fontosnak tartják, hogy a díjazott programokról ne csak a pályázók, illetve a szakma informálódjon, hanem a leginkább érintett helyi társadalom is. Éppen ezért idén először a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet munkatársai felvették a kapcsolatot a díjazottak helyi médiájával. Ennek eredményeként a nyertesek többsége helyi szinten is nyilvánosságot kapott akár tévében, rádióban, vagy újságban.

A Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet honlapján (www.szmi.hu) megtalálható az összes eddigi benyújtott pályaművek és a beküldő intézmények listája, valamint a nyertes pályaművek teljes terjedelemben.

Ennek keretében volt 2005/2006 pl. különdíjazott a Budapest Főváros Önkormányzatának mónosbéli Gyermekotthona a Gyermekotthonban működő művészeti műhelyek - „A szívünkben élő kép” nevű programmal.

A programleírásban a pályázó így ír: „A gyermekotthonban folyó komplex művészeti nevelés fő célja az önmegvalósítás nyújtotta öröm minél teljesebb megélése. A művészetekhez érhető, önmagát többféle módon kifejezni tudó ember kiegyensúlyozottabb, magabiztosabb lesz – ami az élet más területein is kedvezően hat teljesítményére. A gyermekotthonban élő gyermekek többségét gyakran kudarcélmények érik, sokuk tanulási

problémával küzd. A lelki traumák feldolgozásában, az érzelmi sérülések oldásában, a sikerélményekhez jutásban egyszerű lehetőséget kínálnak a különböző művészeti alkotótevékenységek. Az önkifejezés gazdagítja az érzélemvilágot, segíti a személyiségfejlődést. Célunk a résztvevők képességeinek feltárása és intenzív fejlesztése az önbecsülésük fokozása érdekében. Személyiségük erőteljesen fejlődik az önismeretük, együttműködésük, alkalmazkodásuk magasabb szintre lépésével.

Fontosnak tartjuk, hogy a gyermekek minél többféle művészeti kifejezésformával ismerkedjenek meg, mert csak így tudják a későbbiekben értékelni és „érezni” az alkotásokat. A foglalkozások során formálódik a résztvevők művészetszemlélete, nyitottabbá válnak a nemzeti- és egyetemes kultúra értékeinek befogadására, átélésére. A műhelyeinkben folyó munka alkalmas arra az érdeklődők képességeinek fejlesztésére, a megbúvó tehetség felfedezésére. Alapvetően nem művészképzés folyik, hanem az érzékenység és befogadóképesség magasabb szintre emelése, az alkotás, a teremtés, a létrehozás iránti vágy felkeltése. Nagyon fontos, hogy a résztvevők ki tudják magukat fejteni, merjenek és tudjanak önmaguk lenni, a technikai eszköztáruk bővítése segíti őket ebben. A művészeti értékekkel telített emberek optimistábban nézik a világot, coping stratégiáik eredményesebbek. A szabad önkifejezés megteremt a bizalom és elfogadás légkörét, a gyermekek és a felnőttek részéről is a másság elfogadását eredményezi. Az örömmel végzett alkotó munkát helyezzük a középpontba, mely jó érzéssel, elégedettséggel, sikerélménnyel tölti el az alkotókat.

■ CÉLCSOPORT

A gyermekotthonban 58 átmeneti elhelyezett gyermek illetve fiatal felnőtt teljes körű ellátását biztosították ebben az időszakban. A művészeti nevelés célcsoportját a gyermekotthonban élő gyermekek, az őket gondozó-nevelő felnőttek, dolgozók gyermekei, a településen lakó gyermekek, valamint növendékeik barátai, iskolatársai adták. A közös tevékenykedés erősíti a családi, baráti szálakat, jó lehetőség egymás mélyebb megismerésére, az előítéletek csökkentésére. A felnőttek-gyermekek együttműködése elősegíti a bizalmi kapcsolat kialakítását, amely eredményesebbé teszi a nevelő munkát. Nagy jelentőséggel bír, hogy a gyermekek szüleikkel együtt töltsék szabadidejüket, lehetőséget adva egymásnak a közös élményekre. A programgazda kiemeli, hogy „örvendetes, hogy a településen élő gyermekek nagy számban kapcsolódtak be az alkotó tevékenységbe, amellyel pozitív példát mutatnak azoknak a társaiknak, akik a média nyújtotta lehetőségekkel beérik.”

■ A SZOLGÁLTATÁS ELEMEI

2004 szeptemberétől napi szinten lehetőség nyílt a művészi nevelőmunka, az alkotás gyakorlására. Ennek előzményeként hétfőként nagycsoportos kreatív-hobby foglalkozásokat szerveztek, melyeket sok gyermek és fiatal felnőtt látogatott. Ezekkel a technikákkal gyorsan lehetett látványos eredményeket elérni. Nem kellett hozzá kiemelkedő tudás, vagy művészi tehetség, ezért igen kedveltek voltak a gyerekek körében. Így a rajzórakkal kapcsolatos iskolai kudarcélményeiket is le tudták győzni. Sikertelenség, hogy a művészettel és a különböző tech-

nikákkal kapcsolatos ötleteik, kérdéseik, igényeik legyenek. Minden hétfőn más csoport volt az alkotás helyszíne, ami előnyös volt abból a szempontból, hogy a foglalkozásvezető megismerhette a csoportokban élő gyermekek személyiségjegyeit, igényeit, a köztük lévő hierarchia-rendszert. A művészet alkalmasnak bizonyult a kapcsolati nehézségek kezelésére azáltal, hogy az elmélyült befelé figyelés érzékenyebbé, empátikusabbá tette őket – ez előhívta a nyugodtabb környezet, önálló, jól felszerelt terem iránti igényt. A kics csoportos foglalkozási móddal csökkentek a súrlódások, konfliktusok. És ahogy ez a hasonló esetekben lenni szokott, „egyre nagyobbá vált az igény az egyéni foglalkozásokra, a felbukkanó tehetségek kibontakoztatására, ezért egy művész-tanár teljes munkaidős foglalkoztatása mellett döntöttünk.”

A képzőművész műhely és a „zeneszoba” kialakítása volt a következő nagy lépés, amely megalapozta a minőségi munka beindítását. A gyermekek és fiatal felnőttek sokat segítettek a megfelelő környezeti feltételek kialakításában – tulajdonképpen ez is egy „alkotómunka” volt.

A sok szempontnak megfelelő időbeosztás elkészítése nem volt könnyű. Alkalmazkodni kellett a gyermekek igényeihez, a házirendhez, a csoportok ritmusához. A gyerekekben tudatosítani kellett, hogy a tanulás és más kötelezettségek megelőzik a szabadidős elfoglaltságot. Minden alkalom örömforrás és információforrás lehet a gyermekeknek, a személyre szabott figyelem és oldott hangulat biztosításával.

A pályázati forrásokból sikerült égetőkemencét, agyagnyújtót, hangszereket vásárolniuk. A résztvevők aktivitásával egyes arányban nőtt a technikai kivitelezés színvonala – így ma már több kiállítás rendezésével büszkélkedhetnek.

Sokszor valós kellemetlen élmények miatt a felnőttek is távolságtartóan gondolnak a művészeti tevékenységre. Ráadásul a legtöbb művészeti foglalkozásnak idővel lesznek igazán látható eredményei. Fontos a folyamatos kommunikáció a nevelők és a művésztanár között, hogy a mindennapi problémákkal „bombázott”, sokszor túlterhelt nevelő ne érezze plusz feladatnak, tőle idegennek vagy nem használhatónak a művészeti foglalkozásokat. A gyermekek tevékenysége iránt érdeklődő, magukat „kíváncsiskodó”-nak nevező kollégák hamar megtalálták a lehetőségeket, hogy maguk is bekapcsolódjanak az alkotómunkába, ami egyelőre manuális tevékenységben nyilvánul meg. Különböző ünnepi előkészületek során, ajándékkészítés céljára szervezett nagycsoportos foglalkozásokra a kollégák már magukkal hozták gyermekeiket, növendékeink pedig barátait, iskolatársait. Fontos hozadéka a programnak, hogy sikerült a településen élő gyermekek idegenkedésével is megbirkózni, már nem érzik kellemetlennek a gyermekotthon életében való részvételt, együtt készülnek a különböző szereplésekre. A gyermekotthon társadalmi megítélése így nagymértékben javult, a kirekesztés elleni küzdelem fontos lépcsőfokát jelenti.

■ EREDMÉNYEK

A beszámolóban ezt olvashatjuk: „a program eredményei elsősorban a gyermekek személyiségfejlődésében tükröződnek. A magukról már lemondó gyermekek a biztatás és sikerélmények hatására megnyíltak, képesekké váltak az önálló és a közösségi

tevékenységre. Belső motivációs bázisuk erősödött, eddig motíválhatatlannak tűnő gyermekek nagy lelkesedéssel vesznek részt a zenélésben. A közös tevékenységek során megtanultak figyelni egymásra, türelmesebbek, empatikusabbak lettek. Kihívások erősödött, el tudják fogadni, hogy munkájuknak nincsen rögtön látványos eredménye. Az emberi kapcsolatok segítő hálóinak támogatásával sikeresebben küzdenek meg a különböző mentális és pszichés problémáikkal. Sok ember előtt is meg tudnak már nyílni, egymás és önmaguk hibáit is fel tudják dolgozni. A közös próbáknak, szerepléseknek közösségformáló erejük van. Gyermekeink kommunikációs repertoárja bővült, mintát láthatnak a harmonikus családi kommunikációra. A ne-

velők-neveltek együtt tevékenykedése során közös élményeket szereztek, eddig ismeretlen tulajdonságokat fedeztek fel egymásban.

A speciális és különleges szükségletű gyermekek is sikerélményhez jutottak, ezáltal önbizalmuk erősödött, a bennük feszülő energiákat rombolás helyett alkotásra, teremtésre használják. Sikeresen szerepeltek a gyermekek táncos, zenés fellépésével, képzőművészeti kiállítással: az otthon ünnepein, falunapokon, iskolai munkaközösségek előtt, országos versenyeken. Jelentős és fontos eredményként könyveljük el, hogy gyermekeink és dolgozóink munkájának megbecsültsége nőtt szűkebb és tágabb környezetünkben egyaránt.”

Tündérházak

Kecskeméten – mint oly sok hazai városban – évek óta nagy az igény a napközbeni kisgyermekellátásra. A jelentkezők száma itt is messze túlmutat azon a létszámon, amelyet a bölcsődék befogadni képesek. Az utóbbi évtizedek változásai megnehezítik a családi funkciók megfelelő ellátását mindamelllett, hogy a kisgyermekes családokat segítő gyermeknevelési támogatások (szülési szabadság, Gyed, Gyes stb.) erre lehetőséget biztosítanak. A családoknak csak kis hányada engedheti meg az egykeresős megélhetést. A fiatal házaspárok számára igen súlyos terhet jelent a lakáshoz jutás, biztonságuk megalapozása és a munkahely megtartása.

Uniós tendencia, hogy szükség van a nők munkavállalására a munkaerőpiacon. Jelenleg a napközbeni kisgyermekellátás 7-8 %-ban tud csak e kívánalmaknak megfelelni a tervezett 30 %-hoz képest. Ahhoz, hogy az uniós elvárások és a napközbeni kisgyermekellátásban részesülők száma egyre inkább összhangba kerüljön, szükség van a szülők igényeihez igazodó, megfizethető szolgáltatásokra.

A kecskeméti Egészségügyi és Szociális Intézmények Igazgatósága a HEFOP 4.2. projekt keretében két bölcsőde teljes körű felújítását pályázta meg. Ennek előzményeként 2004-ben felmérést végeztek, amelyben a családokat megkérdezték, milyen szolgáltatásokat vennének igénybe, és milyen helyszínen lenne célszerű a szolgáltatások bevezetése.

Két helyszínünk: Kecskemét, Forradalom utcai bölcsőde, valamint a Lánchíd utcában működő bölcsőde.

■ BÖLCŐDEI CSALÁDTÁMOGATÓ SZOLGÁLTATÁSOK

A felújításon és az akadálymentesítésen túl, a beruházások befejeztével újabb szolgáltatások bevezetését is vállalta a fejlesztés. Erre a jogszabály teremt kereteket: a gyermekvédelmi törvény értelmében a bölcsőde biztosítja a családban nevelkedő 3 éven aluli gyermekek napközbeni ellátását, szakszerű gondozását és nevelését, mindezen túl végezheti a fogyatékos gyermekek korai habilitációs és rehabilitációs célú nevelését és gondozását is, sőt az alapellátáson túli szolgáltatásként speciális tanácsadással, időszakos gyermekfelügyelettel, gyermekhotel működtetésével, vagy más, gyermeknevelést segítő szolgáltatásokkal is segítheti a családokat. A Tündérház-projekt éppen ezt a lehetőséget igazította a helyi igényekhez. Az előkészítésben és megvalósításban is aktív szerepet vállaló Tóth Katalint, a projekt szakmai vezetőjét kérdeztük.

– **Mik azok a többlétszámú szolgáltatások, amik profilt szabnak a fejlesztéseknek?**

– A korai gondozás keretében 0-6 éves korú, különböző fokú megkésett vagy eltérő fejlődésű gyermekek komplex ellátását biztosítjuk. A *korai fejlesztés* a gyermek állapotváltozó-

sához folyamatosan alkalmazkodó, dinamikus, speciális feltételeket biztosító sokrétű feladatkör: krízisoldás, családgondozás, korai terápia vagy tanácsadás, közösségbe illesztés, szorosan együttműködve természetesen a szülőkkel. A szolgáltatást arra felkészült gyógypedagógus, konduktor segítségével végzik.

– **Hallottunk a környéken kurióznak számító sósobáról is...**

– Elsősorban az alapellátásban elhelyezett gyermekek számára, a délelőtti időszakban biztosítjuk a *sósoba* látogatását. A sósoba kialakításával lehetőség nyílik arra, hogy a légtisztító klímaoldat segítségével megelőzzük a légzőszervi betegségeket, a kialakult tüneteket pedig csökkentjük. Allergia megelőzésre, bőrbetegségek kezelésére is ajánlják. Fontos hatása még az is, hogy az egészséges kisgyermekek immunrendszerét erősíti. Használatával csökkentjük a légúti megbetegedések okozta hiányzásokat. A gyermekek saját gondozónőjükkel, alcsoportonként veszik igénybe a sósobát, ahol különböző játéktevékenységeket, az évszakokhoz, az ünnepekhez kapcsolódóan különböző alkotó tevékenységeket végezhetnek. Jó alkalom a mondó-

kák, énekek megismeréséhez és a saját gondozónő-gyermek kapcsolatának elmélyítéséhez.

A bölcsődék nyitott intézménnyé válása és a kisgyermekes családoknak nyújtandó minél szélesebb körű segítségnyújtás szándéka vezetett ahhoz, hogy bevezettük a *játszócsoportot*. Nyugodt, biztonságos környezetben, közösséghez való alkalmazkodásra, együttjátszásra ad lehetőséget szakszerű felügyelettel. A családok részéről már régebben megfogalmazódott az az igény, hogy gyermekeik kötetlen formában ismerkedhessenek a közösségi élettel, tapasztalatokat szerezhessenek a társkapcsolatok kialakításában vagy esetenként – ha az anyának elfoglaltsága akad és a családon belül nem megoldható –, a gondozásban és a nevelésben jártas szakemberre bízassák gyermekük felügyeletét. Vannak, akik a mindennapos egyhangúságból és a bezártságból kívánnak átmenetileg kilépni, vagy hasonló helyzetben lévő társaikkal szeretnék megbeszélni problémáikat, esetleg a gondozónőktől várnak tanácsot vagy megerősítést a gyermekneveléssel, gondozással kapcsolatban.

– Mire jó a játszócsoport?

– A játszócsoport lehetőséget teremt arra, hogy szülő és gyermeke kedvező körülmények között játszasson együtt, a gyermekek barátkozhassanak egymással, a szülők beszélgethessenek egymással, kicserélhessék tapasztalataikat. Ezen felül a szülők tanácsot, segítséget kérhetnek a gondozónőtől, különböző alkotó tevékenységeket ismerhetnek meg. Célunk azoknak a családoknak a segítése, akiknek a gyermeke nem jár bölcsődébe, de bizonyos időszakokban szeretnék gyermektársak közé vinni olyan környezetbe, ahol mind a tárgyi feltételek, mind a csoport működését segítő gondozónő (háziasszony) szakképzettsége a kisgyermek fejlődésének támogatásának szolgálatában áll. A játszócsoport gondozónői/dolgozói biztosítják a szolgáltatást a megfelelő munkarend kialakításával. Szakemberek foglalkoznak a gyermekekkel. A gondozónő szerepe a bölcsődei ellátás megszokott feladataihoz képest megváltozik: ő a háziasszony a csoportban, a gyermekeket kísérőik gondozzák. A csoportösszetétel változékonysága, a széles skálán mozgó elvárások kezelése, a szülőkkel való kapcsolat jellegzetessége kiemelkedően magas szintű ismereteket, szakmaiságot és rugalmasságot igényel a gondozónők részéről, amelynek meg is felelnek.

– Hogyan vehető igénybe?

– A szülő előzetes bejelentkezés alapján veheti igénybe a szolgáltatást, amelyhez kéérésre külön térítési díjjal étkezést is biztosítunk.

Egyébként az *időszakos gyermekfelügyeletre* vonatkozó igények egyre erőteljesebben jelentkeznek. Azok a szülők, akik egyébként otthon nevelik gyermeküket, időnként szeretnék másra bízni őket. Az okok változatosak lehetnek. A családok életkörülményei, lakhatási, munka- és tanulási lehetőségei függvényében. Pl. továbbtanulás, tanfolyami képzésen való részvétel, aktuális ügyek intézése. A szülő előzetes bejelentés alapján kérheti, hogy gyermeke adott napokon vagy egy-egy alkalommal – akár néhány órára – is ellátást kapjon. A bölcsődei nyitva tartás ideje alatt vehető igénybe ez a szolgáltatás, amelyben lehetőséget biztosítunk arra, hogy a gyermekek a koruknak és fejlettségi szintjüknek megfelelő szakszerű ellátást kapjanak. Le-

hetőség szerint a gyermek a szülővel együtt előzetesen ismerkedik a leendő új környezettel és gondozóikkal. Igény szerint az étkezést is biztosítjuk.

Mindezen kívül a napközbeni ellátás keretében bölcsődés korú gyermekek számára *házi gyermekfelügyeletet* biztosítunk a gyermek ellátásában akadályozott szülő kérésére azoknak a kisgyermeknek, akik a bölcsőde nyitva tartási idején túl felügyelet nélkül maradnak, vagy átmeneti betegségi állapotuk miatt hosszabb ideig otthoni gondozásra szorulnak. Kiemelt hangsúlyt fektetünk az egyedülálló szülő támogatására (váltott műszakban dolgozó szülő gyermekének a kora reggeli, illetve késő esti órákban való szakszerű ellátása), az ikergyermekek gondozásának, nevelésének segítésére. Vállaljuk sajátos nevelési igényű gyermek felügyeletét, időszakos gondozását, szakszerű ellátását a gyermekét otthon nevelő szülő átmeneti elfoglaltsága, ügyintézése idejére. Szakképesítéssel rendelkező (házi gyermekfelügyelő) gondozónőink végzik a feladatot a szülők kérésére, igazodva az igények kielégítéséhez.

A gondozás idejét, tartalmi kérdéseit a család és a bölcsőde közti szerződés szabályozza, amelyet a gondozónő jogainak és kötelességeinek figyelembe vételével fogalmaztunk meg.

Az alapellátásban elhelyezett gyermekek számára – azon esetekben, ha a szülő munkaideje úgy alakul, vagy váratlan elfoglaltsága lesz – a hivatalos nyitva tartási időben (6-18^h-ig) nem tudja a gyermeke elvitelét megoldani, biztosítjuk a *további felügyeletét* 19 óráig a szülő előzetes igénybejelentése alapján.

– Változhat, bővíülhet-e tovább ez a kínálat?

– Az alapellátás melletti családtámogató szolgáltatásokkal, szakmai segítőként kívánunk közreműködni a gyermekek napközbeni ellátásában. Azonban e többlétszolgáltatások zavartalan működtetése és kiszámíthatósága is a megbízhatóság része. Ezért a személyi és tárgyi feltételek megteremtésével a kisgyermek nevelését, gondozását az egyes szolgáltatások speciális igényeivel egyidejűleg vesszük figyelembe.

■ HÁTTÉRINFORMÁCIÓK

Kecskeméten hét bölcsőde 600 engedélyezett férőhellyel működik:

Bölcsőde	Címe	Férőhelyek száma
Árpádvárosi Bölcsőde	Tóth László sétány 2.	120
Forradalom utcai Bölcsőde	Forradalom u. 5.	80
Hunyadi városi Bölcsőde	Daróczi köz 16.)	60
Klapka utcai Bölcsőde	Klapka u. 18.)	100
Lánchíd utcai Bölcsőde	Lánchíd u.14.)	120
Mátis Kálmán utcai Bölcsőde	Mátis Kálmán u. 6	60
Széchenyi sétányi Bölcsőde	Széchenyi sétány 2	60

A bölcsődék szervezettel az Egészségügyi és Szociális Intézmények Igazgatóságához (Kecskemét, Piaristák tere 7.) tartoznak. Szakmai önállósággal bíró intézmények.

A bölcsődéik körzetesítési kötelem nélkül fogadják a gyermekeket. Felmérések alapján változó a hely kiválasztása a szülők szempontjából: munkahely, lakóhely, idősebb testvér óvodai, iskolai közelsége, előző ismeretség stb. miatt szeretnék adott intézménybe gyermeküket elhelyezni.

A 15/1998. (IV.30.) NM rendelet 40. § b) pontja értelmében a csoportlétszám 10 fő. Ezzel szemben az évek óta tartósan jelentkező igény miatt a csoportlétszám 14-16 fő bölcsődénként. Ennek oka egyrészt, hogy 2006. január 1. óta az anyák lehetőséget kaptak arra, hogy GYES mellett főállásban dolgozhassanak – nem csak részdíjban –, másrészt, hogy a családok egyre nehezebb anyagi helyzete, az ezzel járó egzisztenciális okok, szakmai pályafutásuk, a munkanélküliségtől való félelem mind-mind motiválja a szülőket a minél előbbi – GYES-GYED lejártá előtti – munkába állásra.

■ JÓ ALAPOK AZ EXTRÁKNAK

A fejlesztéssel érintett bölcsődék alapfeladataik körében is magas színvonalú és komplex szakmai munkát végeznek, a legkorszerűbb gondozási, nevelési irányelveket alkalmazzák, maximálisan igyekeznek kielégíteni a felmerülő igényeket, folyamatosan új szolgáltatásokat vezetnek be a szükségletekhez és az elvárásokhoz igazodva.

Hangsúlyos a szakmai igényesség mellett a tudás, a gondozónők alap- és speciális képzése is.

Szakmai programjuk az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet által kiadott „A bölcsődei gondozás nevelés minimumpfeltételei és a szakmai munka részletes szempontjai” című módszertani levélre épül. A bölcsődék alapvető feladata a korszerű gondozási- nevelési módszerek alkalmazásával a gyermekek megfelelő szomatikus és pszichés szükségleteinek kielégítése, egészséges fejlődésük elősegítése.

A bölcsődei ellátás célja a napközbeni kisgyermekellátásban a meglévő értékek megőrzése, a szakmai munka továbbfejlesztése, a családok igényeinek megfelelően, a lehetőségek szerint új szolgáltatások bevezetése.

Az egységes gondozási-nevelési elvek megvalósításával a gyermekek vidám, nyitott, kiegyensúlyozott, játékban elmélyülő, kreatív, önbizalommal rendelkező személyiséggé fejlődése is lehetővé válik. A gondozás-nevelés irányadó alapelvei ennek megfelelően:

- **1. A bölcsődei gondozásnak-nevelésnek a gyermeki személyiség teljes kibontakoztatására, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartására kell irányulnia.**
- **2. A gyermeket – mint fejlődő személyiséget – különleges védelem illeti meg.**
- **3. A gyermek nevelése elsősorban a család joga és kötelessége, ebben a bölcsődék kiegészítő szerepet játszanak.**
- **4. A gondozás és nevelés egységének elve:**
A gondozás és nevelés elválaszthatatlan egységet alkotnak. A gondozás minden helyzetében nevelés folyik, a nevelés helyzetei, lehetőségei nem korlátozódnak a gondozási helyzetekre.
- **5. Az egyéni bánásmód elve:**
A gondozónő meleg, szeretetteljes odafordulással, a gyermek életkori és egyéni sajátosságait, fejlettségét, pillanatnyi fizikai és pszichés állapotát, hangulatát figyelembe véve segíti a gyermek fejlődését.
- **6. Az állandóság elve:**
A gyermek személyi és tárgyi környezetének állandósága, saját gondozónő rendszer, felmenő rendszer, csoport és hely állandóság növeli az érzelmi biztonságot.
- **7. Az aktivitás és önállóság segítésének elve:**
A biztonságon tevékenységre motiváló környezet megteremtése, a próbálkozásokhoz elegendő idő biztosítása. A gyermek ösztönzése, megnyilvánulásainak elismerő, támogató, az igényekhez igazodó segítése, a gyermek felé irányuló szeretet, az elfogadás és empátia, fokozzák az aktivitást és az önállóság iránti vágyat.
- **8. A pozitívumokra támaszkodás elve:**
A nevelés alapja a pozitív megnyilvánulások támogatása, megerősítése, elismerése.
- **9. Az egységes nevelő hatások elve:**
A gyermekekkel foglalkozó felnőttek, a közöttük lévő személyiségbeli különbségek tiszteletben tartásával, a gyermek elfogadásával, öntevékenységének biztosításában egyetértenek, az alapvető erkölcsi normákat egyeztetik, nézeteiket, nevelői gyakorlatukat egymáshoz közelítik.
- **10. A rendszeresség elve:**
Az ismétlődés, tájékozódási lehetőséget, stabilitást, kiszámíthatóságot eredményez, a napi események sorában, növeli a gyermek biztonságérzetét.
- **11. A fokozatosság elve:**
A gyermek új helyzetekhez való fokozatos hozzászoktatása segíti alkalmazkodását, a változások elfogadását, az új megismerését, a szokások kialakítását.
- **12. A más nemzethez, etnikumhoz, kisebbséghez tartozás tiszteletben tartása:**
A gondozónő a gyermek életkori sajátosságainak és fejlettségének megfelelően segítse az identitástudat kialakulását és fejlődését, segítse a más kultúra és hagyományok megismerését és tiszteletben tartását.
- **13. A gyermek elfogadásának és személyisége megbecsülésének elve:**
A gyermek fejlődéséhez alapvető feltétel, hogy érezze a felnőtt őszinte érdeklődését, figyelmét, megbecsülését, a gondozó-

nő biztosítson számára a kompetenciájának elismerésén alapuló választási lehetőséget az egyes élethelyzetekben.

■ 14. A tanulás segítésének elve:

Az élményszerzés lehetőségének biztosításával, a gondozónő saját példamutatásával, az egyes élethelyzeteknek a gyermek számára átláthatóvá, befogadhatóvá, kezelhetővé tételével, a tapasztalatok feldolgozásának segítségével, az egyes viselkedésmóddal való próbálkozások bátorításával segíti a tanulást.

A bölcsődei gondozás-nevelés alapelvei a feladatokon keresztül valósulnak meg, amelyek az egészséges testi fejlődés, az érzelmi és szocializációs fejlődés, a megismerési folyamatok fejlődésére irányulnak.

Kiemelten fontos szerepet kell kapnia a bölcsődei életben a gyermekek játéktevékenységének, valamint ennek megszervezésének, mivel ez valamennyi fejlődési területre hatással van.

Ezen kívül a feladatok között nagy jelentőséggel bír az egészséges életmód alakítása is.

A szakmai program szerint „az egészséges életmód és az egészséges életmódra nevelés a kisgyermek bölcsődei életében is fontos. A levegőn tartózkodás, levegőztetés feltételei adottak. A játszókert és a teraszok nem a legoptimálisabb elhelyezkedése, de nagysága és adottsága jó lehetőséget biztosít a gyerekek szabad mozgásterének és játéklehetőségeinek maximális kielégítéséhez. Törekedni kell arra, hogy a még járnai nem tudó kisgyermeknél is biztosítva legyen a levegőztetés. Az alvás nyugodt feltételeinek biztosítása fontos feladatok mind a gondozónőnek, mind a bölcsőde többi dolgozójának. Az élelmészvezető kiemelt feladata az egészséges táplálkozásra irányuló folytonos törekvés, a kisgyermek ez irányú szükségleteinek maximális figyelembevétele, a korosztály előírásainak szem előtt tartásával, kielégítve az egyéni igényeket is (érzékenység: tej, liszt, cukor stb.), ill. a sérült kisgyermek étkeztetése, stb.”

Az érzelmi fejlődés és a szocializáció segítése körében nagy hangsúlyt kap a derűs légkör kialakítása, a szeretetteljes, érzelmi biztonságot jelentő gondozónő-gyermek kapcsolat.

Az egyéni szükségletek figyelembevétele és kielégítése, az éntudat egészséges fejlődésének elősegítése is fontos. Meg kell alapozni a társas kapcsolatok alakulását, az együttélés szabályainak elfogadását, a nyitottságot, empátiát, toleranciát. Folyamatosan kell biztosítani a kommunikatív képességek fejlődését. A nehezen szocializálható, lassabban fejlődő, alacsonyabb fejlettségi szinten álló érzékszervi vagy mozgássérült, hátrányos helyzetű, az elhanyagolt gyermekek gondozása-nevelése speciális törődéssel, szükség szerint más szakemberek bevonásával történik.

A megismerési folyamatok fejlődésének segítésében az érdeklődés kialakulásának, fennmaradásának, erősödésének, az érdeklődési kör bővülésének van kiemelkedő jelentősége, de kiemelt jelentőségű az önálló aktivitás és kreativitás támogatása, az önálló véleményalkotásra, a döntésre, a választásra való képessé válás segítése is.

A sajátos fejlesztési igényű gyermekek gondozása a Lánchíd utcai bölcsődében integrált formában történik, az egészséges és sérült gyermekek együttélési előnyeire építve. Egy gyermekcsoportban legfeljebb két sajátos fejlesztési igényű gyermek nevelkedhet, óvakodni kell a csoport, ill. a gondozónő túlterhelésétől.

Az integrált csoport gondozónőinek munkájához folyamato-

san segítséget kell nyújtania a gyógypedagógusnak. Szükséglet szerint a bölcsőde együttműködik a hozzá járó sajátos fejlesztési igényű gyermekek fejlesztő intézményeivel.

A kisgyermek a Szakértői Bizottság javaslata alapján vehető fel a bölcsődébe próbaidővel. A próbaidő után a szakmai team – orvos, gyógypedagógus, vezető, gondozónő – együttes véleménye alapján dönt a kisgyermek további gondozásáról. Elutasítása esetén a gyermeket további korai fejlesztése érdekében a Szakértői Bizottsághoz kell irányítani és tájékoztatni a szülőt, illetve törvényes képviselőt a gyermek más intézményben való elhelyezésének lehetőségéről és módjáról.

■ TÁRSINTÉZMÉNYEK ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS

Nagyon fontos a társintézményekkel való jó együttműködés, intenzív kapcsolattartás is. Ebben a körben a háziorvosi, védőnői hálózattal (javaslat bölcsődei felvételre, családlátogatás előtti, illetve családlátogatáshoz kért információ, évközben felmerülő probléma esetén, vezető védőnő évente két alkalommal történő bejárása a bölcsődékbe, amely tájékozódáson és tapasztalatcserén alapul), a Gyermekjóléti szolgálattal (folyamatos kapcsolattartás a Gyermekjóléti Központ és a bölcsődevezető között, értekezletre meghívás), óvodákkal (a kapcsolattartás folyamatos, hiszen törekedni kell arra, hogy minél könnyebb, zavartalanabb legyen a gyermekek óvodába átmenete az óvodába menő kisgyermek és gondozónők látogatása a legközelebb eső óvodába nyári időszakban etc.), valamint más bölcsődékkel.

Ezen túlmenően a bölcsőde gyermekvédelmi feladatait a bölcsődei koordinátor hangolja össze. Folyamatos kapcsolattartás szükséges a bölcsődevezetővel, gyermekjóléti központtal, gyermekvédelemmel foglalkozó hatóságokkal, vezető védőnővel, nevelési tanácsadóval, gyógypedagógussal, családsegítő szolgálattal. Ide sorolandó feladat a veszélyeztetettség észlelése, az okok feltárása és a folyamat dokumentálása, a jelzőrendszer működtetése. Szükség esetén segítségadás felkínálása és családlátogatáson való részvétel veszélyeztetettség illetve külön felkérés esetén egyéb esetekben is.

A családlátogatások és beszoktatás elvei mellett hangsúlyos az ún. „saját gondozónő” rendszer, amely a személyi állandóság biztosítója. A gondozónő a gondozási és nevelési feladatokon túl fokozottan felelős a „saját” gyermek fejlődéséért, a szülőkkel való jó együttműködésért. A kapcsolattartás leggyakoribb formája a mindennapos beszélgetés a gyermek átvételekor és átadásakor. Ezen kívül szülői értekezletek, szülőcsoportos beszélgetések, üzenőfüzet, fejlődési napló, nyílt nap, előre megbeszélt időpontban történő egyéni megbeszélések.

A gondozónőnek feladata – amennyiben szükségesnek látja –, a gyermekjóléti központ pszichológusához irányítani a szülőket nevelési tanácsadásra, valamint segítségül hívni a szaktanácsadót a csoporton belüli nehézségek megoldására.

■ MUNÍCIÓ

A szakmai munka tehát nagyon összetett, napi szinten és intézményi működés, koncepció és szemléletformálás terén is nagy energiabefektetést igényel a munkatársak felkészítése és karbantartása. Ez volt a célja a projekt során megvalósult belső képzésnek, amelyre 2008. február és március során került sor. A

képzés tematikája szerint a résztvevők a harmonikus anya-gyermek kapcsolatáról, a korai segítségnyújtás definiálásáról és a fejlesztés alapelveiről hallhattak először. Áttekintették továbbá a fejlesztés legfontosabb területeit:

– nagymozgás fejlesztése (az alapmozgások koordinációjának javítása, a testtudat kialakítása, a téri tájékozódás fejlesztése)

– finommotorika fejlesztése (szem- kéz koordináció, markolás-fogás/ nyúlás- elengedés kialakítása, vizuomotoros koordináció fejlesztése)

– szociális- érzelmi terület fejlődése (bizalomépítés lépései, reagáló szociális fejlődés, szociális kötődés fejlődése, a játékok fejlődése, fejlesztése)

– kognitív terület fejlődése, fejlesztése (bazális stimuláció, hallás, ritmus, zenei elemek fejlesztése, látásfejlesztés, hallási figyelem fejlesztése)

– kommunikáció fejlődése, fejlesztése (beszédértés fejlesztése, nem verbális kommunikáció fejlesztése, verbális kommunikáció fejlesztése)

– önkiszolgáló tevékenység (táplálkozás, öltözködés, tisztálkodás, szobatisztaság fejlesztésének lépései).

A munkatársak megismerhették a domináns fejlődési problémákat (lelki zavarok, beszédképesség zavarai, hallásképeség zavarai, látóképesség zavarai, értelmi képesség zavarai) és a fejlesztési lehetőségeket.

A belső képzésen résztvevő 12 gondozónő speciális ismeretekkel felvértezve, színvonalas szakmai munkával tudja végezni feladatát. A tanulási folyamatba beépített készségfejlesztő tréning elemeit a leginkább hatékony módszerként jelezték vissza a résztvevők.

Mire a projekt idén befejeződött, a bölcsődék elkészültek és a szakmai program is letisztult.

Az ünnepélyes tavaszi megnyitóra a projekt elérte és megfelelt a két-három évesek – tanrendben is előírt – fejlődési mérföldkövének: ízeire szedte, és újra összerakta két bölcsőde profilját.

(A beszélgetést és az információkat lejegyezte: Györfi Éva)

Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben

2007-ben a Szociális és Munkaügyi Minisztérium és a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet „Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben” címmel felhívást intézett a gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézményekben dolgozó, gyakorlati szakmai tapasztalataikat megosztani kész kollégák számára a Gyermekvédelmi törvény 10. születésnapja alkalmából. A fontos kezdeményezés célja az volt, hogy a Gyermekvédelmi törvény tízéves alkalmazása során kialakult, és a tapasztalatok által igazolt eljárásokat összegyűjtsek; a nyilvánosság elé tárják és szakmai körökben terjeszthetővé tegyék egy szervezett horizontális módszertani tapasztalatcsere keretében. Összesen hét kategóriában lehetett pályázni.¹

■ 10 ÉVES A GYERMEKVÉDELMI TÖRVÉNY

Az ünnepélyes díjátadóra a Parlamentben került sor a „10 éves a Gyermekvédelmi Törvény” rendezvénysorozat zárókonferenciája keretében. 2007-ben ünnepeltük a Gyermekvédelemről és a Gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény hatályba lépésének 10. évfordulóját. A hazai gyermekvédelem történetében áttörő jelentőségű volt az elmúlt évtized. Az évforduló alkalmából a Szociális és Munkaügyi Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztálya kezdeményezésére a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet Gyermekvédelmi Fő-

osztálya, valamint a gyermekvédelmi intézmények, a fenntartók, a szakmai egyesületek közreműködésével egész éves országos rendezvénysorozat valósult meg. Az eseményt Szili Katalin házelnök nyitotta meg, ahol értékelték az összegyűjtött tapasztalatokat, információkat és a fejlesztés irányait összegezték az ENSZ és az Európai Unió elképzeléseinek megfelelően, valamint a hazai gyermekjóléti-gyermekvédelmi programokat tekintették át a megszületett Új Magyarország Fejlesztési Terv programkeretei tükrében. A pályamunkákért járó elismeréseket dr. Lamperth Mónika szociális és munkaügyi miniszter adta át.

■ MI A JÓ GYAKORLAT?

A „jó gyakorlat” fogalma a pályázat felhívása szerint: „a gyermekjóléti-gyermekvédelmi tevékenységben, olyan helyben kialakított, eredményre vezető, új megoldási módot jelent a szolgáltatásokat igénybevevők problémáira (akár egyedi szükségleteinek kielégítésére), melyet az intézményben, ellátási formában, a helyi tapasztalat már hitelesített, bevált, rendszeresen alkalmaznak, a felhasználók elfogadták, mint szolgáltatást, igénylik, és eredményes a közösségre gyakorolt hatása is. A megoldási mód lehet saját kezdeményezés vagy adaptáció is. Lényeges feltétel még, hogy másutt is alkalmazható legyen. Az új megoldási mód „műfaját” tekintve jelentheti például: a tartalmában, formájában vagy technikájában új szakmai programot, szolgáltatást, eljárást, szervezeti vagy szervezési megoldást, támogató csoport összeállítását.”

1) 1) Közszolgáltató és közösségi megoldások a prevencióban

2) A család összetartozásának erősítése, többirányú támogatása. A család és az otthon nyújtó ellátás kapcsolata

3) Az énanonosság erősítését, fejlesztését segítő követelmények érvényesítése

4) A szakemberek és intézmények együttműködése

5) Integrált ellátások szervezése

6) Egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban

7) A szakmai személyiség karbantartása

A díjazottak között szerepelt Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban kategóriában, A Csodapók Családi Napközi „Más-képp a mások-ért” – Speciális nevelési igényű gyermekek napközbeni ellátása családi napköziben című programja. Ez a program fogyatékos és autista gyermekeknek nyújt napközbeni ellátást és korai fejlesztést, fejlesztő felkészítést egy olyan térségben, ahol a fogyatékkal élők számára 40 km-es távolságban nincs napközbeni ellátás. A Csodapók Családi napközi kiemelkedő jelentősége, hogy Magyarországon ez az egyedüli családi napközi, ahol a halmozottan fogyatékos gyermekek befogadása biztosított.

■ DÍJAZOTTAK

■ III. helyezettek:

Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban kategóriában,

A Veszprém Megyei Lakásotthonok Igazgatósága A mi hetünk – a gyermekvédelmisek hete – rendezvénysorozat lebonyolítása című programja.

A díjat átvette: Fallmann Józsefné

A program a gyermekek, fiatalok tanév utáni felfrisülését, regenerálódását célozza élménypedagógiai módszerek intenzív alkalmazásával, közösségi élmény létrehozásával. A több éves múlttra visszatekintő program eredményessége kimutatható, és megfogalmazza összetett célrendszerét és a gyakorlatról elvárt eredményeket is.

Az énonozosság erősítését, fejlesztését segítő követelmények érvényesítése kategóriában,

A sárréti Szociális Szolgáltató Kp. Gyermekjóléti Szolgálatának A település roma mesekincének gyűjtőjéről elnevezett mesemondó verseny a kistérség roma gyermekeinek számára című programja.

A díjat átvette: Boruzs Anikó

A pályázatban bemutatott program egy mesemondó verseny roma származású gyermekek számára. A program célkitűzése a gyermekeknek szereplési lehetőséget biztosítani, elősegíteni hagyományaik őrzését, identitásuk erősödését. Pedagógiai célkitűzése nyelvi képességeik, kommunikációs készségük fejlesztése. A program családi körben valósul meg, ami egyrészt közösségfejlesztő hatással bír, másrészt erősíti a szülő-gyermek kapcsolatot. Jelentős hatással bír a helyi roma közösség hagyományainak őrzésében, identitásuk erősítésében. A szervezők jó módszert választottak a fejlesztő, játékos, közösségi program megvalósítására. Sikerélményhez, pozitív megerősítéshez juttatja a résztvevő gyermekeket. Példás a bevont partnerek magas száma és a térségi együttműködés.

A család összetartozásának erősítése, többirányú támogatása. A család és az otthon nyújtó ellátás kapcsolata kategóriában,

Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzatának Dr. Waltner Károly Otthon Fiú Speciális Gyermekotthona Együtt könnyebb – A speciális gyermek-

otthon és a disszociális serdülőket nevelő családok kapcsolatának erősítése című programja.

A díjat átvette: Pósa Róbert

Követendő, példaértékű pályázat, amely a speciális ellátási és/vagy nevelési igényű gyermek/ fiatal helyzetét rendszerszemléletűen közelíti meg. A család-gondozás centrális a szakmai programban a helyreállító nevelés, ill. visszagondozás érdekében, így egyben eredményességet, hatékonyságot generál. A jó gyakorlat hiteles, professzionális segítő kapcsolatot alakít ki a vérszerinti szülőkkel a speciális otthoni nevelés alatt és után a család számára edukatív támogatást is nyújt.

A szakmai személyiség karbantartása kategóriában,

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területi Gyermekvédelmi Központja a Nevelőszülői Klubnap Nevelőszülőknek, helyettes szülőknek, nevelőknek, segítő szakembereknek című programja.

A díjat átvette: Csatlós Sándor

A program átfogó célja a nevelőszülők lelki egészségének védelme, segítséget nyújtani a nevelőszülői tevékenység során felmerülő problémák megoldásához. Célja továbbá a nevelőszülők kiközlentése a mindennapi teendők monotóniájából, az együttműködés serkentése, empátia, kommunikációs képesség fejlesztés, mentálhigiénés szemléletformálás, mindezek képezik a program alapjait. Ezeknek a céloknak az elérésével a nevelőcsalád hatékonyan tudja támogató funkcióját betölteni. A jó gyakorlat eredményességét a nevelőszülők körében kérdőívvel mérték.

■ II. helyezettek:

A közszolgáltató és közösségi megoldások a prevencióban kategóriában,

A Miskolci Családsegítő Szolgáltató Regionális Módszertani Központnak és Gyermekjóléti Szolgáltató Megyei Módszertani Központnak a „Mi világunk” című programja.

A díjat átvette: Sándor-Lenkei Aida

A programban szociális csoportmunka keretében történő dropprevenció, önismeret és szabadidő-szervezés valósul meg a 15-18 éves korosztálynak. A program magas színvonalú, nagyon innovatív, részletesen kidolgozott, igazi jó gyakorlat, amely a célcsoportra kitűnő hatással bír. Értékes eleme a program tematikussága, részletessége.

Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban, kategóriában,

A Pécs Megyei Jogú Város Kisgyermek Szociális Intézmények Apró Léptek Képességfejlesztő Programja

A díjat átvette: Dr. Dorsics Orsolya

A program a 0-3 éves korú gyermekotthonban nevelkedő Különleges ellátási igényű (sajátos nevelési igényű) gyermekek komplex korai fejlesztéséről szól. A program legfontosabb előnye és értéke a helyben végzett és helyi szinten létrehozott infrastruktúra segítségével történő terápia. A program pozitív hatása elsősorban az elmaradások jelentős ledolgozásában, másrészt a családhoz való kihelyezés vagy hazagondozás sikerességében érhető tetten, amelyek a gyermekvédelmi szakellátás kiemelt célját jelentik.

Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban kategóriában,

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei „Más-képp a mások-ért” Speciális nevelési igényű gyermekek nap-

közbeni ellátása családi napköziben című programja

A díjat átvette: Hargitai Enikő

A családi napközi fogyatékos és autista gyermekeknek nyújt napközbeni ellátást és korai fejlesztést, fejlesztő felkészítést egy olyan térségben, ahol a fogyatékkal élők számára 40 km-es távolságban nincs napközbeni ellátás. A tehermentesítés miatt a családok számára ez a lehetőség jelentős esélyt teremt a munkaerőpiacra való visszajutáshoz. Kiemelkedő jelentősége, hogy Magyarországon ez az egyedüli családi napközi, ahol a halmozottan fogyatékos gyermekek befogadása biztosított.

A közszolgáltató és közösségi megoldások a prevencióban kategóriában,

A Kamasztanya Gyermek és Ifjúsági Egyesület „EGYEDÜL NEM MEGY” Közösségszervezés, integráció elősegítése, alternatív ellátási formában, az egyenlőtlenségek kompenzálása érdekében című programja

A díjat átvette: Tóth Ferencné

A program alapvető célja a dropprevenció, illetve a felzárkóztatás, csellengő gyerekek bevonásával. Több mint 10 éve működő szolgáltatás, amely az OM Tanoda programjában is bemutatásra került. A program kiemelkedő eleme a megváltozott munkaképességűek bevonása a prevenció munkába. Támogatja továbbá az esélyegyenlőséget.

■ I. helyezettek:

A család összetartozásának erősítése, többirányú támogatása és A család és az otthon nyújtó ellátás kapcsolata kategóriában,

Ernusz Kelemen Gyermekvédelmi Intézmény Szülősegítő szolgáltatás című programja

A díjat átvette: Horváth Artúr

Az Ernusz Kelemen Gyermekvédelmi Intézmény egy létező, de eddig a gyakorlatban kielégítetlenül maradt igényt teljesít magas színvonalon, amit mindenképpen díjazni szeretnénk, továbbá széles körben terjeszteni. A szülősegítő szolgáltatás értékes eleme a szülőkkel való együttműködés módszereinek kialakítása és megvalósítása. A program a jelenlegi feltételek mellett fenntartható, eredményességét a hazagondozás elősegítésében mérhetjük, ami a gyermekvédelmi szakellátás kiemelt célja.

Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban kategóriában,

Szegedi Kistérségi Többcélú Társulása Humán Szolgáltató Központ és Gyermekjóléti Központ A Gyermekjóléti Központ által működtetett speciális szolgáltatás, a gyermekjóléti egészségügyi című programja

A díjat átvette: Schmeráné Mórocz Veronika

Magas szakmai színvonalon megírt munka, amelyben mind az eredményesség, mind a célcsoportra gyakorolt hatás mérhető, igazolható, ezért díjazásra érdemes tartjuk. Az adott településen a gyermekjóléti központ által a kórházi szociális munka biztosítása a lehető legtöbb egészségügyi intézmény és szakember bevonásával történik. Mindezt ráadásul nem csupán a gyermekjóléti központ ügyfelei részére, hanem regionális szintre elvise valósítják meg.

Az énonozosság erősítését, fejlesztését segítő követelmények érvényesítése kategóriában,

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat

Gyermekvédelmi Központja Multikulturális klub működtetése az én-azonosság erősítése érdekében című programja

A díjat átvette: Illésné Áncsán Aranka

A program roma fiatalokat céloz meg, legfontosabb célja a roma fiatalok saját kultúrájukkal való megismertetése, amely segíti önmaguk elfogadását és az én-azonosság kialakulását. A klub 2000 óta működik, amelybe a település lakói is bekapcsolódtak. Rendkívül hiánypótló szerepe van, a klub tevékenysége a roma fiatalokkal szembeni tolerancia kialakulásához elengedhetetlen.

■ Különdíjat kapott:

A család összetartozásának erősítése, többirányú támogatása. A család és az otthon nyújtó ellátás kapcsolata és Integrált ellátások szervezése kategóriában,

A Székesfehérvári Csemete Alapítvány Bölcsődétől a sokszínű szolgáltatásokat kínáló gyermekcentrumig című programja

A díjat átvette: Schreindorférné Sárközi Valéria

Kiemelkedően magas színvonalú program, de nem egy jó gyakorlatot mutat be, hanem egy komplex intézményi működést, amely külön-külön programként is elfogható egységekből áll, amit egy jó gyakorlatokat gyűjtő program keretében csak különdíjra lehet értékelni, mivel a jó gyakorlatokat, amelyeket tartalmaz nem lehet szétválasztani, komplex egészként képvisel értéket.

A szakemberek, és intézmények együttműködése kategóriában,

A Józsefvárosi Gyermekjóléti Szolgálat Gyermek Átmeneti Otthona Gyermekeket nevelő önkényes lakásfoglaló családok segítése, a családok legális lakhatásának megoldása céljából című programja

A díjat átvette: Gyuris Gabriella

A program által az önkényesen üres lakásokat feltörő, lakásfoglaló családok kilakoltatása előtt lehetőség és idő van a család helyzetének megismerésére, lakhatási problémájának feltérképezésére, a családdal együtt a megoldás keresésére. Az intézkedés érvénybe lépése óta a közös együttműködés és a megfelelő idő lehetőséget biztosít, hogy a kiköltözés esetében ne szakítsák el a gyermeket a szülőktől. A program újszerű és innovatív, ezért mindenképpen díjazásra érdemes, ugyanakkor ez a fajta intézkedés csak a nagyvárosokban bír jelentős mértékkel, kis településeken nem jellemző ez a probléma.

Forrás: www.szmm.gov.hu

■ ELVÁRÁSOK ÉS TÉNYEK

Az Európai Unió elvárása, hogy a tagállamok valósítsák meg a kisgyermek napközbeni ellátásában a 30%-os lefedettséget 2010-re. Ez azonban általános elvárás, természetes, hogy az egyes tagállamok hagyományaiknak, családtámogatási rendszerüknek megfelelően bővítik a gyermekek napközbeni ellátására irányuló szolgáltatásokat. Nálunk pl. a Gyed, Gyes relatíve hosszú időszaka

miatt más a valós szükséglet, mint az olyan tagállamokban, ahol pár hét vagy hónap a fizetett „anyasági” támogatás. Nálunk a kisgyermek napközbeni ellátást (jórészt bölcsődei ellátás formájában) zömmel a 2-3. év közötti korosztály veszi igénybe és nem is cél, hogy 30%-os igénybe vételt érjünk el az 1 év alatti korosztály esetében a bölcsődei ellátásban.

Hazánkban, a viszonylagosan jó ellátottságúnak számító Közép-Magyarországi Régióban a lefedettség átlagosan 11%-os, de van, ahol mindössze 4-5%. Az infrastruktúrális jellegű (ERFA) fejlesztések érintik a családi napközit is, részben a Regionális Operatív Programokon keresztül, részben a humán közszolgáltatások intézményrendszere mint lakossághoz közeli szolgáltatások fejlesztésével. Ez jelenthet az elfogadott konstrukciók alapján többek között kapacitásbővítést, vagy éppen hozzáférés javítást. A TÁMOP 5.2. intézkedés a 0-7 éves gyermekek programjaival – a helyben elérhető szolgáltatások, programok a szülőknek és gyerekeknek ill. szakemberek képzése, hiányzó szakemberek biztosítása – jelent kapcsolódási pontot. A legfontosabb irány, hogy javuljon a gyermekekre és családokra irányuló szolgáltatások és programok minősége, egyenlő esélyű hozzáférése, ill. a *gyermekek napközbeni ellátásainak szakmai megalapozása megtörténjen.*²

A hivatalos adatok is megerősítik a gyakran tapasztalt tény: a több mint 30 000 gyermeket ellátó bölcsődéknek is töredéke lát el fogyatékkal élő, speciális nevelési igényű gyermekeket – körülbelül 580 fogyatékkal élő, akik közül háromszázat gondoznak speciális csoportban –, és bölcsődébe a 3 év alatti gyermekek csupán 8%-a jár.

Az első családi napközi 1995-ben nyílt meg, de informális módon régebb óta van jelen hasonló gyermekfelügyelet, hiszen a barátok, rokonok ismerősök a saját családjukban már gondoskodtak, őriztek gyereket, amikor a szüleik dolgoztak. Ilyen értelemben régi-új szolgáltatás

² Lisznyai Beáta: A Családi Napközi helye az Új Magyarország Fejlesztési Tervben (2007-2013), előadásanyag, forrás: www.szocialisgazdasag.hu

a Családi Napközi. Manapság még mindig nagyon ritka, amikor egy családi napközi vállalja fel a máshol szinte elhelyezhetetlen gyermekek napközbeni ellátását. A családi napközi (CSANA) magyarországi elterjedtsége alacsony, számuk országosan nagyságrendileg még a százat sem éri el.

Különösen megoldatlan a helyzet a kistelepüléseken, ahol néhány kisgyermek ellátására minden számítás szerint túl költséges lenne önálló bölcsődét létrehozni. A hagyományos bölcsődék egyik alternatívája lehet a kistelepüléseken az óvodai csoportok mellett szakmailag önellátó, de intézményi szinten integrált bölcsődei csoportok létrehozása. A fejlesztések lehetősége a Regionális Operatív Programokban (ROP) elvileg megvan, fontos lenne azonban a kisgyermekkel foglalkozók egységes tudásának, valamint az integráció feltételeinek teljes körű megteremtése.

Az önálló bölcsődék másik alternatívájaként létrehozható – és elsősorban a kisebb településeken létrehozandó – ellátási formákat – mint a családi napközi és a házi gyermekfelügyelet – éppen ezért a szaktárca is szorgalmazza. Mint internetes közleményükben (lsd. <http://www.eselyegyenloseg.hu/main.php?folderID=891>) megállapítják, a férőhelyek száma csak lassan bővül, a házi gyermekfelügyelet lassan épül, évente átlagosan 200 gyermeket látnak el, jelenleg 43 szolgáltató működik. Alternatív napközbeni ellátásként játszóházak, játéktárak, játszótér-programok, klubok jönnek létre.

■ CSODAPÓK

A bemutatni kívánt Csodapók Családi Napközi beágyazottságának jellemzői, és szolgáltatás-ellátási területének adottságai jól körvonalazzák a feladatot.

– *A családi napközi helyszíne Cece, Fejér megye déli térségében helyezkedik el. A legközelebbi autópályán és vasúton is jól megközelíthető nagyváros Székesfehérvár, 40 km-re található. Ennél közelebb van Dunaújváros, de az autóbusz- és a vasúti közlekedés ebbe az irányba nem megfelelő. A helyben nem biztosított ellátásokért tehát minimum 40 km-t kell utazni.* – fogalmaz Hargitai Enikő, a napközi vezetője.

A kistérség 10 településből (Alap, Alsószentiván, Cece, Igar, Hantos, Nagylók,

Mezőszilas, Sárbogárd, Sáregres, Vajta) áll, a települések közül hat 1500 főnél kisebb, három 1500 és 3000 közötti, csupán Sárbogárd város lakónépessége haladja meg a 13000 főt. A térség gazdaságát a mezőgazdasági termelés jellemzi. Ipara igen kismértékű. A mezőgazdasági termelésre a kiszűrt, családi vállalkozások jellemzők. Ezek következtében magas a munkanélküliség aránya, a munkába állók közül sok az ingázó. A több szempontú hátrányt alátámasztják a statisztikai adatok is:

- A megyében az egy főre jutó elvégzett iskolai osztályok száma a kistérségben a legalacsonyabb.

- Az őstermelők aránya több mint háromszorosa a megyei átlagnak.

- Az ezer főre jutó vállalkozások száma fele mindössze a megyeinek

- 500 főnél nagyobb foglalkoztatott nincs, valamennyi településen a legnagyobb foglalkoztatott az önkormányzat.

De a hiányzó intézményi férőhelyek pótlására alkalmas a családi napközi, amely 20 hetestől – 14 éves korúig fogadhat gyermekeket. Ez azt jelenti, hogy bölcsőde, óvoda, illetve az iskolai napközi vagy tanulószoba helyett a gyermekek életkorának megfelelő nappali felügyeletet és étkezést családi napköziben is meg lehet oldani. Egy családi napközi legfeljebb 5 fős létszámmal működhet, kivéve, ha a gondozónak van segítsége, ekkor még két gyermek ellátására van mód. Ez az ellátási forma mindig kiscsoportos elhelyezést biztosít. Ha a családi napköziben egy fogyatékos gyermeket is gondoznak, akkor a gondozható gyermekek száma 4 fő, amennyiben valamennyi gyermek fogyatékos, úgy 3 fő lehet. Kivételesen további két egészséges, illetve egy fogyatékos gyermek gondozása engedélyezhető, ha az ellátást végzőnek a kisegítő feladatokra állandó segítsége van.

A Csodapók Családi Napközi „**Más képp a mások-ért**” programjának hátterében éppen az áll, hogy ebben a térségben viszonylagosan sok fogyatékos gyermeket nevelő család él.

- Azok a gyermekek vannak hátrányos helyzetben a napközbeni ellátást illetően, akik állapotuk miatt nem alkalmasak a közoktatás nevelő, oktató intézményeiben való elhelyezésre. Ők 5 éves korukig korai fejlesztésben, majd fejlesztő felkészítésben vesznek részt. A fejlesztő felkészítés általában a családok otthonában, vagy ki-

sebb fejlesztő helyiségekben zajlik, heti 5-10 órában. A súlyosabb fokban fogyatékos gyermekek nevelése a családok számára nagy terhet ró, mivel fogyatékos személyek napközbeni ellátására szerveződött intézmény nincs a kistérség területén. Az egyetlen intézmény a Sárbogárdon működő általános iskola, amely tanulásban akadályozott gyermekek oktatását, nevelését végzi. A súlyosan fogyatékos gyermekek ellátását nem tudja biztosítani. – írja le a szomorú helyzetet a napközivezető.

■ A KERETEK TÁGÍTÁSA

Sok helyen a családok számára gyakorlatilag ez a lehetőség teremt jelentős esélyt a munkaerőpiacra való visszajutáshoz, tehermentesítéshez. A GYN-CS 7. standard magyarázata³ ezt megerősíti, miszerint a „gyermekjóléti alapellátás részeként a családi napközi képes a kistérségeken olyan minőségi gyermekellátás biztosítására, amely együttműködve a gyermekvédelem szerveivel és szakembereivel csökkentheti a hozzáférésben mutatkozó esélyegyenlőtlenséget.” Ez nagyon fontos kérdés egy olyan világban, ahol egyre inkább választani kell a gyermeknevelési támogatások hosszabb távú igénybevétele vagy egy korai munkába állás, visszaállás között. 2006-tól lehetőség van a gyermek 1 éves kora után a szülőnek GYES mellett teljes munkaidőben elhelyezkedni, de ehhez gondoskodni kell a gyermek megfelelő napközbeni ellátásáról, felügyeletéről is. És egyértelmű paradoxon, hogy ahol nagyobb esély van a munkavállalásra – nagyobb település, megyeszékhely, főváros –, ott túlsúlyosak a gyermekintézmények.

■ JOGI KERETEK

A családi napközi célja, hogy ellátást nyújtson – a Gyvt.41.§ (1) bekezdése szerint – „azon gyermekek számára, akiknek szülei, nevelői, gondozói munkavégzésük, munkaerőpiaci részvételt elősegítő programban, képzésben való részvételük, betegségük vagy egyéb ok miatt napközbeni ellátásukról nem tudnak gondoskodni”.

³ Forrás: http://www.szmi.hu/files/images/file/standard/GYN_rev.doc Szerző: Grosch Mária, (Gyermekek napközbeni ellátása standardok)

A gyermekek napközbeni ellátásának biztosítása a települési önkormányzat feladata, melyet saját intézmény fenntartásával vagy ellátási szerződés megkötésével (gyermekvédelmi törvény 94. – 97. §.) teljesíthet. A gyermekvédelmi törvény szerint a családi napközi a gyermekek napközbeni ellátásának egyik formája, melyhez az állam normatív támogatást nyújt. A gyermekek napközbeni ellátásának minősül a bölcsődei és óvodai ellátásban nem részesülő, továbbá az iskolai oktatásban részesülő gyerekeknek az iskola nyitvatartási idején kívüli, valamint az iskolai napközit vagy tanulószobai ellátást igénybe nem vevő gyermek családi napköziben történő, nem közoktatási célú ellátása.

A családi napközi nyitva tartása a működtetők vállalásától függően a szülők munkaidejéhez rugalmasan alkalmazkodó, hosszított munkarendű is lehet.

Forrás: www.csana-info.hu

Az előzmények csaknem 15 évesek, amikor is a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetének (BOMI) vezetésével 1993-ban alakult az a munkacsoport, mely külföldi példákra és tapasztalatokra építve kidolgozta a modellt, és meghatározta a hazai adaptálás lehetőségeit. Akkor azt várták, hogy idővel sokféle szolgáltatás jelenik meg a magyarországi kisgyermekellátásban, csakúgy, mint a sokszínűbb, rugalmasabb külföldi példák mutatták. A Népjóléti Minisztérium Gyermekvédelmi Főosztálya, a Csecsemőotthonok Pikler Emmi Országos Intézete és egy szakemberekből álló munkacsoport csatlakozásával kidolgozták a családi napközi engedélyezéséhez és működtetéséhez javasolt kritériumokat és elvárásokat.

A modell-kísérlethez, a gyakorlati megvalósításhoz Kiskunhalas önkormányzata vállalt együttműködést, aminek a célja az elképzelések kipróbálása volt. A fogadtatás nagyon pozitív volt: az önkormányzat mint hiánypótló ellátást vezetett be a családi napköziket, ezzel kiváltva 25-30 bölcsődei férőhelyet. A szülők hűségesekek maradtak: aki elégedett volt, az egészen a kötelező óvodalátogatásig ide hordta gyermekét.

Cecén, a Csodapókban a kezdetek

egészen 2000 tavaszáig nyúlnak vissza, amikor is autista gyermeket nevelő szülők kezdeményezték a gondolkodást arról, hogy miképpen lehetne megvalósítani gyermekük mindennapos napközbeni ellátását. Hargitai Enikő gyógypedagógus, logopédus szociális vállalkozóként kezdte működtetni a CSANA-t, három autista gyermekkel foglalkozva. Két család, a gyógypedagógus és a gondozónő együttműködése tette lehetővé a gyermekek minél színvonalasabb és szakszerűbb fejlesztését. A közös gondolkodást kapcsolatfelvétel követte a szociális szféra azon képviselőivel, akik gyakorlottak voltak az ellátás szervezésében, rendelkeztek annak jogszabályi ismeretével. Az intézménytípusok áttekintését követően a családi napközire esett a választás.

– *A családi napközi létrehozása viszonylag egyszerűnek, olcsón kivitelezhetőnek bizonyult.* – meséli Hargitai Enikő. – *Az ellátást igénylő családok egyike felajánlotta családi házának egy részét, amely minden szempontból alkalmasnak tűnt a feladat megvalósítására. A működtetést vállalkozói formában a gyermekek fejlesztő felkészítését biztosító gyógypedagógusként vállaltam.*

A napközi helyének kialakítása már 2000 nyarán megtörtént, kísérleti működését ugyanezen év szeptemberében kezdte meg. Működési engedélyt 2001. januárjában véglegesítették. Az engedély szerint három fogyatékos gyermek ellátására vált jogosulttá. Akkoriban gondot jelentett, hogy a fogyatékos gyerekek után járó kiegészítő normatívát nem kaphatták meg. Amennyiben erre lett volna lehetőség, még egy gondozónőt alkalmazhattak volna és a gyermeklétszám bővíthetővé vált volna 1-2 fővel. Az önkormányzat sem támogatta a vállalkozást.

A helyzetet felismerve végül is a szociális és a gyermekvédelmi törvény és ezek nyomán megalkotott egyéb jogszabályi keretek megtöltésével mára kialakult az alternatív ellátások hálózata, az érdekvédelmi és módszertani szervezetek létrejöttek – a legkülönbébb szolgáltatások nyújtásával próbálkozva, köztük a családi napközik, amelyekben körülbelül ezer gyermeket gondoznak jelenleg. Ez a szám azonban még mindig nagyon kevésnek tűnik a bölcsődék 110%-os kihasználtsága mellett.

Az előnyök – a lefedettség mutatók javításán túl – pedig kézenfekvők: a néhány főnyi (5-7) gyermeklétszám egyénre szabott foglalkozást tesz lehetővé, a fertőzéses megbetegedések ritkábbak, mint a nagyobb létszámú gyermekközösségben, a különleges bánásmódot igénylő gyermekek szükségletei jobban kielégíthetők (pl. asztma, allergia, sérült gyermek, tanulási zavarok), a családi körülmények megkönnyítik a kisgyermek számára a szülőtől való elszakadást, előkészítik a későbbi nagyobb gyermekközösséghez való zökkenőmentesebb csatlakozást, az állam és a helyi önkormányzat hozzájárulásával az átlagjövedelmű szülők számára is megfizethető gyermekellátási forma, az adott lakókörnyezetben bármilyen létszámú igény kielégítésére alkalmas, nagyon rugalmas szolgáltatási forma, jól tud alkalmazkodni a változó igényekhez, ugyanakkor működési engedélyhez kötött, a helyi önkormányzat felügyeletével, definiált elvárások és feltételek szerint, ellenőrzötten működik – ez biztonságot jelenthet a szülőknek. De előnye az is, hogy tevékenysége összekapcsolható a gyermekjóléti alapellátás más jellegű segítő formájával, így a helyettes szülői tevékenységgel, ami különösen átmeneti vagy krízishelyzetek megoldásában hasznos.

■ KI BIZTOSÍTHAT CSALÁDI NAPKÖZIT?

A hatályos szabályozás (15/1998 NM rend.) szerint családi napköziben ellátást csak olyan nagykorú, cselekvőképes, büntetlen előéletű személy biztosíthat:

1. aki személyisége, egészségi állapota és körülményei alapján alkalmas gyermek felügyeletére, gondozására, nevelésére, és
2. akinek személyével szemben nem áll fenn a gyermekvédelmi törvényben meghatározott kizáró ok, valamint
3. aki érvényes Egészségügyi Nyilatkozattal rendelkezik,
4. aki a külön jogszabályban meghatározott tanfolyamon eredménnyel részt vett.
5. Családi napköziben nem biztosíthat ellátást és nem foglalkoztatható az a személy:

1. aki ellen gyermek sérelmére elkövetett szándékos bűncselekmény miatt

eljárás folyik, vagy akit jogerős bírói ítélettel ilyen bűncselekmény miatt ítélték el,

2. akinek szülői felügyeleti jogát a bíróság jogerős ítéletével megszüntette, valamint 3. külön jogszabályban rögzített kivételektől eltekintve – akinek a szülői felügyeleti joga a gyermek átmeneti nevelésbe vétele miatt szünetel (a gyermekvédelmi törvény szerinti kizáró ok).

A családi napközi csak akkor kezdheti meg a működését, ha az előre nem látható váratlan események (például betegség) esetére az ellátást biztosító személyeknek a fenti feltételeknek megfelelő helyettese is biztosítva van és érvényes működési engedéllyel rendelkezik.

Forrás: www.magyarorszag.hu

■ KERESLET ÉS KÍNÁLAT

A gyermekekkel az ellátást nyújtó legtöbbször saját háztartásában foglalkozik, a gyermekek fogadására megfelelően kialakított lakrészben, de gyakran előfordul az is, hogy külön csak a gyermekek fogadására kialakított ingatlanon működik a szolgáltatás. Ez az egész világon elterjedt szolgáltatási forma akár abban a formában is, hogy édesanyák saját gyermekük gondozása mellett otthonukban vállalják mások gyermekeinek felügyeletét, akár önkormányzati fenntartású CSANA-ként. A szülő és a gondozó együttműködése, a gondozók szakmai képzési előírásai, a minőségbiztosítás országoként különféleképpen van szabályozva, de a csana-info (Családi napközik érdekvédelmi információs honlapja) szerint mindenütt jellemző, hogy az intézményekhez képest sokkal családiasabb módon foglalja keretekbe a gondozási tevékenységet. A Magyarországon szakhatóságok által engedélyezett családi napközi hasonlít egy gyermekközpontú sokgyermekes családhoz, ahol a gyermekek biztonságos, otthonos környezetben élnek. A családdal való együttműködésnek, partnerségnek, kommunikációnak óriási jelentősége van, hiszen lényegében az ellátás olyan rugalmas, hogy az ellátást nyújtó és igénybevevő megállapodásán múlik minden. Nem véletlen, hogy a családi napközik nagyon népszerűek a szülők és a gyerekek körében.

Az ellátás biztosításának speciális igénye

nyei okán a családi napközök között ritka formát alkot a Csodapók Családi Napközi, mivel nem a működtető látja el a gondozási feladatokat. A feladatra olyan gondozót alkalmaz a fenntartó, aki speciális ismeretekkel rendelkezik a fogyatékosok terén, illetve hajlandó a speciális tudás megszerzésére.

– Az indulás első évében egy bölcsődei gondozó látta el a feladatot, aki a családi napközi miatt autizmus specifikus tanfolyamot végzett. – sorolja a különleges kihívásokat Hargitai Enikő. – Az első évet követően új gondozót kellett keresni, ami nem volt könnyű feladat, hiszen a jelentkezőknek meg kellett felelnie a gyermekek speciális igényeinek. A jelenlegi gondozó négy éve látja el a feladatot. Nagy kihívás volt számára az igényeknek való megfelelés. Az első két évben megszerezte a gyógypedagógiai asszisztensi képesítést, valamint elvégezte a családi napközi felkészítő tanfolyamot.

De nem csak a gondozást végző számára kihívás a fogyatékos gyermekek ellátása, hanem a működtetőnek is. Olyan speciális struktúrára, eszközökre van szükség, amely a mindennapi fejlesztő gondozás feltételeinek megfelel. Az ellátás helyszínének berendezési tárgyait a meghatározott napirendnek megfelelően kell beszerezni, berendezni. A gyermekek foglalkoztatásához fejlesztő eszközre, játékokra van szükség.

– Ennek biztosításához az Egészségügyi, Szociális és Családügyi minisztérium által kiírt pályázat adott lehetőséget az első évben. Pályázati forrásból (500 ezer forintnyi támogatást kapott a családi napközi programja), bútorokat és fejlesztő eszközöket vásároltunk, amelyek a mai napig a működés alapfelszerelését teszik ki. A beruházás minden évben folyamatos, hiszen az eszközök amortizációja nagy mértékű, valamint a gyermekek fejlődési ütemének megfelelően kiegészítésre szorul.

A Csodapók Családi Napközi egyéni vállalkozói fenntartásban működik. A gyermekek ellátását gyógypedagógiai asszisztens végzi. Állandó segítőként jelen van a napköziben, illetve a családi házban az ellátott gyermekek egyik szülője. Az állandó segítő jelenléte biztonságot ad a gondozó számára, valamint biztosítja az étkezéssel járó teendők végzését.

A CSANA napi nyitvatartási ideje 8 óra, amely rugalmasan igazodik a szülők igényeihez. Autista és középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek napközbeni ellátását biztosítja, amelynek szerves része a speciális gyógypedagógiai fejlesztés.

– A fejlesztés gyógypedagógus irányítással és aktív részvételével folyik. A gyógypedagógus a gyermekek számára szakértői véleményben előírt fejlesztési feladatai szerint állítja össze a fejlesztési tervet. A napi tevékenységek időbeli, térbeli struktúrájában történnek, ami biztosítja a gyermekek biztonság érzetét. A foglalkozások célja a munkára való felkészítés is, ezért a gyermekek által készített tárgyak többsége maradandó munkadarab (gyöngyfűzés, mozaikkép, ajándéktárgyak, stb.).

A szülők igényei szerint a gyermekek speciális diétás étkezésben részesülnek, amely állapotuk javítását, szinten tartását segíti elő. A diétás étrend összeállítását az ebben jártas szülő végzi.

– A gyermekek szakértői bizottsági felülvizsgálata évek óta a családi napköziben történik. – emeli ki az eddig elért eredményekről szólva Hargitai Enikő. – A bizottság szakemberei a helyszínen, ismert, megszokott környezetben végzik el a vizsgálatokat, amely mind a szülők, mind a gyermekek számára optimális.

Legfontosabb eredménynek a gyermekek állapotában beállt változást tekintjük. Kiegyensúlyozottak, nyugodtak. Fejlesztésük, foglalkoztatásuk során arra törekszünk, hogy megtanítsuk őket idejük hasznos eltöltésére. A napközi eredménye azal mérhető, hogy sem a szülők, sem a gyermekek nem szeretik a szüneteket. Éppen ezért, csak néhány napos, maximum egy hetes szüneteket tartunk. A gyermekek megszokták a rendszerességet, a CSANA időbeli és térbeli biztonságot nyújt számukra.

A szülők munkába való visszaállását is fontos eredménynek tekintjük, de ennél még talán fontosabb, hogy tehermentesíteni tudjuk őket napi néhány órára. Így a gyermekekkel eltöltött időt pihentebben, nyugodtabban, tartalmasabban töltik el.

Minden évben helyet adunk hallgatói gyakorlatoknak, lehetőséget biztosítunk gyógypedagógiai asszisztenseknek, gondozóknak, családi napközi felkészítő tanfolyami hallgatóknak tapasztalatszerzésre, szakmai gyakorlatra.

A napközi jelenlegi fejlesztőeszköz-készlete bármilyen korú és állapotú fogyatékos gyermek fejlesztését, foglalkoztatását képes szolgálni. Ennek következtében és a felmerülő igények okán kiegészítő szolgáltatásként helyet tudunk biztosítani korai fejlesztés, fejlesztő felkészítés foglalkozások megtartására.

■ FOGYATÉKOS GYERMEKEL- ELLÁTÁSÁNAK POZITÍV ÉS NEGATÍV TÉNYEZŐI A CSALÁDI NAPKÖZIBEN Pozitív tényezők

– a fogyatékos gyermekek mindennapos napközbeni ellátása a korai életkorban is mentesítheti a szülőt a „24 órás szolgálat” alól

– bármely településen megvalósíthatóvá, elérhetővé lehet tenni a szülők számára a napközbeni ellátást

– a nem szobatiszta, de óvodás, kiskorú gyermekek ellátása is biztosítható

– a családi napközi színtere lehet a korai fejlesztésnek, fejlesztő felkészítésnek az óvodában, iskolában nem elhelyezhető gyermekek esetében

– a szakértői bizottság kontrollvizsgálatai is folyhatnak a napköziben

– megfelelő felszerelés és a gondozó szakképzettsége esetén megvalósulhat a fejlesztő gondozás

Negatív tényezők

– a gyermekek csak 14 éves korukig tarthatók a családi napköziben, holott tankötelezettségük meghosszabbítható akár 21. évükig, fejlettségi fokuk pedig kisgyermeki szinten van/marad

– vidéken az esetek nagy részében semmilyen nappali foglalkoztató, fogyatékosok napközi otthona nem érhető el 40 km-es körön belül, vagyis a családban élő, 14 évet betöltött fogyatékos gyermekek egykeresős családokat „termelnek”, később pedig valószínűleg bentlakásos otthonokba kerülnek

– a jogszabály szerint fogyatékos gyermekek esetén 3 (4) fő vehető fel a családi napközibe, ami szakmailag maximálisan érthető. Normatív támogatásra viszont ugyanolyan mértékben jogosult a fenntartó, mintha 7 gyermeket láthatna el.

■ IRÁNYOK, AKADÁLYOK

A szakmai tanácskozásokon⁴ az aktuális fejlesztési irányok egy megerősödőben lévő szolgáltatásra utalnak, ahol minőségi munkát várnak el, alkalmazkodást az időközben elfogadott protokollokhoz, célzott továbbképzést és módszertani segítséget (a képzésben legyen + 10 óra a speciális gyerekek foglalkoztatására való felkészítés és legyen kötelező továbbképzés a szakemberek számára), hogy a családi napköziben tartható gyerekek korhatárát legalább a tankötelezettség felső határáig emeljék fel, fogyatékosoknál esetleg 21 évig is tarthasson, a fogyatékos gyermekek után speciális normatívát lehessen leírni, hogy a családi napközik megalakításánál legyen egységes eljárásrend országosan, vagy éppen hogy a családi napközivel szemben ne legyenek közétkezési elvárások (ÁNTSZ). Folyamatos az értékelés-önértékelés, minősítés

⁴ LSD:

http://www.szmi.hu/gyv1oelv/files/napkozbeni_emlekezteto2007.doc

rendszerének kiépítése, fejlesztése. Kiemelkedően fontos a területen tevékenykedő civil és szakmai szervezetek együttműködése, ennek élharcosa a Magyarországi Családi Napközik Közhasznú Egyesülete, a módszertani háttér kialakításában, koordinációban nagy szerep hárul a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézetre. Hozzájuk tartozik a személyes gondoskodás körébe tartozóan a kisgyermek napközbeni ellátását biztosítók (bölcsőde, családi napközi, házi gyermekfelügyelet, alternatív napközbeni ellátás) munkájának szakmai, országos segítése. Jogszabály szerint ((15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 48. § (2) bekezdése alapján) ide tartozik a bölcsődei gondozás-nevelés minimumfeltételeinek kidolgozása, valamint a szakmai munka részletes szempontjait meghatározó Módszertani levél kiadása a családi napközik számára a gondozás-nevelés részletes szakmai szempontjainak meghatározása érdekében, továbbá a gyermekek tartózkodására szolgáló helyiségek kialakítására az

esetleges balesetek megelőzése érdekében.

A családi napközi előnyeinek számbevételére, a rugalmas lehetőségek, és a felmért, létező szülői igények ellenére sem mindig nyitottak az önkormányzatok arra, hogy magasabb összegű támogatás mellett, a rugalmas ellátást preferálva szervezhessék meg a legkisebbek nappali ellátását családi napközi formájában. A www.magyarorszag.hu közlése szerint az önkormányzatok nem kötik meg az ellátási szerződést, noha ahhoz, hogy a szociális vállalkozásként működő családi napközi hozzájusson az állami normatívához – amely egyébként folyamatosan emelkedik –, az önkormányzattal ellátási szerződést kell kötni. Annak ellenére, hogy az önkormányzatnak kötelessége a nappali ellátás biztosítása, és nincsen a településen olyan intézmény, amely ellátná a feladatot, a családi napközik mindössze 10 százalékának sikerült elérnie, hogy rendelkezzenek ellátási szerződéssel.

Van még tehát mit tenni.

Gy. É.

Elérhetőség, minőség, rugalmasság

■ BÖLCSŐDEFEJLESZTÉSEK A HEFOP KERETÉBEN

Az Európai Unió fejlesztések keretében megvalósuló pályázati programokról sokan tudnak, egyre többen pályáznak. Mások úgy érzik, kevés az információjuk, esélytelenek vagy legalábbis bizonytalanok, gyakorlatlanok, ezért gyanakodva vagy vágyakozva, de bátortalanul szemlélik a sikereket elérőket. Nagy szükség van arra, hogy minél szélesebb körben megismerhetővé váljanak azok a sikeres programok, amelyek újabb pályázókat ösztönözhetnek, jó ötleteket adhatnak, vagy éppen segíthetnek meggyőzni a kételkedőket.

A 2004-2006. közötti időszakban a HEFOP 2.2 programjainak keretében megvalósult projektekről – amelyekben a társadalmi beilleszkedés elősegítése érdekében a szociális szakemberek képzése, valamint a szociális- és munkaügyi szolgáltatások együttműködési modelljének kidolgozása és gyakorlati modellezése történik –, valamint a 2007-2013. közti időszakban a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) két kiemelt projektjének – Szociális szolgáltatások modernizációja (TÁMOP 5.4.1) és a Gyermekesély program megalapozása (TÁMOP 5.2.1) – megvalósításában érintett programokról, akciótervekről és megvalósuló jó gyakorlatokról folyamatosan írunk. Csatlakozónkban most induló állandó mellékletünk elsőként a kora gyermekkori ellátásokban főszerepet vállaló bölcsődékkal foglalkozik.

■ BÖLCSŐDEI TRENDEK

Az elmúlt 20 évben jóformán alig nyitottak új bölcsődét, részben forráshiányra, részben ideológiai okokra hivatkozva – a korábban jól kiépült bölcsődei rendszer folyamatos leépülésének és presztízscsökkenésének lehettünk tanúi. Ez, az anyagi és a hu-

mán erőforrások, a szakmai-módszertani háttér meggyengülése, a nagy fluktuáció mellett is meglévő társadalmi igényt kielégítő intézményrendszer azonban a folyamatos megújulásért dolgozik. Fejleszti a korszerű kihívásoknak is megfelelőbb szakmai protokollokat, harcol az intézményösszevonások-bezárások el-

len, megpróbálja felvenni a versenyt a kisgyermekgondozásban megjelenő alternatív szolgáltatókkal. Mindez nagyjából kétféle irányt szab a megújulási hullámnak: egyfelől megfigyelhető, hogy a bölcsődék jelentős része az alapellátási feladatainak maximálisan jó minőségű megvalósítását tekinti feladatának, és nem kísérletezik új profil létrehozásával. Jó esetben. Megteheti, hiszen többnyire folyamatos telházalattal üzemel, nem ritka szülői kérés a 2010-re szóló felvételi előjegyzés. Ezzel az extrának mondható kereslettel természetesen nehéz kívülről diktálni az elvárásokat, határozottabban kommunikálni a család igényeit, vagy akár csak az ellátás színvonalát kritizálni, hiszen a legtöbb településen nincsen más lehetőség, ami biztosan megnehezíti a partneri viszony fenntartását. Ha nem tetszik, el lehet menni. A másik trend ott jellemző, ahol megjelennek a gyermekgondozás feladatait részben vagy akár egészben a bölcsihez hasonlóan vagy nagyon is másképp megvalósító, magánintézmények, civil-szervezetek, alapítványok. Ma már – részben tudatos jogalkotás, részben civil szülői, pedagógiai önszerveződés okán – lehetősége van a családnak többféle ellátásból, szolgáltatásból választani azt, amelyik a leginkább megfelel a gyerek igényeinek és a szülők, testvérek életritmusának, napirendjének, programjának. Mivel egyre inkább bővülnek a lehetőségek, a bölcsődék egy része ezt kihívásnak tekintve változtat korábbi profilján, szabályain: rugalmasabb, a szülőkhöz-gyerekekhez jobban szabott, egyedi igényekhez is alkalmazkodni képes ellátást nyújt, az alapellátási feladatainak sérülése nélkül, hiszen azé a prioritás. Bővülő szolgáltatásaival vonzani igyekeznek az egyébként könnyen elcsábuló ügyfeleket. Kérdés persze – és számos szakmai fórum vitatémája is ez –, hogy jó-e ez a verseny, jót tesz-e a bölcsőde szakmai életének, a benne dolgozóknak, a bővülő kínálati oldal szereplőjeként itt van-e a helye ennek az intézménynek, vagy ez tévút: itt nem kliensek vannak, nem szolgáltatóházat üzemeltetnek, nem versenyeznek. Fontos kérdés. Alapkérdés, hogy mi a jó a gyerekeknek, hogyan viszonyulnak a családhoz, komfortos-e ez az ügyfélközpontúra hangolt szerep egy ilyen típusú intézménynek, vezetőjének, dolgozóinak – tudják-e, hogyan kell bánni egy klienssel, hogyan kell kommunikálni, együttműködni, visszajelezni, bevonni. Fenntartható-e hosszabb távon ez a fejlesztési irány, nem luxus-e játszócsoporthoz működtetni úgy, hogy sok jelentkezőt el kell küldenie a bölcsődének, mert nincs férőhely-kapacitása?

Több és jobb ellátás

Az Unióban már felismerték, hogy a megfelelő gondozási szolgáltatások hiánya továbbra is akadályozza az olyan nők munkaerőpiaci megjelenését, akik kisgyermeket nevelnek. Másrészt ismert tény, hogy sok esetben a gyerek otthon izolált, nem kapja meg a fejlődéséhez szükséges érzelmi és kognitív stimulációt, ami az iskolai problémákat is előrevetíti.

A tagországok folyamatosan felügyelik a fejlődést 2002 óta, amikor megállapodtak a gyermekgondozás célkitűzéseiről. A legfrissebb adatok szerint, amíg néhány tagország eleget tesz a 90%-os célkitűzésnek a 3 évestől iskoláskorig terjedő korosztály esetében, addig a csecsemők és tipegők (0–3 éves korig) ellátása riasztóan alacsony. A legtöbb esetben a létező szolgáltatások az igények kevesebb mint 10%-át elégítik ki.

Néhány országban a szülők még akkor sem igényelnek több el-

látást, ha a csecsemők és tipegők ellátottsága messze a 33%-os célkitűzés alatt van, amennyiben elérhetőek olyan alternatívák, mint például a rugalmas szülői szabadság. Ez a helyzet például Finnországban. Az új tagországokban a trend az, hogy növelik a szülői szabadságot és csökkentik a gyermekgondozási lehetőségeket, ezáltal a nőket az otthonmaradásra ösztönzik.

Még a jó gyermekellátási lehetőségekkel rendelkező országok is rákényszerülnek, hogy rugalmasabb szolgáltatásokat nyújtsanak, az iskola utáni felügyelet is hosszabb legyen a nem hagyományos munkarendek elterjedése miatt. Jelentős különbségek vannak a gyermekgondozási szolgáltatások elérhetőségét tekintve a városi és falusi térségekben.

Több országban az elérhetőséget, minőséget és rugalmasságot javító gyermekgondozási modelleket vezettek be. Sok fejlesztési társaság tesztelte az állami ellátó központok szokásos szolgáltatási idején túli nyitvatartást. Gyermekellátó szolgáltatásokat indítottak a cégek munkarendjét követő nyitvatartási idővel. A cégek gyakran egy vagy több önkormányzattal együttműködve hozzájárultak a szolgáltatások felállításához és működési költségeihez. Sikeresen tesztelték szükséghelyzeti gyermekgondozást ideiglenesen munkát vállaló szülők számára, sőt, még egész napos otthoni gyermekellátást is, amelyet sok helyen az általános ellátás részévé tettek.

(Forrás: EQUAL: Dolgozni és élni, <http://www.csaladbarat.eu/esettanulmany2.php?id=58>)

A 2004-2006 között induló bölcsődefejlesztést célzó HEFOP-projektek között többen a második irányra pályáztak. Jellemzően az eddig nem biztosítható, az alapellátást kiegészítő szolgáltatások megvalósítását tűzték ki célul. A kistérségben, településen meglévő igényeket felmérve, a tényleges szükségletekre építve terveztek, vagy éppen máshol megtapasztalt sikeres szolgáltatásokat vezettek be, hiszen ezekre a családok „hamar rászoknak”. Legtöbben az időszakos, hétfégi gyermekfelügyelet biztosításával, játszócsoporttal, házi gondozónői szolgáltatással, rugalmas nyitva tartással, játék-eszközökölcsönzéssel, baba-mama klubbal, szülőcsoporttal bővítették repertoárjukat.

■ 800 ÚJ FÉRŐHELY

Az első hullámban közel 30 beruházási projekt (HEFOP 4.2.) indult el, legtöbb közülük idén, legkésőbb 2008-ban lezárul. Előszörban felújítás, férőhelynövelés, szolgáltatásbővítés történik, és néhány településen megépül az első bölcsőde. A több mint 3 milliárdnyi ráfordításból országosan közel 800 új bölcsődei férőhely létesül, ezzel több mint 1600 családot, háztartást szolgálnak ki az önkormányzatok.

Kicsi, de annál fontosabb lépés az Unió legfőbb kihívásainak számító gazdasági termelékenység- és versenyképesség-növelés, valamint a demográfiai hanyatlás következményei enyhítésének magyarországi kezelésében. A gondozói szolgáltatások hiánya EU-szinten is komolyan akadályozza a nők munkaerőpiaci lépését és tartós jelenlétét. A 2002-ben Barcelonában elfogadott gyermekgondozási célkitűzések értelmében 2010-re a tagországok 33%-ra növelik a gondozásban részesülő gyerekek arányát a 0–3 éves korosztályban és 90%-ra az ennél idősebb, még nem iskolaköteles gyerekekét. Tíz ország teljesíti, vagy kö-

zelíti meg az iskola előtt álló korosztályra vonatkozó barcelonai célkitűzéseket. A kisebbekre vonatkozóakat mindössze 5 ország teljesítette. Két nemrégiben elfogadott stratégia – az *Európai egyezmény a nemek közti egyenlőségért* (European Pact for Gender Equality) és a *Tervezet a nők és férfiak közti egyenlőségért 2006–2010*¹ (Roadmap for Equality Between Women and Men 2006–2010) – is arra készíti az európai és nemzeti döntéshozókat, hogy a nők foglalkoztatását elősegítő és jobb munka/magánélet egyensúlyt teremtő irányelvek gyakorlati megvalósításával a nemek közti egyenlőséget napi valósággá tegyék.

■ FOLYAMATOS MEGÚJULÁS

Szerencsére azonban a projektek itt nem állhatnak meg: a beruházásokon, felújításokon, új építéseken, férőhelybővüléseken – foglalkoztatottságjavítási, esélyteremtési célokon – túl a bölcsődéknek részt kell venniük olyan speciálisan nekik szervezett továbbképzéseken, amelyek összhangban állnak az EU élet-hosszig tartó tanulás-filozófiájával, a folyamatos szakmai fejlődés felvállalásával, képességfejlesztéssel. A feltételként szabott képzési programban való részvétel a HEFOP 2.2 képzési pályázatainak keresztül vált elérhetővé az érintett bölcsődék számára. Az egyik sikeres, pozitív visszhangú képzésre a Közép-Magyarországi régió közel 1000 dolgozója bevonásával került sor 2004-ben. Ez a létszám az összes bölcsődei dolgozó felét jelenti. A két napos tréning-jellegű képzés nagy tanulsága volt, hogy óriási szükség van képességfejlesztésre, önismereti csoportokra, folyamatos motiválásra a szakdolgozók körében. Sokkal több hasonló, elmélyült, a résztvevőkre fókuszáló tréning kellene, és akik megtapasztalták egy ilyennek a hozadékát, igénylik is a folytatást. Ehhez a képzéshez az unió 25 millió forinttal járult hozzá, ekkora volumen a HEFOP előtti időszakban egyáltalán nem volt jellemző. A szokásos, hagyományos képzések nem élményszerűek – gyakran információközlések, előadások –, nem bevonóak, nem készítik aktívra a résztvevőket, nem visznek közel a problémákhoz, nem segítenek igazán a napi munkában, de a motiváció- és perspektívatálalásban sem. Noha – csakúgy, mint az intézmény esetében is –, ma már sok minden attól függ, hogy képes-e megújulni, identitást találni, minőséget nyújtani a bölcsőde munkatársa. Képes-e segítséget kérni, fejlődni, önmagát elhelyezni, csapatban dolgozni, megfelelően kommunikálni. A most megépülő-megalakuló bölcsődéknél pedig kivételes esély van arra, hogy a vezető, a dolgozók és a családok a lehető legtöbbet hozzák ki az indulásból: együtt létrehozni a szervezetet, együtt megtanulni jó bölcsődét csinálni.

Erre a támogatások mellett folyamatosan van immár lehetőség, jó pár modellkísérlet beindult az országban. A fenti sikeres képzés lebonyolítója is kifejezetten innovatívnak, eredményesnek találták a projektjük kitalálását, felépítését, még a pályázat megírását is. Sok hasznos tapasztalatot merítettek a többszereplős pályázati együttműködésből, a sokszor feleslegesnek tűnő bürokratikus feladatokból is. Aztán újabb képzési projektjük nyert, amely számos ponton kuriózum a hazai továbbképzési palettán.

■ A JÓ SZÍNVONALÚ BÖLCSŐDÉKÉRT

A Harmónia Gyermekház Közhasznú Egyesület 2004 szeptemberében a HEFOP 2.2 „A társadalmi befogadás elősegítése a szociális területen dolgozó szakemberek képzésével” című projekt kiírására „Lépésről-lépésre: a családok megváltozott igényeihez igazított napközbeni kisgyermekellátásért” címmel adott be pályázatot. A projekt teljes költsége 27 320 000 Ft, az igényelt támogatás 25 300 000 Ft volt. A megvalósítást 24 hónapra tervezték, a hosszadalmas szerződés-előkészítés és szerződéskötés miatt azonban csak 2006 áprilisában tudták elkezdni a képzéseket, amelyek így 2008 márciusáig tartanak majd.

Az Egyesület programja a napközbeni kisgyermekellátás területén újonnan létrejövő bölcsődék és egyéb kisgyermekellátók (a HEFOP 4.2. „A társadalmi befogadást támogató szolgáltatások infrastrukturális fejlesztése” - pályázaton nyertes) szakembereinek komplex humán erőforrás fejlesztési programot kínál.

– *A hangsúlyt az együttműködési készség javítására fektetjük annak érdekében, hogy megkönnyítsük a kisgyermeket nevelő nők helyzetét a munka világába való visszatéréshez.* – avat be Katona Éva, projektmenedzser a program hátterébe. – *Elképzelésünk szerint ugyanis azok az anyák, akik munkaidejük alatt biztonságban tudják gyermekeiket, könnyebben jutnak arra az elhatározásra, hogy visszatérjenek dolgozni, javítva ezzel saját pozíciójukon és hátrányos helyzetükön. Ez maximálisan harmonizál az uniós törekvésekkel. Az elmúlt 20 évben szinte egyáltalán nem épült bölcsőde, a szakterületnek ezért nincs is gyakorlata és kidolgozott módszertana a működési struktúra kialakítására és beindítására. A régi intézmények rendszere megkövült, a mai rugalmas elvárásokhoz nehezen tud igazodni. Sajnos a szakmai-módszertani háttérintézmények viszont folyamatos átalakulásban vannak, ezért megnehezül a hosszú távú tervezés, stratégiakészítés.*

A projekt három alappillére a hét napos képzés, csapatépítés és szervezetfejlesztés, valamint módszertani ajánlások elkészítése. A program egyik sajátossága, hogy nemcsak a szakdolgozók vesznek részt a képzéseken.

– *A 10 napos programon résztvevő munkahelyi csoport – a kertésztől a szakácsnőn át a gondozónőig – olyan csapattá szerveződik, amely szakmailag, szervezeten, emberileg egyaránt felkészült lesz a bölcsőde indulásakor az új típusú napközbeni kisgyermekellátással szemben támasztott követelmények kielégítésére. A programunkban arra vállalkoztunk, hogy olyan metodikát dolgozzunk ki, amellyel a bölcsőde mint intézmény valamennyi tagja egyenként és szervezetként is a saját szakterületén hatékonyabban tud működni, mint eddig. Képes alkalmazkodni a családok igényeihez, de saját kompetenciájának megtartásával magas szinten tudja a gyermekeket ellátni, nevelni, fejleszteni. A HEFOP 4.2 programban új bölcsőde építésére pályázó önkormányzatok közül héttel (Aszód, Veresegyház, Szentendre, Gyömrő, Göd, Budapest XVIII. kerület, Mosonmagyaróvár), partneri szerződés keretében vállalkoztunk arra, hogy a létrejövő intézmények valamennyi dolgozóját felkészítjük az indulásra.*

A képzéseken résztvevők között van bölcsődevezető, gondozónő, speciális feladatokat ellátó szakember, konyhai dolgozó, takarító, kertész. A bölcsődei szakembereknek a képzettségük megszerzése óta alig volt módjuk arra, hogy a kor igényeinek megfelelően fejlesszék tudásukat, hogy másfajta megvilágításban lássák

¹ A Bizottság elfogadta 2006. március 1-én, (COM (2006) 92.)

a bölcsődei munkát. Akik nem dolgoztak még ilyen vagy hasonló intézményben, őket a bölcsőde világával, sajátosságaival kell megismertetni, hogy érezzék, ők is „részei az egésznek”, a saját munkájukkal hozzájárulnak a gyermekek fejlődéséhez.

Az akkreditált továbbképzéseken csak gondozónők vesznek részt, a konyhai- és takarítószemélyzetről minden szinten elfeledkeznek. Programunk egyedi abban, hogy a kisegítő személyzet képzését is fontosnak tartja, hiszen az ő munkájuk nélkül nem lehet jó gyermekintézményt működtetni. Az eddig megtartott képzések bennünket igazolnak, nagyon pozitívak a visszajelzések az „eddig elfeledettektől”. Meg kell értenünk, hogy van ugyan hierarchia, de mindenki fontos, mindenki vágyik az elismerésre, visszajelzésre, szeretne hangot adni maga is a véleményének. Természetesen nagyon sok múlik a vezetőn, mint mindenütt: mennyire kíváncsi a csapatára, egyáltalán együttműködésben gondolkodik-e, hogyan ért szót a munkatársaival. Sok olyan képességre is szert kell tennie, ami talán régebben fel sem merült. Hiszen a világ és benne a családok, gyerekek is változnak, a szülők elfogadásán, a velük történő együttműködés és kommunikáció sikerességén nagyon sok múlik, és gyakorlatilag ez meghatározó lehet az egész intézmény megítélését tekintve is. Nem biztos, hogy ami jó volt 20-30 évig, az ma is jó még. A szülők amúgy is nehezen értékelnek, nem is nagyon vannak szempontjaik ehhez, a legtöbben azt fogalmazzák meg, hogy jól érzik-e magukat vagy nem.

Programunk másik különlegessége, hogy a szakmacsoportos képzésen túl, minden intézménynek 2 napos szervezetfejlesztési tréninget is biztosít. Ez a bölcsődei területen ma még alig ismert fogalom, pedig igen nagy szükség van a csapatépítésre, a közös gondolkodásra, önismeretre – a kisgyermekellátó intézményekben különösen. A programban 133 szakember felkészítését vállaltuk, ami töredéke a napközbeni kisgyermek ellátás területén dolgozókének, de reményeink szerint a program hatékonyságát maguk a résztvevők népszerűsítik majd, és az akkreditált képzések sorában folyamatos lesz majd a jelentkezők száma.

A képzések során felmerült igények és problémák alapján olyan módszertani ajánlásokat készítenek el, amelyek a későbbiekben a teljes szakterület számára hasznosíthatók lesznek. Ebben a szakaszban a konzorciumi partner, a Szociális és Munkaügyi Intézet (az NCSSZI jogutódja) segít, mivel ő jogosult a készülő kiadványok szakmai lektorálására és országos terjesztésre.

A várakozások szerint a közeljövőben a – szinte teljesen – önkormányzati működtetés mellett egyre nagyobb teret kap a civil szféra a napközbeni kisgyermekellátásban. Nekik különösen szükségük lesz olyan módszertani segédanyagokra, jó gyakorlatokra, átvehető modellprogramokra, amelyek megkönnyítik a szakmai eligazodást.

Gy.É.

Gyermekpszichodráma a nevelőszülői hálózatban

Jó szívvel ajánlom azoknak a gyermekekkel foglalkozó szakembereknek, akik szeretnék a rájuk bízott feladatokon túl valami fontosat és értékeset adni annak érdekében, hogy a jövő nemzedék pszichés egészségével önmaguknak és másoknak is el tudjanak „számolni”.

Ajánlom azoknak is, akik mindennapi munkájukban megoldást keresnek a magatartászavaros, pszichoszociális problematikájú, vagy súlyos személyiségproblémákat felmutató gyermekek számára.

■ A GYERMEKPSZICHODRÁMA MINT JÓ GYAKORLAT A GYERMEK, FIATALOK ÉLETÉBEN

A gyermekpszichodráma a pszichoterápia egy olyan formája, amely egészséges és magatartászavarokkal küzdő gyermekekkel való foglalkozásra egyaránt alkalmas. Sikeres a súlyos pszichés zavarokat mutató gyermekek gyógyításában. Hatékony a halmozottan hátrányos vagy veszélyeztetett gyermekekkel való munkában.

Indikációs területei: nevelési tanácsadók, kórházak, óvodák, iskolák, gyermekvédelmi alap- és szakellátás. A klinikai (pszichiátria, gyermek- és ifjúsági pszichiátria, pszichoszomatika) és a ta-

nácsadói területen kívül a pedagógia legkülönbözőbb területein teheti hatékonyabbá az oktatást.

■ A GYERMEKJÁTÉKDRÁMA LÉNYEGÉT TEKINTVE JÁTÉKBAN, JÁTÉKKAL, JÁTÉK ÁLTAL GYÓGYÍT, FEJLESZT

■ A pszichodrámacsoport lehetőség:

- Az önismeret fejlesztésére
- A konfliktuskezelési technikák elsajátítására
- Az identitás erősítésére
- A pozitív tulajdonságok erősítésére
- A családi, iskolai nehézségek leküzdésére

- Lehetőség a védett környezetben átélhető problémakezelésre
- Segíti a könnyebb eligazodást a felnőtt világában
- Korrektív csoportélményekhez juthatnak általa
- A traumához való közelítés a játék által, az „itt és mostban” következmény nélkül átélhető.

■ A GYERMEKPSZICHODRÁMA CSOPORTOK SAJÁTOS MŰKÖDÉSI KERETEI:

A csoportokat egymást lehetőleg nem ismerő, hasonló korú gyermeknek hirdetik meg. Testvéreket csak kivételes alkalmakkor fogadnak együtt.

Iskolai alkalmazási keretben például azonos évfolyamból, különböző osztályokból célszerű a gyermekeket toborozni.

A gyermekvédelemben a gyermekotthonokban a fenti kritériumok változnak, ebben az esetben a szakemberek a csoportdinamikában figyelembe veszik ezt.

■ A GYERMEKJÁTÉKDRÁMA TARTALMI ELEMEI

– Játszani hívjuk a gyermekeket. Eljátszhatnak olyan szerepeket, amelyekre vágyanak. Lehetőséget kapnak új szerepek kipróbálására. Az történi velük, amit ők maguk kitalálnak, részvételük a többiek történetében szabadon választott. A kijátszás öröme, az együttjátszás ténye, a kapcsolat maga teszi lehetővé a belső problémák meg- és feloldódását, különböző élményeik újra átélését, feldolgozását.

- Ezt a világot a gyermekek ott és akkor együtt hozzák létre, ők találnak ki saját kútjából történeteket, egyezkednek, megegyeznek a szerepekben, ki mi szeretne lenni. Abban, hogy a vállalt szerepet hogy játssza el, teljes szabadságot kap a gyermek, a vezetők nem adnak semmiféle instrukciót megadva ezzel az önkifejezés, az önteremtés lehetőségét. A kereteket a „játszás”, a „játék törvénye” diktálja számukra.

- Ez nem azt jelenti, hogy itt mindent lehet, hanem azt, hogy ebben az egymásfél órában odavarázsolhatja a gyermek magát mindazokba a személyekbe, mesefigurákba, növényekbe, állatokba, tárgyakba, amelyek leginkább képesek kifejezni érzelmvilágát.

A gyermekpszichodráma-csoportok sajátos forgatókönyv szerint zajlanak. A foglalkozások 3 részből állnak. A bemelegítés vagy lehűtés szakaszával kezdődnek, attól függően, hogy a csoporttagok milyen pszichés, érzelmi állapotban vannak. Itt történik a ráhangolódás a közös játékra, a történet kitalálása. A második vagy játékszakaszban eljátszzák a történetet, ehhez szimbolikusan magukra öltötenek valami jelmezfelét, vagy csak egy anyagdarabot, ami segíti a beleélést, jelzi az átváltozást mindenki számára. A harmadik szakaszban beszélgetünk a történetről, kinek mi tetszett, mi volt jó, hogy érezte magát. Az érzelmi lecsengetéshez rajzolást, egyéb grafikus megoldásokat is

használunk. Végül szimbolikusan és a valóságban is tápláljuk a gyermekeket, gyümölcs vagy keksz stb. evéssel zárul az alkalom.

■ A CSOPORTVEZETÉS SAJÁTÓSÁGAI

Páros vezetésű műfaj. A csoportvezetők a gyermekek rendelkezésére állnak, érzelmi biztonságot, elfogadást közvetítenek a számukra. A valódi és áttételes kapcsolat mellett egy harmadik típusú kapcsolatot is létrehozhatnak a gyerekekkel, aminek az a különlegessége, hogy átengedik a terepet a gyermekek kezdeményező-készségének, kreativitásának. A játékban játékosként egyenrangú szerepben vannak a gyerekekkel (ugyanúgy síró kiskorúak vagy gonosz boszorkányok, ahogy a történetben a gyerekek kitalálják), felnőtt szerepüket a csoport biztonságos működtetésére használják. Szakemberként folyamatosan értelmezik a gyermekek játékát, figyelik, melyik gyermeknek mire van szüksége saját fejlődéséhez.

■ A GYERMEKPSZICHODRÁMA SPECIÁLIS VÁLASZLEHETŐSÉGE A GYERMEKI AGRESSZIÓRA

Az agresszió kezelése a gyermeki szocializáció egy fontos eleme, nyilvánuljon meg az akár a családban, akár iskolában, akár bármilyen társas közegben. A gyermekjátékdrama kidolgozta saját válaszait az agresszióra. Csoporthelyzetben tudatosan kezeli azt, az adleri gondolatok mentén.

Az agresszió kezelése a **biztonságos, elfogadó, jó csoportlégtér** kialakításával kezdődik. Ha a gyermek nem él át fenyegetettséget, szorongást, miért kéne agresszívnak lennie a többiekkel? Ha „jól érzi magát a bőrében”, miért kéne önmege ellen fordulnia, autoagresszíven viselkednie?

A védelem érzése ikerfogalma a biztonság, minden gyermeknek folyamatosan biztosítják a dramatisták. A csoportvezetők az első perctől határozottan közvetítik, hogy tilos minden testi, verbális agresszív cselekedet. A tiltás ellenére, különösen a csoport indulása kezdetén megjelenik az agresszió a csoportokban, nem elfojtani igyekszünk, hanem kezelni!

Az agresszió lehet fizikális vagy verbális. Megjelenhet a játék bármelyik szakaszában, lehet szimbolikus vagy lehet valóságos, irányulhat a másik, illetve saját maga felé. Megjelenhet a csoportdinamikában, a vezetőkkel vagy egymás ellen folytatott hatalmi harcban.

Kezelése: Az agressziót a „mintha” birodalmába helyezzük át (úgy teszünk, mintha megölném a rablót). A szerepben jelenítem meg az agressziót, amit eljátszok, illetve, akit megjelenítek a szerepben. Az agresszív cselekvés így nyer szimbolikus kifejezést, egy, az igazi élet-tértől alapvetően különböző potenciális térben az „úgy tenni mintha” világban. Ez a világ azért kanalizálja sikeresen az agressziót, mert a gyermek kijátszhatja belső feszültségeit, a játékban megszabadulhat tőle. Áthelyezett agresszióknak is nevezhetném, a közvetlenből a közvetett világba.

Cselekvésintervenció vagy **interveniálás:** Kiváló közvetett eszköz a dramatisták kezében. A játékban, a játékfolyamatban, mivel a dramatista is játszik, szerepéből tud az agresszióra választ adni, azt szelídíteni, más formába áttenni. Például az agresszív mindenkit megölni készülő sárkány ellen a dramatista előkaphatja varázsgyűrűjét, hiszen neki is szabad spontánul alakítani a történetet, és megvédeni a varázslattal a többieket.

■ A SZEREPLEHETŐSÉGEK KIPRÓBÁLÁSA, VISELKEDÉSI ESZKÖZTÁRUK BŐVÍTÉSE

A csoport működése során számos történetben számos ember, állat stb. bőrébe bújva számos konfliktus megoldása során „rájönnek”, hogy léteznek más megoldási módok is, mint az agresszió, lassan elhagyják, nem lesz többé szükségük rá. Hosszú ideig együttjátszó csoportok esetében gyakran megfigyelhető, hogy „fejben” dolgoznak, rendkívüli kreativitással, egyedi ötletekkel.

■ GYERMEKPSZICHODRÁMA A FŐVÁROSI TEGYESZ NEVELŐSZÜLŐI SZOLGÁLATÁNÁL

A Fővárosi TEGYESZ Nevelőszülői Szolgálat jelenleg 364 kiskorú gyermek ellátásáról gondoskodik 49 hivatásos és 277 hagyományos nevelőszülő segítségével.

A 364 kiskorú gyermek közül 171, 12 év feletti kamasz.

Szolgálatunk gondoskodik továbbá 120 utógondozói ellátásban részesülő fiatalról is.

Tapasztalatból tudjuk, hogy a kamaszkor a személyiségfejlődésben önmagában is neuralgikus, a mi kamaszaink problémáit fokozza, hogy traumatizált, családot veszített fiatalokról van szó. A csoport szervezésénél rájuk gondoltunk.

A csoportba a látens, legnehezebb, sokproblémás kamaszok kerültek, akiket a tanácsadók és a nevelőszülők jelzése alapján hívtunk be első interjúra.

A meghallgatott 15 fiatal közül 10 került be a csoportba. Életkori megoszlásuk 13-19 év lett. Fél évre kötöttünk szerződést; 8 kamasz lett állandó tagja a csoportnak.

Prioritást élveztek azok a fiatalok, akik a meglévő tüneteik, problémáik mellett motiváltak voltak a csoportmunkára.

Érzékeltetesként az első interjúkból:

- Szeretnék a nagypapámmal lévő rossz kapcsolatomon javítani.
- Nem akarok ilyen robbanékony lenni.
- Szeretnék jobban reagálni arra, ha beszélnek nekem.
- Szeretnék jobban kommunikálni, nagyon félős vagyok.
- Jóban szeretnék lenni anyukámmal!

■ A CSOPORT MŰKÖDÉSÉRŐL

A csoport tényleges működését tekintve kritikus időpontban, kéthetente pénteken délutánonként találkozott, ami ütközik a hétvégi szabadidős programokra való készülődéssel. Nagy volt a csábítás, hogy más programokat válasszanak.

A csoport székhelyét tekintve a fővárosi TEGYESZ épületegyüttesében működik, ami „nehéz környezet” sokuk számára.

A csoporttagok közül heten Budapest környékén laknak, ami 2-3 óra távolság a beérkezést-hazaérkezést tekintve.

Pszichés percepciójukat, mentalizációjukat tekintve úgy tűnt, inkább a saját környezetük szereplőit látják problémának, mint saját működésüket.

A fent említett nehézségek ellenére eljönnek minden alkalommal, mind a nyolcan.

■ A CSOPORT MŰKÖDÉSÉNEK SAJÁTÓSÁGAI

Viszonylag gyorsan egymásra hangolódva, tartalmas, szimbolikus formában játszanak.

Más azonban a személyes nyíltság és a rejtettség dimenziója ebben a csoportban. A felnőttek számára nyilvános az élettörténetük, de ők nem szívesen osztják ezt meg másokkal.

Nagyobb a fiatalok depresszív választartománya, nagyobb erővel működik bennünk az elhárító mechanizmus.

„Éhesek” a lelki-teszt ellátásra.

Hozott történeteik, aktuális működésük lehetőséget adnak nekünk a gyógyító szándékú beavatkozásokra, megengedik, hogy segítsünk.

Mi, csoportvezetők, fokozottan figyelünk az ún. megtartó vagy holding szerepünkre.

■ TAPASZTALATAINK:

- A vér szerinti családjukat nélkülözni kényszerülő fiatalok állandó hiányállapottal küzdenek.
- A veszteség- és elhagyásélmény mindegyiküket mozgatja.
- Problémáik vannak az érzelmek közlésével, híján vannak az egészséges önérvényesítésnek, asszertivitásnak.
- Kommunikációjuk lefagyott.
- Elbeszélésük leginkább narratív jellegű.

Sajátosságaik, hogy majdnem mind együk 5-10 éve él a nevelőszülői családban, mégsem találják a helyüket, állandó keresésben vannak.

A csoport működése segítséget nyújt ezeknek a fiataloknak saját kreativitásuk megélésére, a pozitív emberi kapcsolatok alakítására, nem kell kerülőutat választaniuk saját identitásuk kibontakoztatására.

■ A PSZICHODRÁMA „JÓ GYAKORLATÁNAK” AJÁNLÁSA

A gyermekjátékdrama módszere képes felölelni az egész gyermek- és serdülőkort, de vannak csoportok fiatal felnőttek számára is. A csoportok általában életkor-specifikusak. Óvodások, kisiskolások, kiskamasz, kamasz csoportok szerveződnek.

A csoportvezetők „külsős” szakemberek, nem az adott intézmény munkatársai, vagy ha az adott intézményben dolgoznak, a gyerekekkel más jellegű kapcsolatok nincsenek.

A csoporttagok létszáma 5-10 fő. A csoport működésének ideje változó, több tényező összefüggése. (A résztvevők problematikája, anyagi vonzatok.)

A csoport helyigénye: egy nagyobb méretű, mozgásra is alkalmas terem, ami nem ingergazdag.

Eszközigénye: Egyszeri, kb. 10.000 Ft-os beruházás. Ruhaanyagok, szerepekhez kiegészítők, rajzeszközök.

A terapeuták tiszteletdíjat, óradíjat kapnak. Ajánlott óradíj 1500 Ft/órától.

A csoport ideje: életkortól függően, óvodáskorban 1 óra; iskolás, középiskolás korban minimum másfél óra. A csoport találkozhat hetente (ez a leggyakoribb), vagy kamaszoknál kéthetente 4 órában is. Ez a gyerekekkel töltött aktív idő, további egy óra a feldolgozó munka (jegyzőkönyvek készítése, közös értelmezés).

A szakemberek képzése a Magyar Individuálpszichológiai Egyesület keretében történik. Alapdiplomától függetlenül 120 óra módszerspecifikus tanfolyam, 30 óra szupervízió. A Magyar Pszichodráma Egyesület is képezheti a leendő gyermekdramatistát.

A MIPE keretén belül a Kende B. Hanna nevével fémjelzett gyermekjátékdrama csoportból számszerűen 99 működik ma Magyarországon.

Istvánffy Gabriella

Befogadó iskolák

Szakmai körökön kívül is egyre elterjedtebbé válik az a nézet, hogy a fiatalon közösségbe, többségi intézménybe beilleszkedett fogyasztékkal élő emberek képesek megszerezni azt a tudást és azokat a képességeket, amelyekkel esélyt szereznek a munkaerőpiacon és az élet más területein is. Egyre láthatóbbá válnak az Európai Unió esélyegyenlőségi törekvéseit szolgáló nagy fejlesztési projektek részeredményei különféle területeken. Hiszen az esélyteremtés nem kizárólag szociális kérdés, de biztos, hogy az egyik legfontosabb lehetőséget az oktatási rendszer, a tanulás, az iskola adhatja. A tudást és a hozzáfért. Ehhez segítséget, felkészítést kell adni nemcsak maguknak az iskoláknak, de a szűkebb-tágabb környezetüknek is, mindazon érintetteknek, akik vállalják a sajátos nevelési igényű (SNI) gyerekek együttnevelését, egy be- és elfogadó rendszer kialakítását és működtetését. Ez a támogatás a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánforrás-fejlesztési Operatív Programjának keretében zajlott 2004 és 2008 között.¹ Az Educatio Kht. – a központi program irányítójaként – a HEFOP 3.1.1-es és 2.1.1-es központi programok befejezéséhez közeledve „Változó tudás – befogadó iskola” címmel közös záró konferenciát szervezett a megvalósításban részt vevő partnerekkel, valamint a kapcsolódó pályázati komponensek képviselőivel együttműködésben 900 fő részvételével 2008. március 29-én. Közoktatási intézményvezetőket, intézményfenntartókat, HEFOP programokban közreműködő pedagógusokat, szülőket, diákok képviselőit, továbbá a programok megvalósításában közreműködő irányító, együttműködő, valamint szolgáltató szervezetek képviselőit, fejlesztőket, mentori, tanácsadói és egyéb szakértői munkát végző kollégákat vártak. Plenáris ülés és műhelyfoglalkozások követték egymást, ahol áttekintették a közoktatás tartalmi korszerűsítésében egyedülálló fejlesztési folyamat eredményeit, valamint lehetséges kapcsolódásait a közoktatás-fejlesztés jövőbeni lehetőségeihez. Ez utóbbi különösen hangsúlyos és lényeges mozzanat, hiszen az NFT I. 3.1. programjáról írt rövid „értékelése” kapcsán Magyar Bálinthoz írt levelében a program egyik szakmai vezetője aggodalmának adott hangot atekintetben, hogy lesz-e, és milyen lesz a folytatás.² Hol maradnak a fenntartható projektkívánalmak és a közoktatás hosszú távú érdekének szempontjai, ha az aggodalmak valóra válnak: ha az NFT II. nem épít az elvégzett munkára és eredményekre? Ha az aktuális iskolai ügyek, botrányok lobbiharccá válva megakadályozzák az iskolák nyitottá, rugalmassá – nota bene gyerekcentrikussá válását?

■ AZ ÉRTÉKES ÉS BEFOGADÓ KÖZÖSSÉGÉRT

A központi program volumene már önmagában rendkívül sokrétű együttműködést igényelt mind az irányítók, mind a fejlesztők és pályázatiírók, mind a bevont célcsoportok tekintetében. A megcélzott leendő pályázók számára meglehetősen ismeretlen terepnek tűnhetett egy amúgy is kidolgozatlan számító, és a társadalmi befogadásban sem előjáró tematika felvállalása, új megközelítés, módszerek, értékelési rendszer megismerése, bevezetése. A szemléletváltásra hajlandó attitűd pedig „csak” a kezdet lehetett, hiszen a pályázatokot jól kellett megírni, adminisztrálni – és nem utolsósorban az elvárt minőségben teljesíteni. Ki kellett találni a szakemberek és intézmények, köztük a speciális intézmények közötti partneri együttműködés kereteit. El kellett érni az óvodákat, iskolákat, ráadásul úgy, hogy fogadókészek legyenek a változtatásra. A hivatalos adatok (2005-2006) és a sulinova-adatbank egyik tanulmánya³ szerint egyre növekszik az integrált oktatásban részt vevők száma, ami egyébként az óvodásoknál az SNI gyerekek közel 75%-át jelenti, a 859 000 általá-

nos iskolás közül 60 000-et érint, a szakközepesek 43%-a SNI-regisztrált, míg a szakiskolások 23, a gimnazisták 34%-a. Legnagyobb arányban – tekintettel a speciális ellátó intézmények magyarországi hiányára – a magatartási problémákkal küzdő és a részképesség-problémás gyerekek vesznek részt integrált oktatásban, drasztikusan kisebb az arányuk a testi-érzékszervi-, illetve beszéd fogyatékosoknak, és legkisebb az enyhe- és középfokban súlyos értelmi fogyatékosok részvételi aránya az együttnevelésben. A jelenleg érvényes kategóriák szerint⁴ az autizmussal élő, beszéd fogyatékos, értelmileg akadályozott, gyengénlátó, mozgáskorlátozott, nagyothalló, pszichés fejlődés zavarával küzdő, súlyos hallássérült, tanulásban akadályozott, vak és aliglátó gyermekek csoportjait célozták a fejlesztések.

A projekt kiadványa szerint 33 szakértői bizottsággal, 10 felsőoktatási intézménnyel, 20 középiskolával, 28 pályázatnyertes konzorciummal, több mint 2000 képzésen részt vett szakemberrel, 21 adaptációs szakértővel, 30 mentorral, 60 trénerrel, és közel 300 fejlesztő, szakértő, szaktanácsadó kollégával dolgoztak együtt.

1 NFT I.-HEFOP 2.1 intézkedés a hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása az oktatási rendszerben és 3.1 intézkedés az egész életen át tartó tanulásához szükséges készségek és kompetenciák fejlesztésének támogatása.

2 Korányi Margit: Levél Magyar Bálinthoz (Élet és Irodalom, Visszhang, 2008. április 11.)

3 Akadálypályán, Sajátos nevelési igényű tanulók a középfokú oktatásban, www.sulinovadatbank.hu

4 Forrás: Akadály nélkül, Befogadó Iskola – Programok az együttnevelésért, Educatio Kht projekt kiadványa, 2008

■ ALKALMAZKODNI A SOKFÉLESÉGHEZ

Elfogadó felnőttnek lényegesen könnyebb lenni, ha gyermekkorban természetessé válik egy olyan közeg, közösség, ahol az ép gyerekek találkozhatnak, kapcsolatot teremthetnek és együtt élhetnek sérült gyerekekkel. A többség megismeri a sérülteket és megtanul alkalmazkodni hozzájuk, tapasztalatokat szerez barátkozásban, kommunikációban, toleranciában: fejlődik szociális érzékenységük, empátiájuk, nem alakul ki káros előítélet, ami sokszor akadályozza még a kapcsolatok kialakítását. Az érintett gyermek megtapasztalhatja, mit jelent egy adott közösség elfogadott, értékelt tagjának lenni, épek társaságában, de saját ütemében vehet részt az oktatásban – és ez megkönnyíti a társadalmi beilleszkedését is.

A központi program megvalósítói öt munkacsoportban tevékenykedtek e célok s a várt eredmények érdekében: Pedagógusképzési programok kifejlesztése és bevezetésének támogatása az inkluzív nevelés megvalósításának érdekében (1. mcs.); Pedagógus-továbbképzési programok és szakértői képzések kifejlesztése és megvalósítása (2.mcs.); Társadalmi érzékenységet növelő képzések kidolgozása és megvalósítása (3.mcs.); Az integrált oktatás know-how-jának kifejlesztése, módszertani adatbank és szolgáltatói programcsomagok létrehozása (4.mcs.); Új módszerek kidolgozása az idő előtti iskolaelhagyás megelőzésére és a lemorzsolódás kockázatának korai felismerésére (5.mcs.). A különböző szinteken (egyéni, tanítás-tanulás, intézményi, társadalmi) megvalósuló szolgáltatások komplex és egymást támogató rendszert alkotnak: a nyolcféle módszertani képzés és Ajánlások, a jó gyakorlat-gyűjtemény, az útmutatók, az Inklúziós fogalomtár és az internetes adatbank mind ide tartozik, mint ahogyan az intézményi szinten megjelenő mentori és adaptációs szakértői támogatás, vagy a társadalomnak szóló fenntartói, szakmai szervezeteket célzó vagy szülőket bevonó tréningek is.

■ NYITOTT PÁLYAKEZDŐ PEDAGÓGUSOK

A pedagógusképzési programokért felelős munkacsoport 2004-től folyamatosan dolgozott annak érdekében, hogy hatékonyan érje el a felsőoktatáson keresztül a pedagógushallgatókat. Magába az alapképzésbe is be kell ugyanis épülnie annak a szempontrendszernek, ami nyitottá és felkészültté teszi a friss diplomásokat az együttnevelésre. 2007-ig kidolgozták a módszertani tanegységet, az oktatók felkészítését követően pedig 10 felsőoktatási intézményben folyt a tesztelés. Befejeződött a minőségellenőrzés és rendelkezésre áll a hatékonyságot mérő értékelési rendszer.

■ FELKÉSZÍTÉS, SZOLGÁLTATÁSOK, TÁMOGATÁS

A Pedagógus-továbbképzési programok gazdájának tevékenysége mindezzel párhuzamosan három témára fókuszált: 1. elméleti és gyakorlati ismeretek átadása az együttneveléshez elengedhetetlen tanulásszervező eljárások, tanuló-megismerési és fejlesztési technikák vonatkozásában; 2. a pályázati nyertes iskoláknak mentori és adaptációs szakértői szolgáltatás; 3. Szakértői és Rehabilitációs Bizottságok képzése és tanácsadói támogatása szakmai fejlesztésben, minőségfejlesztésben, protokoll-egységesítésben. Mindezek keretében megjelent 8 kézikönyv (a projektpedagógiától a kooperatív tanuláson át, a tanulói értéke-

lési formák gazdagítása témáig), akkreditáltak nyolc módszertani-továbbképzési programot és a 120 órás Az együttnevelés elmélete és gyakorlata c. programot. Mint a projektkiadvány tájékoztat, 84 képzésen 1500 pedagógus vett részt.

■ CIVILEK, SZAKMAI SZERVEZETEK ÉS HELYI DÖNTÉSHOZÓK BEVONÁSA

A széles körben végzett szemléletformálás, a társadalmi érzékenyítés, az elfogadó, toleráns attitűd kialakítása az iskolai befogadás mellett nélkülözhetetlen, és annak sikerességét nagymértékben növeli. Az iskolák és polgáraik élete állandó kölcsönhatásban van közvetlen és tágabb környezetükkel. Az iskolán kívüli élet szereplőinek bevonásával, érzékenyítő képzésekkel 250 főt bírtak közös gondolkodásra.

■ KNOW-HOW

A témafelelős munkacsoport a hároméves fejlesztési periódusban az együttnevelés útmutatóit (intézményi, dokumentációs útmutatók, sérülés-specifikus eszköztárak), a kompetencia alapú oktatási programcsomagok bevezetéséhez ajánlásokat dolgoztak ki kifejezetten az SNI tematikára adaptálva. Inklúziós fogalomtárát és bibliográfiát szerkesztettek, mintamodulokat hoztak létre és kidolgozták az SNI tanulók együttnevelését segítő adaptációs kézikönyvet. A ma még nehezen fellelhető, de egyre népszerűbb jó gyakorlatok gyűjtését is végezték a témában, ami hozzáférhető gyakorlati példákat tesz ismertté, plakátok formájában is (pl. Gyermek Háza). Létrejött és működik az adatbank, amely a projekt kiemelten kezelt eleme⁵.

■ LEMORZSOLÓDÁS-PREVENCIÓ

A 2004-2008-ig tartó időszakban kutatási program alapján vizsgálták a lemorzsolódás és iskolaelhagyás kiváltó okait. Az eredményeknek zárókötetet szentelnek, hiszen a kutatás Magyarországon egyedülállóan mondható, kiemelt jelentősége vitathatatlan. Ebben a munkacsoportban dolgozták ki azt a preventációs programot is, amely segíthet az általános figyelmet a témára időben ráirányítani.

■ EGYMÁST KIOLTÓ TENDENCIÁK?!

Ma már nem lehet vitás, hogy – mint a Sulinova adatbank digitális jó gyakorlatokat leíró részében is kifejtik –, „az egész életen át tartó tanulás közoktatásbeli megalapozása biztosítja a tudás alapú társadalom és gazdaság létrejöttének feltételeit. A célok elérése érdekében szükséges a pedagógiai kultúra átalakítása és új oktatási tartalmak kifejlesztése a tanórai és tanórán kívüli oktató-nevelő folyamat eredményességének fokozására. Különösen fontos azon kulcskompetenciák fejlesztése, melyek a későbbi társadalmi szerepvállalás, valamint a munkába állás esélyeit növelik.”

És mégis: számos, mindezzel ellentétes irányú törekvésnek is tanúi lehetünk, legutóbb az iskolai erőszakhullám kapcsán kibontakozó, a befogadást és toleranciát korántsem elfogadó

⁵ www.sulinovadatbank.hu

hangnemű nyilvános diskurzusban – és ebben a körben nemcsak az SNI tanulókról esik szó.

A hátrányos helyzetű, elsősorban roma tanulók, továbbá sajátos nevelési igényű gyermekek – köztük máig javarészt integráltan tanuló magatartási- és tanulási zavarral küzdő gyerek és fiatal –, tanulók oktatásában érintett szakemberek képzése, az integrációs oktatással kapcsolatos oktatási programok kifejlesztése ezért is fontos vállalás, és nagy ellenszélben halad a maga útján.

Hiszen a HEFOP 2.1.1 számú központi programban zajló fejlesztések fő célja éppen olyan befogadó iskolarendszer és pedagógiai környezet kialakítása, ahol megvalósulhat a tényleges együttnevelés, a különböző háttérrel rendelkező gyerekek egy csoportban való nevelése, ahol az iskola és a pedagógus alkalmazkodik a gyermekek körében tapasztalható szociális és kulturális háttérbeli, képességbeli és tanulási szükségletekben megnyilvánuló sokféleséghez. A központi program megvalósításának célterületei eleve ehhez igazodtak, úgymint: a hátrányos helyzetű, elsősorban a roma tanulók, továbbá a sajátos nevelési igényű tanulók iskolai kudarcának és lemorzsolódásának megelőzése; iskolai sikerességének elősegítése, esélyeik munkaerőpiaci javítása, és a társadalmi beilleszkedés lehetőségének kiterjesztése; valamint a szegregáció megszüntetése és a diszkriminációmentes, integrációs oktatási gyakorlatok elterjesztése a közoktatásban. A képzési programokon túlmenően szakmai és hálózati szolgáltatások fejlesztése és biztosítása révén segíti a hátrányos helyzetű tanulók együttnevelésének hatékonyságát.

Az előzetes várakozások szerint 2008-ig várhatóan 180 közoktatási intézmény válik alkalmassá – a központi program fentebb részletezett szakmai szolgáltatásainak segítségével – az inkluzív (befogadó) nevelésre. Kérdés, hogy itt is működik-e majd a jó és sikeres példák „áttragadása”, a megélt jó tapasztalatok tudatos beépítése az oktatás rendszerébe, a fejlesztések továbbgondolásába, hasznosításába.

Ehhez képest aktuálisan még ma is nagy a kontraszt, mint azt számos esetben láthatjuk, legutóbb a Magyar Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesületének elnöke által megírt⁶ válsághelyzet – az iskolák döntő többségének rigidisége, alkalmazkodni tudásának képtelensége, nyitottá válásának ellehetetlenülése – vonatkozásában például.

„Az iskolai nevelés válságát jól tükrözi a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezetének törvénymódosítási kezdeményezése, mely lehetővé tenné a veszélyeztetett, magatartási problémákkal küzdő gyermekek kizárását, vagy hosszabb-rövidebb időre szóló kitiltását az iskolából. Abszurd, ha az integrációt szolgáló intézmény kirekesztéssel kívánja problémáit megoldani.

...

Az iskola nem tudott alkalmazkodni a demokratikus berendezkedéshez és a fogyasztói társadalomban felnövekvő gyermekek sajátosságaihoz. A demokrácia jogokról is szól, nemcsak kötelezettségekről. Kritikus,

⁶ Takács Imre: Törvényesített kirekesztés (Népszabadság ONLINE • 2008. május 8.)

független, szabad gondolkodásról, önálló véleményalkotásról, amik nélkülözhetetlenek a személyiség fejlődéséhez és az alattvalói léttől való megszabaduláshoz.

...

Sok iskola a gyerekek magatartási problémáinak megoldását vagy csak mástól várja – nevelési tanácsadó, gyermekpszichiátria, gyermekjóléti szolgálat, család –, vagy csak szankciókkal próbál úrrá lenni rajtuk. Megalázó fegyelmi tárgyalások, intők sorozata, a rejtetten már évek óta létező kizárások, az úgynevezett „magántanulóság”.

Gyakran javasolják a magatartási problémákkal küzdő gyermekek szüleinek, hogy kérjék a magántanulóságot, mert akkor biztosan el fogják végezni az iskolát. Egyre több az ilyen státusú gyerek, akit kirekesztettek, megfosztottak az alapvető szocializációs közegetől, s akik elvesztették szinte minden esélyüket a továbbtanulásra.

...

Bizony nagyobb súly helyeződik az adott szak tudományának megtanítására, mint arra, hogyan kell megérteni, elfogadni a gyermeket, vagy differenciáltan átadni a tudást. Nem épültek be a pedagógiai kultúrába azok a technikák, amelyek segítenének a problémás helyzetek kezelésében, a pedagógusok személyiségének karbantartásában. Pedig ezek a lehetőségek adóttak. Akkor miért nem használják ki ezeket? Miért a kirekesztésért küzdenek? Az nyilván sokkal egyszerűbb. Hogy milyen következménnyel jár a gyermekre, a családra, a helyi közösségekre, és a társadalomra nézve, az kevésbé érdeklő az iskolákat.

A kirekesztés helyett ajánlhatóak szelidebb módszerek, amelyek a gyermekek iskolai integrációját segíthetik elő. Ennek alapfeltétele, hogy képesek legyenek a rossz gyermeket is elfogadni, kedvesen, figyelemmel felé fordulni, hogy érezze, fontos a számomra, és nyitott vagyok a problémája megbeszélésére. Az integrációra az iskolában számtalan lehetőség kínálkozik: Be lehet vonni a gyereket az osztályközösségbe úgy, hogy funkcióval bízzuk meg, megkeressük, miben tehetséges, azt fejlesztjük, nem emlegetjük folyvást a hibáit, hiszen azokkal ő is tisztában van. Elvisszük kirándulásokra, nem rekesztjük ki azzal, hogy úgyis problémát fog okozni, bevonjuk a szakköri, sportköri munkába, beszélgetünk vele, meglátogatjuk a családot, erősítjük vele a kapcsolatokat.”

Ha ez is kevésnek bizonyulna, még mindig bevonható a gyermekjólét, gyermekvédelem, és az ugyancsak partnerségen alapuló együttműködés az iskolán kívüli, nem feltétlenül pedagógus szereplőkkel. Ehhez azonban az iskoláknak is lépni kell.

Gy.É.

Otthon vagyunk a tanteremben

A közoktatás aktuális modernizációs és fejlesztési feladatainak kivitelezése, a pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira a Fejlesztési Tervek keretében, a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Programon (HEFOP2.1 és 3.1.1.) belül, a SuliNova Kht., az Országos Közoktatási Intézet és az Educatio Kht. konzorciumi együttműködésével kezdődött el. A Nemzeti alaptanterv átdolgozott változata, az Oktatási Minisztérium középtávú közoktatás-fejlesztési stratégiája és a Nemzeti fejlesztési terv prioritásai olyan fejlesztési irányokat jelöltek ki, amelyek halaszthatatlanná tették a közoktatás átfogó modernizációját. Bebizonyosodott, hogy elégtelen az új tantervi rendszerek fejlesztése, megjelentése. Új pedagógiai módszerek megjelenését, elterjesztését támogató igazi alternatívára van szükség; az óvodákban, iskolákban közvetlenül felhasználható, tudatosan és átgondolt módon fejlesztett oktatási programok kidolgozása, s a hozzájuk kapcsolódó továbbképzési, tanácsadói, értékelési és minőségfejlesztési rendszerek kialakítása jelentett feladatot.

A háttértámogatást a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEFOP) 2.1 számú, Hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása az oktatási rendszerben és a 3.1 számú, Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges képességek és kompetenciák fejlesztése című intézkedése jelentette. A HEFOP 2.1-es intézkedés központi programjában zajló fejlesztések fő célja a hivatalos honlap közleménye szerint¹ „olyan befogadó iskolarendszer és pedagógiai környezet kialakítása, ahol megvalósul a tényleges együttnevelés, a különböző háttérrel rendelkező gyerekek egy csoportban való nevelése, ahol az iskola és a pedagógus alkalmazkodik a gyermekek körében tapasztalható szociális és kulturális háttérbeli, képességbeli és tanulási szükségletekben megnyilvánuló sokféleséghez. A projekt elősegíti a hátrányos helyzetű tanulók iskolai sikerességét, munkaerő-piaci helyzetének megerősítését azáltal, hogy a közoktatásban – az integrált nevelés ösztönzésével – gyengíti a szelekciós mechanizmusok érvényesülését, valamint támogatja az ehhez szükséges együttműködési rendszerek és humánerőforrás kialakítását. E program két célcsoportra irányul: a hátrányos helyzetű, elsősorban roma tanulók (A komponens), továbbá a sajátos nevelési igényű tanulók (B komponens) körére. A HEFOP 3.1-es intézkedés ez egész életen át tartó tanulás elterjesztése biztosítja a tudásalapú társadalom és gazdaság létrejöttének feltételeit. Ehhez szükséges az iskolarendszernek a kompetencia alapú nevelés, oktatás és képzés irányába való fejlesztése. Különösen nagy fontosságú a kisiskolás korban elsajátított alapképességek és -készségek, továbbá kulcskompetenciák köre, mert ezek a későbbi, sikeres tanulás és munkába állás feltételei.” A Magyarországon egyedülálló közoktatás-fejlesztési központban kifejlesztett programcsomagok az iskolák számára alternatívát kínálnak a jelenlegi oktatási gyakorlat mellé, de

úgy, hogy ne az iskoláknak kelljen kitalálniuk, hogy mit csinálnak, hanem „konyhakészen”, felhasználóbarát módon kapják meg ezeket az eszköz-együtteseket. Ezek ugyanis amellet, hogy tartalmazzák a különböző tanterveket és a taneszközöket, támogató elemeket (pl. továbbképzési ajánlatok) is magukba foglalnak.

Az oktatási tárca is élen járt a hasznos példák tudatos gyűjtésében és bemutatásában. 2005-ben 21 jó gyakorlatot tettek közzé a honlapon². A jó gyakorlatokkal rendelkező közoktatási intézményekhez rendszeres felhívásban fordultak 2006-ban is. A HEFOP 2.1.1-es központi programhoz kapcsolódóan például, a sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók integrált oktatásának elősegítése érdekében várta a jó gyakorlatokat. A SuliNova Kht. az együttnevelés pedagógiai gyakorlatának elterjesztése érdekében összegyűjteni tervezte azokat a „jó gyakorlatokat”, amelyek a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók nevelésének és oktatásának irányelveivel (2/2005. (III. 1.) sz. OM rendelet 1. és 2. számú melléklet) és a NAT 2003-mal (243/2003 (XII.17.) sz. Korm. rendelet) egyaránt összhangban állnak, és kapcsolódnak a pedagógiai munka egyes részterületeihez (úgy mint: az SNI-gyermekek integrált óvodai nevelése/iskolai oktatása; az integrált nevelést megvalósító intézmények szervezetének kialakítása; az SNI-gyermekek integrált nevelését támogató szakmai és szakszolgáltató intézmények/szervezetek tevékenysége; a SNI-gyermekek integrált nevelését támogató társadalmi közeg kialakítása). Az intézményi jó gyakorlatok gyűjtésének célja a sikeres hazai innovációk felkutatása, terjesztése, az együttnevelést támogató pedagógiai rendszerek kialakításának és megújulásának segítése volt: nyilvánosság biztosításával, a sokoldalú intézményi együttműködések létrehozásával, a horizontális tanulás lehetőségének biztosításával. Jó gyakorlatnak minősült minden olyan önállóan kezelhető tartalmi egység, amelyet a fejlesztők már kipróbáltak, és az a célcsoport szempontjából eredményesnek bizonyult, vagyis hozzá tudott járulni az SNI-tanulók sikeres integrálásához. Az értékelési mechanizmus értelmében a benyújtott anyagokat vagy elfogadták, vagy továbbfejlesztésre javasolták és ehhez szakértői segítséget is kínáltak, vagy szakmai kifogások miatt elutasították. A „jó gyakorlatok” internetes adatbankba³ kerültek. Az adatbankban a jó gyakorlatok tematikus keresésére is lehetőség nyílik.

Ez a komplex programmal együtt fontos eleme az oktatási intézmények pedagógiai kultúrája megújulásának. Erre pedig a szaporodó kutatások és mérések tapasztalatai alapján – mind módszertani, mind tartalmi szempontból – szükség van. Meg kell(ett) azonban teremteni az intézményi befogadás feltételeit is annak érdekében, hogy a vezetők és véleményformálók képessé váljanak a folyamatos megújulásra, fejlesztésre, projektek vezetésére, vagy éppen önértékelésre. 2004-2008 között inten-

¹ <http://www.sulinova.hu/cikk.php?sess=&alsite=1&rovat=1&alrovat=&cid=33>

² (<http://www.sulinova.hu/letoltes.php?sess=&fid=427>)

³ www.sulinovadatbank.hu

zív kompetencia alapú programfejlesztés zajlott (a hat kompetenciaterületet, valamint az óvodai nevelést központba állító fejlesztés a Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1-es központi programja keretében valósul meg 2008 nyaráig). A program kezdő szakaszában az óvoda-iskola átmenetre és a belépő 1., 2., 5., 7. és 9. évfolyamokra kifejlesztett programcsomagokat a Térségi Iskola- és Óvodafejlesztő Központok (TIOK) pedagógusai próbálták ki a 2005/2006-os tanévtől. A további évfolyamokra szóló programok és a tesztelés évről évre folyamatosan zajlottak.

A tesztelést korrekció követte. Ezután a HEFOP 3.1.3-as pályázat több mint 300 nyertes intézménye vállalkozhatott arra, hogy felkészítés mellett 2006 szeptemberében a kompetenciafejlesztő programcsomagokat tanrendjébe illessze. A széleskörű bevezetést segítette azoknak a szakmai szolgáltató intézményeknek a munkája, amelyek a HEFOP 3.1.4-es pályázat keretében 2006-tól akkreditált pedagógus-továbbképzést tarthattak, felkészítve hozzávetőleg tízezer pedagógust az oktatási programcsomagok alkalmazására, valamint a Sulinet Digitális Tudásbázis kezelésére. A HEFOP 3.3-as pályázati források segítségével a kompetencia alapú oktatásfejlesztés folyamatába bekapcsolódhattak az arra vállalkozó pedagógusképző felsőoktatási intézmények is.

Emellett elérhető a **Hazai Digitális Jó Gyakorlatok gyűjteménye⁴**, amely a HEFOP-2004-3.1.1 központi program keretében elkészített oktatási programcsomagok rendszerét bővíti, bevezetését, alkalmazását segítő, elsősorban sikeres intézményi „jó gyakorlatok”-ra épülő digitális alapú oktatási programok kifejlesztésével jött létre különböző témákban (pl. Az életmódtörténet, gazdálkodástörténet, háborúk, konfliktusok, a népvándorlás-népmozgások, Irodalmi alkotások, stílusirányzatok, életművek készségfejlesztő feldolgozása, diák érdekképviselet, diákjogok, partneri együttműködés az iskolában, emberi jogi, multikulturális, interkulturális projektek.)

A HEFOP 3.1.1-es és 2.1.1-es központi programok értékelő és záró konferenciáját az **Educatio Kht. szervezésében „Változó tudás – befogadó iskola”** címmel 2008. március 29-én rendezték meg. Arató Gergely ÚJ TUDÁS-MŰVELTSÉG MINDENKINEK című összefoglalójában a minőség és esély kérdését összekötötte. Kiemelt stratégiai megállapítás, hogy a fontos dolgok helyben történnek, ezért kell építeni, megerősíteni a bevált és elismert gyakorlati tudást. Szlogenként hatott a „szilárdság a célokban, rugalmasság a végrehajtásban” elv. A meglehetősen komplex intézkedéscsomagban lényegében uniós forrás biztosítja a fejlesztéseket – hazai forrás a működést. Ahhoz azonban, hogy minden gyermek eséllyel kezdhesse az iskolát, számos egyéb támogatásnak is célba kell érnie. A TÁMOP 6.1.4 keretében történik a védőnői rendszer bővítése, családi napközis fejlesztése, és a „biztos kezdet” programhoz kapcsolódó támogatások, ami segítheti egyrészt az egységes óvoda-bölcsőde kialakítását és működtetését, és külön hangsúlyt helyez a „beövodáztatás” ösztönzésére is. Esélyegyenlőség kérdéskörében a HEFOP 2.1.7 és a TÁMOP 3.3 keretében megvalósuló in-

tegrációs programokról lehetett megtudni, hogy nagyon hangsúlyos a pedagógusok és civilek bevonása, hogy több roma fiatal alkalmazása várható az óvodákban és az iskolákban. Az oktatás tartalmi fejlesztése – mint fentebb részleteztük – a HEFOP 3.1, TÁMOP 3.1, és TIOP 1.1 keretében zajlik. A tehetséggondozás (Magyar Géniusz Program, Arany János Plusz Program, Tehetséggondozó bázis intézményhálózat) és kollégiumfejlesztés (kollégiumok szakmai fejlesztése, bevonásuk a pedagógusképzésbe, infrastrukturális fejlesztés) a TÁMOP 3.4 Nemzeti Tehetség Alapján keresztül történik

Az infrastrukturális megújulás a Regionális Operatív Programok által bölcsődei és óvodai hálózat fejlesztéssel, 2013-ig 700 oktatási intézmény felújításával. Ez 2008 nyarától kb. 250 intézmény felújítását jelenti.

Szabályozás és fejlesztés címmel Béresné dr. Dunai Gyöngyi (OKM Köznevelési Főosztály) tartott értékelést a konferencián. Először az Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007-2013) és a köznevelés kapcsolódási pontjairól beszélt. Hangsúlyozta, hogy egyetlen felújítás, infrastrukturális fejlesztés sem történhet meg hozzá kapcsolódó tartalomfejlesztés nélkül.

A Társadalmi megújulás Operatív Programról szólva a tartalmi fejlesztés került középpontba mint a 21. századi köznevelés alapja. A kiemelt központi program (2008. 1. negyedév) keretében a fejlesztés-koordináció, hálózat-koordináció (regionális, területi szolgáltatások, támogatórendszer irányítása), illetve az ágazatközi koordináció és a programok közötti koordináció a főbb működési területek. A célokat a minőség – hatékonyság – hozzáférés hármassával fémjelzte. A tovább- és átképzések pályázati konstrukcióinak (2008. harmadik negyedév) tartalma az intézményi implementációt támogató felkészítések, hiányzó kompetenciák és kapacitások pótlása, pályakorrekciós át- és továbbképzések biztosítása lesz. A pedagógusképzések a pedagógiai kultúra korszerűsítésére, az új szerepekre való felkészülésre tervezettek. Ezek a megerősítő, támogató továbbképzések olyan szakmai, szakértői területekre készítenek fel a köznevelési intézményekben, amelyek az implementációs folyamatokat támogatják, illetve a már módosított pedagógiai programok hatékony, minőségi megvalósítását garantálják. A pedagógiai megújulás fontos eleme a pedagógus-továbbképzés az intézmények, a régiók igényei és az új szolgáltatási szakterületek szerint. Az előadó kiemelte, hogy az új tanítási és tanulási módszerek megjelenése a hagyományos tanárszerepek megváltozása, az informatika stb. egyaránt nagy kihívást jelentenek a pedagógusok és oktatók számára. Pedig a modernizáció végrehajtásához mindez elengedhetetlen alkalmazkodást és felkészülést igényel. Az ÚMFT források keretében közvetlenül mintegy 30 milliárd Ft áll rendelkezésre a TÁMOP 3.1.5 (3.1.5+3.1.7) konstrukciókeretében pedagógus tovább-és átképzésre, közvetve pedig további közel 50 milliárd Ft (szolgáltatói kosár, TÁMOP 3.1.4 (3.1.3+3.1.4) konstrukció) fejlesztési forrás támogatja a pedagógus-továbbképzést. További fontos információ, hogy az ÚMFT keretében zajló pedagógus továbbképzések 100%-ban finanszírozott képzések, elsősorban az oktatási-nevelési intézménybe helyezik a képzést, a megtartott képzések akkreditáltak, így beszámíthatók a kötelező továbbképzésekbe.

⁴ http://www.sulinovadatbank.hu/index.php?akt_menu=3570

■ ÓVODA- ÉS ISKOLAFEJLESZTÉSEK UNIÓS FORRÁSBÓL CEGLÉDBERCELEN

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében 2007-2013 között 120 milliárd forint áll rendelkezésre a közoktatási intézmények fejlesztésére, amelynek csaknem felére a 2007-2008. időszakban lehet pályázni. Az óriási összegből a közép-magyarországi régió települései 2007-2013 között összesen közel 11,5 milliárd forintnyi támogatásra pályázhatnak közoktatási intézményeik fejlesztésére. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök részvételével került sor az ÚMFT keretében megvalósult első beruházás – az első óvodafejlesztési projekt – átadására 2008 júniusában.

A beruházás az I. NFT keretében megindult óvodafelújítási mintaprojekt folytatása, amelyre Ceglédbercel mellett az egész ország büszke lehet. Ceglédbercel visszatérő, sikeres pályázó: eddigi két nyertes pályázata után már a harmadik elbírálása van folyamatban.

A pest megyei Ceglédbercel község és kistérség visszatérő, sikeres pályázó, amely mintát ad minden magyarországi település számára. Felismerve lehetőségeit és igényeit, valamint gyorsan és gondosan előkészítve projektjeit, a település fejlődésének szempontjából mintaeértékű projektet vitt végig mind az I. NFT, mind az ÚMFT közoktatási intézmények fejlesztését célzó pályázatain. Az I. NFT keretében 217 millió forintnyi uniós támogatással megkezdett óvodafejlesztési mintaprojekt révén felépült a korszerű, akadálymentesített 150 fős Napsugár óvoda.

A beruházás folytatásaként pedig 10,5 millió forintos uniós támogatásból megvalósult az óvoda játszótere is. Ceglédbercel szándékainak komolyságát és a fejlesztés gyorsaságát jelzi, hogy ez az ÚMFT keretében elsőként megvalósult óvodafejlesztési projekt.

A közoktatási intézmények fejlesztésének következő állomását a település általános iskolájának fejlesztése jelentheti. Ennek megvalósítására a község 250 millió forint uniós támogatásra pályázik. A pályázat elbírálása folyamatban van.

(Forrás: <http://www.nfu.hu/content/1712>)

Jó gyakorlatok a bűnmegelőzés területéről

Az Országos Bűnmegelőzési Bizottság az elsők között volt azon szervezetek között, amelyek tudatosan gyűjtötték és népszerűsítették azokat a külföldi és hazai jó példákat, megoldásmódokat, eljárásokat, pályázatokat, kísérleti programokat, amik jó gyakorlatként mások számára átvehető, megfontolható mintaként szolgálhatnak. Ez már a Társadalmi Megújulás Operatív program előtt is mint a feladatok egyike jelent meg, ezzel a támogatási koncepcióval pedig még strukturáltabb lehetőség kínálkozik arra, hogy minden aktív program megmutathassa magát. A program végrehajtásával a társadalmi bűnmegelőzés és a reintegráció területén a 2004 óta kialakított és folyamatosan továbbfejlesztett jó gyakorlatok elterjedése, sztenderdizálása, továbbá új, innovatív elemek kidolgozása várható¹.

■ HÁTTÉR

A Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) keretében Magyarország Nemzeti Stratégiai Referenciakerete, az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) „A társadalmi megújulás” prioritásához kapcsolódó beavatkozásait fejtették ki a vonatkozó uniós jogszabályokkal és rendeletekkel összhangban. A program fejlesztéseinek stratégiai megalapozását – 14 másik operatív programéval egyetemben – az ÚMFT adja. A TÁMOP célja olyan beavatkozások sikeres végrehajtása a 2007-2013-as programozási periódusban, amelyek az egész ország lakosságát érintik, és amelyekhez az infrastrukturális hátteret, a minőségi szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférést elsősorban a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP), illetve a regionális operatív programok (ROP) biztosítják. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapján² közzétettek értelmében a prog-

ram költségvetése 4 097 080 055 euró. A finanszírozás hátterét az Európai Szociális Alapon keresztül 85%-ban az Európai Unió biztosítja, 15%-ban pedig hazai források adják. A program területi jogosultsága kiterjed Magyarország teljes területére, azaz a „Konvergencia” célkitűzés alá tartozó hat régió, valamint a „regionális versenyképesség és foglalkoztatás” célkitűzés alá tartozó Közép-magyarországi régió területére.

A Társadalmi Megújulás Operatív Program az ÚMFT átfogó céljaihoz, a foglalkoztatás bővítéséhez és a tartós növekedéshez elsősorban a munkaerőpiac kínálati oldalára irányuló intézkedésekkel, az emberi erőforrások fejlesztésével járul hozzá. A gazdaság rendelkezésére álló munkaerő-kínálat növekedésében rejlő lehetőségek csak akkor használhatók ki, ha növekszik az állskereső aktivitás, csökken a munkaerő-piaci és társadalmi diszkrimináció mértéke, javul az összhang a keresett és a kínált képzettségek, képességek között, továbbá az egészségkultúra fejlődése által nő az egészséges munkaerő aránya. A foglalkoz-

¹ A cikk összeállításához a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség és az Országos Bűnmegelőzési Bizottság hivatalos honlapján közzétett információkat használtuk fel a hivatkozott források egyedi megjelölésével.

² Forrás: www.nfu.hu

tatás bővítéséhez tehát az aktivitás növelésén keresztül vezet az út. Ezért a Társadalmi Megújulás Operatív Program átfogó célja a munkaerő-piaci részvétel növelése. Ezt elsősorban az emberi erőforrások minőségének javításával, az alábbi specifikus célok megvalósításán keresztül kívánja elérni, melyhez a foglalkoztatás, az oktatás és képzés, a szociális terület, az egészségügy, a kultúra és a közművelődés eszközrendszerére, továbbá antidiszkriminációs eszközökre egyaránt szükség van.

■ Specifikus célok

- A munkaerő-piaci kereslet és kínálat összhangjának javítása
- Az aktivitás területi különbségeinek csökkentése
- A változásokhoz való alkalmazkodás segítése
- Az egész életen át tartó tanulás elősegítése
- Az egészségi állapot és a munkavégző-képesség javítása
- A társadalmi összetartozás erősítése, az esélyegyenlőség támogatása

Az egyes beavatkozások az – egy-egy speciálisabb cél körül csoportosuló műveletcsoportot tartalmazó – ún. prioritási tengelyek mentén valósulnak meg. E prioritási tengelyek határozzák meg a program tartalmi, végrehajtási és pénzügyi struktúráját. A TÁMOP prioritási tengelyeiben egyúttal az is megjelenik, hogy a területi kohézió elérését milyen szempontok mentén segítik elő az adott prioritási tengely beavatkozásai (úgy mint a kiemelt leghátrányosabb helyzetű térségek, valamint a településen belüli szegregáció csökkentését célzó komplex fejlesztések támogatása, beruházás a jövőnkbe: gyermek- és ifjúsági programok, a halmozottan hátrányos helyzetű csoportok szociális ellátórendszerhez és szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek javítása munkaerő-piaci integrációjuk előmozdítása érdekében, a szociális ellátórendszer fejlesztése, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása, a helyi közösségek és a civil társadalom fejlesztése, a társadalmi kohézió erősítése bűnmegelőzési és reintegrációs programokkal), valamint, hogy milyen beavatkozások történnek a nemzetközi és határmenti együttműködés keretében, illetve mely tevékenységek esetében kerül sor keresztfinanszírozásra.

■ TÁMOP 5. prioritás: a társadalmi befogadás, részvétel erősítése

Mint az Országos Bűnmegelőzési Bizottság (ObmB) közleményéből³ kiderül: „a társadalmi kohézió erősítése, a hátrányok bizonyos okainak felszámolása egyes társadalmi csoportok esetében a hagyományos eszközök alkalmazásán túl kockázati elemző és kezelő megközelítést igényel. Ez az intézkedés egyrészt a hátrányos helyzetű fiatalok és gyermekek, másrészt pedig az iskolázatlan, szakképzetlen, alacsony jövedelmű, jellemzően elmaradott térségben, rossz szociális körülmények között élő tartós munkanélküli, és sok esetben roma származású személyek társadalmi befogadásának erősítését és esélyegyenlőségének előmozdítását célozza a munkaerőpiacra való belépés és visszatérés érdekében. Az intézkedés végrehajtása során az említett halmozottan hátrányos helyzetű csoportok bűnelköve-

tésének és áldozattá válásának megelőzését, a bűnokok csökkentését, valamint a már bűnelkövetővé vált személyek társadalmi reintegrációját elősegítő prevenciók és reintegrációs célú projektek (beleértve az ezeket megalapozó projekteket is) valósulnak meg. Ezek lényege, hogy állami, önkormányzati, egyházi és civil szervezetek jellemzően helyben, (kis)közösségi keretek között és partnerségi alapon szerveződve olyan kompetenciafejlesztő projekteket valósítanak meg, amelyek eredményeként a résztvevők a társadalom által elfogadott értékeknek megfelelően tudnak szocializálódni. Az intézkedés által generált folyamat következményeként olyan perifériára szorult társadalmi csoportok is aktív részeseivé válhatnak a munkaerőpiacnak, amelyek eddig külső segítség hiányában erre nem voltak képesek.”

Szükségessé vált az említett célcsoporttal kapcsolatba kerülő szakemberek szakterületek szerinti tematikus képzésére, valamint a szakemberek közötti rendszeres szakmai együttműködések megszervezésére (hálózatok építése).

■ Milyen tevékenységek valósulnak meg?

- **A gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzése:** iskolai és iskolán kívüli bűnmegelőzési programok, valamint az iskolából kimaradt csellengő fiatalok megelőzési programjai segítségével a gyermekek integrációs esélyeinek javítása, a gyermek- és fiatalkorúakkal foglalkozó szakemberek ismereteinek bővítése, a konfliktuskezelési, prevenciók, jogismereti, képességfeltáró és készségfejlesztő felzárkóztató foglalkozások támogatása.

- **Az áldozattá válás megelőzése, áldozatsegítés:** a kockázati csoportba tartozó potenciális sértettek önvédelmi képességének javítása a bűnelkövetés okainak, körülményeinek feltárásával, az ebből származó információk terjesztésével, szakmai feldolgozásával.

- **A már büntetett személyek társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja:** a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak és a pártfogó felügyelet alatt állók képzése, szakképzése munkaerő-piaci integrációjuk elősegítése érdekében; a büntetés-végrehajtási intézményekben és a pártfogó felügyelői szolgálatoknál dolgozó szakemberek továbbképzése, munkaerő-piaci, konfliktuskezelési, más szakmákkal való együttműködési készséget erősítő, mediációs módszerek alkalmazására.

- **Közérdekű munka:** a büntetésre ítélték kárhelyreállító jellegű munkatevékenységének szervezése a bűncselekménnyel sértett személy és megsértett közösség kiengesztelése érdekében.

■ TÁMOP 5.6 intézkedés

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) Társadalmi Megújulás Operatív Programjának (TÁMOP) 5. prioritási tengelye alatt tervezett tevékenységek együttes célja a társadalmi kohézió erősítése és a közösségek fejlesztése. Az operatív programon belül a támogatásokat pályázat útján (5.6.1. konstrukció), illetve – stratégiai jelentőségű fejlesztés, beruházás esetén – kiemelt támogatásként (5.6.2. konstrukció) lehet elnyerni. Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium *A társadalmi kohézió erősítése bűnmegelőzési és reintegrációs programokkal* elnevezésű 6-os intézkedés önálló felelőseként 2007-2013 között mint-

³ <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=1106>

egy 8,6 Mrd Ft összegű támogatás felhasználását ütemezheti⁴. Az intézkedés három pillérré épít: az erkölcsi veszélyzónában élő gyermek és fiatalok, az áldozatvédelem és -segítés, a szabadságvesztésre ítélt, illetve szabadságelvonással nem járó büntetéssel sújtott elítéltek reintegrációja. A programok tehát az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósulnak meg.

■ PÁLYÁZATI KONSTRUKCIÓ: „TÁRSADALMI KOHÉZIÓ ERŐSÍTÉSE BŰNMEGELŐZÉSI ÉS REINTEGRÁCIÓS HELYI KEZDEMÉNYEZÉSEKKEL”

Az alapvető szakmai koncepció készen áll, a felelős munkacsoport a pályázati felhívások részletes kimunkálásán dolgozik. A támogatás tervezett összege a 2008-2013 időszakra 6,4 milliárd Ft.

Az OBmB szerint az országos hatókörű pályázati konstrukció célja nem más, mint a társadalmi bűnmegelőzés elfogadott nemzeti stratégiájának cselekvési programjaiban megjelölt feladatok végrehajtásával összefüggő helyi kezdeményezések támogatása, mint pl.:

- Az áldozatsegítés, az áldozattá válás megelőzése érdekében a potenciális sértettek önvédelmi képességének javítása.
- Elítéltek ismereteinek bővítése, oktatásának, foglalkoztatásának támogatása, tranzit-foglalkoztatás típusú programok megvalósítása. A helyi munkáltatók ösztönzése arra, hogy a fogvatartásból szabadultakat és a pártfogó felügyelet hatálya alatt állókat foglalkoztassák.
- Erőszakmentes konfliktuskezelő készségek fejlesztése.
- A közösség kiengesztelése érdekében hasznos munkavégzés szervezése.
- A fogvatartottak, a pártfogó felügyelet hatálya alatt állók és a helyi (települési) közösség kapcsolatának erősítését célzó programok szervezése.
- A településsel közös tevékenységek szervezése.
- Fogvatartottak pszichológiai segítése, illetve szociális (családi, rokoni stb.) kapcsolatai kialakításának, fenntartásának támogatása.
- Mediáció és a jóvátétel más módszereinek alkalmazása a büntetések végrehajtásában.

■ „TÁRSADALMI KOHÉZIÓT ERŐSÍTŐ BŰNMEGELŐZÉSI ÉS REINTEGRÁCIÓS PROGRAMOK MÓDSZERTANI MEGALAPOZÁSA” KIEMELT PROJEKT

A kormány 1014/2008. (III. 11.) számú határozatában döntött a projekt nevesítéséről, amely a megvalósítás előfeltétele. A végrehajtás részleteiről további egyeztetéseket kell végrehajtani. Az Akcióterv szerint a 2008. évre, mint szakmai előkészítési szakaszra 200 millió Ft-os költségvetéssel valamint a 2009-2010. évekre 2 milliárd Ft támogatással számolnak. A projekt első – 2009. március 31-ig tartó – szakaszára a tárca benyújtotta a pályázati dokumentációt.

⁴ <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=1128>

A kiemelt projekt elméleti alapja az, „hogyan eltérő eszközrendszert kell létrehozni a társadalomra kiemelkedő veszélyt jelentő súlyos, és a kisebb súlyú bűncselekményekben megnyilvánuló hagyományos bűnözéssel szemben. A társadalomra kevésbé veszélyes, de a bűnesetek többségét képező bűncselekmények elkövetőivel szemben a hagyományos büntető igazságszolgáltatás rendszerétől elterelő eszközöket kíván alkalmazni. A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékony működéséhez elengedhetetlen, hogy a társadalompolitika részeként működő bűnmegelőzésben az érintett szervezetek hálózatként tudjanak működni, hiszen így várható el az, hogy a szükséges beavatkozások a legkorábban, és a probléma kezelése szempontjából a megfelelő intézmény által valósuljanak meg. Ez jól felépített jelzőrendszerek kialakítását, hálózattá fejlesztését feltételezi.”⁵

Mint a honlapközleményből kiderül, a kiemelt projekt szakmai programja az észak-magyarországi, az észak-alföldi és a dél-dunántúli régiókra fókuszál, minthogy e területek az ország „bűnkibocsátó” régiói közé tartoznak. A célcsoport a megvalósulás pilléreinek hatókörében dolgozó szakemberek, és klienseik: gyermekvédelemben, a közoktatásban, az egészségügyben, a büntető igazságszolgáltatás területén, az állami, önkormányzati és a civil szervezetekben dolgozók és ügyfelek. Fontos, hogy a téma elismert szakértői tananyagot dolgozzanak ki, amely a társadalmi bűnmegelőzés szempontjai alapján rendszerezi a szükséges elméleti, gyakorlati, szakmai ismereteket. A szakemberek munkacsoportokat működtetnek, amelyek konkrét szakmai munkafeladatok, esetfeldolgozások útján a közreműködőket aktív részvételre készítik, elősegítik a hálózatosodást is.

A teljes támogatási összeg közel kétharmadát olyan modellprojektek megvalósítására fordíthatják, amelyek közvetlenül érintik a klienseket. Jellemzőségük az, hogy a bűnmegelőzés, illetve a reintegráció feladatát nem egyes elszigetelt beavatkozásokként, hanem összefüggő rendszerként kezelik. Egyúttal olyan tevékenységi formákat támogatnak itt is, amelyek „legjobb gyakorlatként” országosan is alkalmazhatóak lesznek.

■ JÓ PÉLDÁK

■ 1. Diótörés

A Diótörés Alapítvány egy 1995-ös Phare mikro projekt jogutód szervezeteként jött létre. Egyedülálló szervezet, amely első sorban volt állami gondozott fiatalok, hajléktalanok komplex reszocializációjával foglalkozik.

Fő tevékenységei

- Gyermekvédelem, utógondozás;
- szociális és egészségügyi ellátás;
- oktatás;
- civil aktivitás.

A Diótörés Alapítvány 1997-es megalakulása óta kidolgozta, és mára teljesen kiépítve működteti a volt állami gondozott, hajléktalan fiatalok komplex szocio-rehabilitációs rendszerét. Ennek elemei, szintjei:

⁵ <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=1278>

- Kommunikációs/diszpécser szint (mintegy 100 fő/év)
- Dióverő önszolgáltató csoport (heti 10-20 fő)
- Képzési szint (képzésenként 20-25 fő)
- Dióhéj utógondozó és Diófa rehabilitációs otthon (11+18 férőhely)
- Támogatott albérletek (eddig összesen 3 fő)

1998 óta kiemelten közhasznú, állami alapfeladatot kiváltó tevékenységük során sikeresen rehabilitáltak mintegy húsz fiatalt, akik a hajléktalan/drogos életmód helyett családot alapítottak, tartósan munkát végeznek, tanulnak stb.

Komplex rendszerük különböző szintjein évente kb. 200 főnek nyújtanak szolgáltatásokat.

A jó gyakorlatként bemutatott projekt: a volt állami gondozott, hajléktalan, egyedülálló, többnyire roma származású, bűnelkövető fiatalok számára kidolgozott komplex reszocializációs modell működtetése a bűnisméltés elkerülése érdekében. Célja: a bűnisméltés megelőzése.

Az Alapítvány az alkoholfüggő és a kábítószer-használó fiatal felnőtt korú volt állami gondozott, hajléktalan fiatalok számára kezelési programot dolgozott ki, amely a munkavállalói életforma elérésére helyezi a hangsúlyt. Így a volt állami gondozott fiatalok elkerülhetik a bűnisméltést, eltartottból önfenntartóvá válnak. A rendszerváltás után az előítélet mind nyíltabb formában jelent meg a többnyire roma származású fiatalokkal kapcsolatban, akiket éppen a többségi társadalomtól eltérő életmódú családjaiktól szakítottak el. A romák alacsony és ma még folyamatosan romló társadalmi státusa, illetve a romákkal kapcsolatos előítéletek megnyilvánulásai bűnözést gerjesztő tényezők. A fiatalok sem a roma közösségekben, sem az intoleráns többségi társadalomban nem találnak menedékre.

A fiatalokkal végzett munka során megtapasztalták, hogy még azok is teljesen járatlanok a napi realitásokban, akik iskoláikat eredményesen befejezték, esetleg szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkeznek. A nevelő intézetekben töltött évek során sok alapvető szocializációs fokozat kimaradt vagy nem rögzült bennük készség szinten. Kulcsképessegek hiányában elhelyezkedésük ellehetetlenül.

Nagy mennyiségű ellátatlan szükséglettel tömkelegével rendelkeznek ezek a fiatalok, melynek következtében minden fiatal része a bűnmegelőzés körének, áldozatként vagy tettesként.

A projekt kiegészítő célja volt a figyelemfelkeltés is e fiatalok ügyének támogatása érdekében, ill. a kezelési módok standardizálása, terjeszthetővé tétele is.

Az Alapítvány az országos ellátási körzettel működtetett budapesti és Somogy megyei intézményeiben nyújtotta szolgáltatásait ebben a programban, 2004. 10. 01. - 2005. 09. 30. között.

A projekt összköltsége: 5 625 000 Ft, ebből a támogatási összeg: 5 000 000 Ft, önerő: 625 000 Ft volt.

A Diótörés Alapítvány intézményei a helyi önkormányzatok támogatása mellett tevékenykednek, mivel kialakításuk előtt – a célcsoporttal kapcsolatos társadalmi fenntartások ismerete okán – nagy hangsúlyt fektettek a közösségi szociális munkára.

Közreműködők voltak:

- Pártfogók;
- gyámügyesek;
- gyermekvédelmi szakemberek;
- önkéntesek;
- civil szervezetek;
- roma szervezetek, a konkrét esetkezelés alapján.

A projekt előzetesen várt eredményei:

- A sikeresen megvalósított projekt eredményeinek értékelése mentén valós válaszok kidolgozása a volt állami gondozott, hajléktalan fiatalok bűnisméltésének elkerüléséért;
- a probléma fontosságának tematizálása, a szakmai és társadalmi közbeszédbe való beemelés;
- a civil társadalom elfogadottságának, támogatottságának növelése;
- a fenntartható fejlődés alapjainak erősítése;
- standardizált működés elterjesztésében közreműködés,
- költséghatékony ellátások kialakítása, terjesztése;
- a szükségletkommunikáció, a szükségletalapú fejlesztések fontosságának terjesztése;
- sikeresen megvalósított projekt keretében a célcsoportba tartozó fiatalok társadalmi elszigeteltségének csökkentése, az eredmények dokumentálása, utánkövetés;
- a hasonló élethelyzetek mögött meghúzódó igen eltérő okok feltárása és kezelése, a fiatalok integrálása a munka világába a saját szintjén, lehetőségei és elvárásai szerint;
- a modell értékű esetek, eljárási standardok leírása;
- a fiatalok kulcsképessegeinek fejlesztése, elsősorban nondirektív eszközökkel (tréning, játék, kalandpedagógia);
- az elérhető támogatások: ösztöndíj, átképzési támogatás, családi pótlék, segély felkutatása, a hozzáférés elősegítése;
- a program folytathatóságának sikeres előkészítése a fenntartható fejlődés érdekében,
- az alapítvány ismertségének növelése a célcsoport tagjai és a szakmai kapcsolatok mentén, sajtókapcsolatok építése;
- a társadalmi erők bevonása, laikus segítők szervezése a média segítségével;
- a projekt fiataljai munkaerő-piaci tájékozottságának javítása;
- a projekt fiataljai tanulási motivációjának erősítése;
- a projekt fiataljai munkamotivációjának erősítése;
- a projekt fiataljai pszichológiai, életvezetési, alkalmazkodási problémái rendeződésének segítése;
- a projekt fiataljai szakmai, munkaerő-piaci, szociális kompetenciáinak fejlesztése;
- kompetenciahiány esetén a fiatal társintézménybe (pl. egészségügyi) való eljuttatása;
- családi kapcsolatok ismételt felélesztése (lehetőség szerint);
- PR munka a célcsoport érdekeinek kommunikálására.

A projekt keretében a 12 hónapos futamidőre tervezett és megvalósított feladatok, tevékenységek:

- a szociális munka esetvezetési eszköztára;
- reális, személyre szabott „jövőkép” felvázolása;
- rugalmas, az igényekhez szabott időbeosztás;
- a „MI-tudat” kialakítása, erősítése;
- továbbtanulási, szakmaszerzési lehetőségek bemutatása;
- a Maslow-féle szükségletpiramis alapszükségleteinek (élelem, biztonság stb.) biztosítása;
- egyéni esetkezelés;
- egyéni jövőkép, „karrierterv” készítés;
- személyre szabott munkahelykeresés;
- a korcsoportnak megfelelő technikák alkalmazása: pl. „kalandpedagógia”;
- az alapítvány egyéb szolgáltatásainak feltételekhez kötött biztosítása (pl. szállás).

A projekt illeszkedése a szervezet életébe

A Diótörés Alapítvány az országban felvállalta a volt állami gondozott, sok esetben szenvedélybeteg, fiatal hajléktalanok rehabilitációját.

Hiánypótló szolgáltatásukat 1997. óta folytatják a Szociális ill. a Gyermekvédelmi Tv. hatálya alá eső működési engedélyek birtokában.

A szervezet az egyedülálló (18-24), elsősorban volt állami gondozott fiatalok, hajléktalanok segítése érdekében alapvetően az alábbi feladatokat látja el megalakulása óta:

- önszorgító csoport működtetése;
- egyedi ügyekben szociális munkás általi segítségnyújtás;
- ügyintézés, jogi tanácsadás;
- érdekképviselet;
- kórházi szociális munka;
- nappali és szállásnyújtó hajléktalanellátás;
- munkahely- és lakáskeresés;
- utógondozói ellátás szállásnyújtással;
- drogrehabilitáció;
- pszichológiai tanácsadás;
- támogatott albrételek közvetítése.

Jelen projekt keretében tovább erősítették e feladatok ellátását, és külön hangsúlyt fektettek a fiatalok eseteinek dokumentációjára. A rendszerezett adatokat szakmai fórumok alkalmával prezentálták.

A projekt hatása a szervezet életére

Tevékenységük rendkívül élőköltségigényes. Szakmai függetlenségük, illetve a fiatalokkal kötött egyéni szerződések személyre szabott voltának biztosítása érdekében az állami normatíva mellett pályázatokból tartják fenn kiemelten közhasznú szolgáltatásainkat. A fenntartó hiánya és a magas színvonal biztosítása miatt az Alapítvány folyamatos pénzsűkében volt, ami már a szakmai színvonal fenntartását veszélyeztette.

A projekttel egyidőben az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) befogadta a szervezetet, vagyis pénzügyileg támogatta azt. Ennek eredményeként az intézményen belül több szolgáltatás valósulhatott meg. A hajléktalan ellátás így még in-

tenzivebbé válhatott. Az OEP által biztosított pénzügyi támogatás (betöltött ágyakra, állandó munkaviszonyra) költségvetési biztonságot jelent a szervezet számára.

Innovatív elemek a projektben

A Diótörés Alapítvány tevékenysége önmagában példaértékű.

Az országban egyedüli civil szervezetként tart fenn olyan utógondozó otthont, ahol „anyaintézmény” nélküli utógondozás folyik volt állami gondozott, hajléktalan fiatalok számára, akik éppen „problémásságuk” miatt esnek ki az állami ellátásokból. A kiemelten „szipus” fiatal hajléktalanok számára szervezett Diófa Otthon is egyedülálló a szolgáltatási vertikumban. Tevékenységüket a fenntartható fejlődés jellemzi, a fiatalok szükséglet kommunikációjára alapozottan bővíti szolgáltatásaikat, melyeket a folyamatos visszajelzések alapján fejlesztenek.

Újításnak számít, hogy roma származású kollégákat alkalmaznak, ezzel is elősegítve a romákkal való kommunikáció hatékonyságát. Képzett roma szociális munkás áll közvetlen kapcsolatban a célcsoporttal.

A szervezet tapasztalatai a projekt lebonyolítása során

A célcsoport nagyon bizonytalan életkörülmények között él. A szervezet munkatársai, szakemberei szintén bizonytalan pénzügyi körülmények között dolgoznak. A bűnmegelőzési projekt keretében kapott támogatás ezt a projekt időszakára megoldotta.

Pozitívan alakul a párbeszéd a Diótörés Alapítvány és pártfogoltjai között, és ezáltal hatékonyabbá válik az együttműködésük.

Bővebb információ a projekttel kapcsolatban a projektfelelőstől kérhető: Csépanyi Gabriella

Tel./Fax: 06-1-238-95-00/ 614

E-mail: diotores.csepanyi@axelero.hu

(Forrás:

<http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=1028#7>)

■ 2. Intézetben nevelt fiatalok devianciába sodródásának megelőzése

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Gyermekvárosa, Szakiskolája és Kollégiuma az iskolai konfliktuskezelés, az iskolai és az iskolakörnyéki erőszak megelőzése; a gyermek- és fiatalkorú bűnözés csökkenése; az áldozattá válás megelőzése témában adta be pályázatát. A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája cselekvési programja a gyermek- és fiatalkorú bűnözés, a kábítószer-fogyasztás emelkedése kapcsán kiemeli, hogy az elkövetők jelentős része hátrányos helyzetű családból származó, marginális környezetből érkező. A programba bevont fiataljaink is kifejezetten hátrányos helyzetűek, hiszen gyermekvárosi elhelyezettek, akik számára nemcsak a családtól való elszakadás, hanem az intézeti elhelyezés is szocializációs problémák kialakulásához vezethet. A másságuk megélése, a kötődési nehézségeik, a tartós frusztráció, a korán kezdett drogfogyasztás olyan személyiségváltozásokat eredményezhet, amelyek kompenzálására mindenképpen törekednie kell az őket ellátó intézmény munkatársainak. E ponton az alábbi prioritásokhoz kapcsolódott a program:

- szociálpolitika és családpolitika
- ifjúság- és sportpolitika;
- nevelés- és oktatáspolitiká

Az előzmények leírása szerint: „Tiszadob egy újfajta funkciót kezdett ellátni, ide kerültek azok a gyerekek, akiket leginkább kellett „rejtegetni” a társadalom szeme elől. A maga perifériás földrajzi fekvésével, rideg épületével szinte kínálta magát annak a nem éppen humánus szemléletnek, hogy ide kell helyezni a problémás gyerekek legproblémásabbjait; ez a hely fogadta be azokat a gyerekeket is, akiket az újonnan alakult rendszer gyermekjóléti szolgáltatásai sikertelenül próbáltak visszaintegrálni a társadalomba éveken keresztül. Jelenleg az itt élő gyerekek nagy részét az effajta súlyos gyermekvédelmi esetek alkotják. Gyermekünk közül sokan követtek el bűncselekményt, sokan váltak áldozattá. Sokuknál jelent még ma is problémát az alkohol- és a drogfüggőség, pszichiátriai jellegű betegségek, bűncselekmények elkövetése.”

A projekt célja volt az intézetben nevelkedő fiatalok devianciába sodródásának megelőzése sport, nevelés, szabadidős foglalkozások révén, célcsoportja a Tiszadobi Gyermekváros gyermekei. A projektmegvalósítás időszaka 2006. szeptember 1. - 2007. május 30.

A támogatás összege: 2.998.621 Ft, önerő: 550.000 Ft volt.

Együttműködő partnerek voltak:

- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Gyermekvárosa, Szakiskolája és Kollégiuma - főpályázó
- Szegedi Tini-telefon Lelkisegély-szolgálat Egyesület

Közreműködő szervezetek:

- A helyi önkormányzat gyermekvédelmi, családsegítő, gyermekjóléti szolgálata
- A rendőrség helyi képviselője

A projekt várt eredményei:

- A kisközösségi kontroll erősítésével csökkenthető a kallódó fiatalok száma.
- A társadalmi integráció feltételeinek, főleg a gyermekek szocializációs esélyeinek javítása, valamint a marginalizáció és a kirekesztés elleni programok hozzájárulnak a generációk közötti szolidaritás erősödéséhez.
- Az iskolának az erkölcsi nevelésben betöltött szerepe, a gyermekvédelmi rendszer szakmai hatékonyságának megerősítése lehetővé teszi azt, hogy a fiatal generáció megtanulja a társadalmi konfliktuskezelés erőszakmentes technikáit. A büntetendő, ezen belül különösen az erőszakos viselkedést tanúsító fiatalok szembesítése tettük következményeivel, a mediációs programok alkalmazása fejlesztik az erkölcsi felelősséget.
- A környezeti és természeti értékek megbecsülése érdekében végzett felvilágosító, oktató-nevelő munka eredményeként csökkenthető az épített és természeti környezetet károsító gyermek és fiatalkori bűncselekmények száma.
- Az egészségügyi, a szociális szolgáltatások, a szociál- és foglalkoztatáspolitikai képviselői, az iskolák, a rendőrség, a pártfogók, és az igazságszolgáltatási szereplők közötti jel-

zőrendszer és együttműködés kialakítása, valamint az önkormányzati ügysztyályok közötti folyamatos munkakapcsolatok megelőzik a veszélyeztetetté és a veszélyeztetővé válást. A gyermekvédelmi jelzőrendszer működtetése a bűnelkövetés felé sodródó és az áldozattá váló fiatalok számát csökkenti.

- A fenti tevékenységek eredményeként a korosztályokon belül növekednie kell az elesett, a kirekesztett csoportok iránti toleranciának.
- A szocializáció egyéb körülményeinek kedvező irányú befolyásolása, különösen az első munkavállalók szakképzésének erősítése elősegíti a fiatalok társadalmi integrációját, az esélyegyenlőség érvényesülését.

Megvalósult tevékenységek

A. Személyiségfejlesztő tréningfoglalkozás fiatalok részére

B. A jobb önismeret, alkalmazkodási készség, szocializációs felzárkózás megvalósulásával csökken a devianciába sodródás, az áldozattá válás veszélye.

C. Rendszeres sport

Alternatív szabadidő-eltöltési mód a csellengés, csavargás, sodródás kiváltására

D. Konstruktív konfliktuskezelés-képzés a fiatalokkal foglalkozók részére

A konfliktushelyzetekkel kapcsolatos beállítódások, motivációk megváltozása.

E. Ifjúsági kortárs segítők képzése, illetve a képzettek tevékenysége a közösségben

A résztvevők váljanak alkalmassá olyan kapcsolat kialakítására, amelyben a párbeszéd, az együtt gondolkodás, az egymásra figyelés teremti meg a segítségnyújtás lehetőségét.

F. Versenyekkel, pályázatokkal a készség-, a képességfeltárás lehetőségeinek bővítése, a tehetség gondozás

Alternatív, konstruktív, aktivitást igénylő szabadidő-eltöltési mód a csellengés, csavargás, sodródás kiváltására

G. A programok terjesztése, utókövetése, hatástanulmány készítése

A megvalósított modellprojekt szakmai programja beilleszkedett egy szélesebb szakmai törekvésbe. A jelenlévő problémák már korábban arra készítettek a gyermekotthont, hogy ezeket minden elérhető eszközzel enyhítsék.

„Az első lényeges problémát, amely megoldást követelt, a gyerekek iskolázatlansága idézte elő. Számos olyan tizenéves került a rendszerbe, akik már évek óta csavarogtak, megszakadt az iskolai karrierjük. Tizenhat-tizenhét évesen egy-két általános iskolai osztályt jártak még ki, analfabétaként kerültek be hozzánk, teljesen alulszocializálva. Az ő esetükben nem volt járható az az út, hogy a normál közoktatás rendszerében vegyenek részt az iskolai tanulásban. Számukra hoztunk létre egy belső, speciális, kislétszámú tanulócsoporthat, ahol integrált formában, viszonylag nagy nevelői kontroll mellett, magántanulónként készülnek fel az iskolai vizsgákra. A másik nevelési problémát a nem tanköteles korú, de még kiskorú gyerekek foglalkoztatása jelentette. Számukra egy foglalkoztatócsoportot hoztunk létre,

ahol elektronikai hulladékok szétszerelését végzik. A szorgalmi időszak kitöltésén túl a szabadidő szervezése is a speciális nevelési helyzet köré szerveződik. Csak néhány olyan programot említünk, amely az elterelést, a bűnmegelőzést szolgálja, szabadidős élmények pedagógiai hatásával:

- Multikulturális klubok szervezése
- Hétfégi kirándulások
- Úszásoktatás
- Lovasoktatás, lovaglás

A projekt hatása a szervezet életére

A kortárssegítő, önismereti tréning rendszeressé vált. Eszközök terén is bővült az intézmény.

A szervezet tapasztalatai a projekt lebonyolítása során

Az érdemi munka 2006 októberében a kortárs segítők képzésével kezdődött. Intenzív képzés keretében három egész napon keresztül folyt a munka. A képzés résztvevőit az addig is működtetett TeaTékát látogató aktív, közösségért tenni akaró gyerekek közül válogatták ki.

Sikerek:

- Lehetőséget kapott az intézmény, hogy pszichológust alkalmazzon. Nagyon sok lelki sérült fiatal lakik itt, és ők igényeltek is a pszichológus segítségét. A gyerekek az iskolából is e-maileznek a pszichológus szakemberrel.
- Bensőséges kapcsolatot sikerült kialakítaniuk a fiatalokkal. A kamaszgyerekek a felnőtt nyakába borulnak.
- Érdekes feladatokat kaptak a fiatalok. A feladatokat határidőre teljesítették.
- Emberi kapcsolatokat, személyes ismertséget alakítottak ki a felnőttekkel. Van kihez fordulniuk.
- Többen és rendszeresebben vettek részt a foglalkozásokon a fiatalok. A versenyzés lázba hozta őket.

Nehézségek:

Erdei Sándor, szakmai vezető beszámolója alapján:

„A nagy távolság (Szeged - Tiszadob) csak a havi egyszeri találkozást tette lehetővé a SZETITEL munkatársaival. Ezt egyrészt akadályként, másrészt előnyként értékeljük. Akadályként azért, mert a rendszeresebb találkozások hatására valószínűsíthetően több fiatal vonódhatott volna be a programba. Előnyként azért, mert így a kortárs segítő programban résztvevők megtapasztalhatták saját hatékonyságukat, önszerveződési és szervezési készségeiket, asszertivitásukat.

Akadályként értékelem, hogy nem sikerült elérni az esetmegbeszélő csoporton való részvétel teljességét, így csak az a néhány nevelő tudott hatékonyan profitálni ebből, akik rendszeresen megjelentek a foglalkozáson. A jövőben fontos, hogy következetesebb munkát fejtünk ki annak érdekében, hogy az ezzel kapcsolatos motivációt erősítsük.”

Bővebb információ a projekttel kapcsolatban a projektfelelőstől kérhető:

Név: Hatvaniné Nagy Rozália

Tel.: 06 20 256 1783

E-mail: gyermekvarostdob@freemail.hu

(Forrás: <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=1074>)

3. Bűnmegelőzés a gyermekvédelemben

A pályázatot Budapest Főváros Önkormányzatának Béke Gyermekotthona és Általános Iskolája adta be. A Békébe azok a gyerekek kerülnek, akik „mindenhonnan kikerültek”. 82%-uk bűncselekményt követett el, ebből 60% kábítószerrel érintett. Nincs olyan növendék, akinek családja ép. A gyermekotthonban élő 66 növendék harmada túlkoros általános iskolás. A húsz növendék utógondozotti ellátásban részesül. A Béke a Szegletkő Gyermekotthonnal és a bócsai intézménnyel működik együtt. Az utóbbi két speciális lakásotthonban kifejezetten drogos, bűncselekményt elkövetett fiatalok élnek. Szabadka Péter igazgató elmondása szerint a különleges körülmények következtében speciális pedagógiai eszközöket kell választani. Új pedagógiai közösséget kell felépíteni, amelybe a gyerekek is beletartoznak. A működéshez pedagógiai protokollt kell kialakítani.

E pedagógiai program 4 elemre épül:

- a közös „békés” szellemiség kialakítására, amelyben a gyerekek érezhetik, hogy a közösségbe tartoznak
- a fizikai munkára
- a növendéki önkormányzatra
- és – elsősorban – az utógondozás keretében megvalósított speciális segítsékre.

A Béke célja, hogy e programra támaszkodva „önmegtartó” embereket és „családapákat” neveljen. A Modellprogram kidolgozása és gyakorlati megvalósítása a súlyos vagy ismételt bűncselekményt elkövető 12-14 éves gyermekkorúak reintegrációjának elősegítésére, bűnismétlésük megakadályozására szolgált. Az együttműködő partnerek közül a négy gyermekotthonból kettőben kifejezetten drogos és bűnelkövető gyerekek élnek, a Béke Gyermekotthonban pedig igen nagymértékű az ilyen gyerekek aránya. A projekt főpályázója, a Fővárosi Önkormányzat Béke Gyermekotthona különösen veszélyeztetett gyerekeket és fiatalokat gondoz. Közöttük sokan nem csupán a családból, de már több más gyermekotthonból is kikerültek, s a Béke Gyermekotthon afféle „utolsó esélyként” igyekszik számukra biztosítani a rehabilitáció lehetőségeit. A nevelőotthonokban élő gyermekek köztudottan fokozottan veszélyeztetettek a bűnelkövetés szempontjából, mivel a növendékek 80%-a deviáns környezetből kerül be. Számos deviáns, neurotikus és/vagy aszociális személyiségjegyet hordoznak, nagy többségüknél több-kevesebb pszichikai zavar verifikálható, legtöbbjük különféle devianciákkal terhelt. A gyermekotthonban a gondozottak jelentős többsége már bekerüléskor is rendszeres droghasználó, de más szenvedélybetegségek is előfordulnak körükben. Mindezek miatt a számukra az egyetlen esély a társadalomba való beilleszkedésre, ha intenzív és célzott programokat valósítunk meg személyiségük formálására, a drogprobléma kezelésére, a bűnelkövetés megelőzésére. A „bűnmegelőzés a gyermekvédelemben” projekt a fiatal gyerekkorban drog- és más veszélyeztető tényezőkkel érintett állami gondozottak (valamint családjuk, környezetük) társadalmi beilleszkedését, tanulási esélyeik javítását, önismeretük, egyéni és társadalmi felelősségvállalásuk fokozását kívánja szolgálni. A 4 gyermekotthonban összesen kb. 20 a célcsoportba tartozó súlyos

vagy ismételten bűncselekményt elkövető gyermekkorúak száma. Ők alkották a projekt célcsoportját.

A projekt célja reintegrációjuk elősegítése, bűnismétlésük megakadályozása volt.

A projekt megvalósulásának helyszíne Budapest (részben: Alsónémedi, Bicske, Bócsa).

A projekt megvalósítás időszaka 2006. szeptember 1 - 2007. április 30.

A támogatás összege: 15.619.200 Ft., önerő: 5.212.800 Ft.

A projektben együttműködő partnerek és feladataik voltak:

- Budapest Főváros Önkormányzatának Béke Gyermekotthona és Általános Iskolája - főpályázó
- Aga Gyermekotthon, Budapest
- Kossuth Zsuzsa Gyermekotthon, Bicske
- Szegletkő Gyermekotthon, Alsónémedi
- Pax Vobis Közhasznú Alapítvány, Budapest
- Hegyisport Club Egyesület, Budapest

A projekt várt eredményei

- Csökken a bűnelkövetések száma és gyakorisága;
- Csökken az ismételt bűnelkövetések száma és gyakorisága;
- Tapasztalatgyűjtés a modell projekttel kapcsolatban.

A projekt eredményei jól mérhetők, az utókövetés statisztikai eredményeiből lehet következtetni a program sikerére.

A projekt fenntarthatóságával kapcsolatban szükséges megjegyezni, hogy az együttműködő gyermekotthonok gondozotti körének sajátosságai mindenképpen indokolják a bűnmegelőzési projektek futtatását, a probléma az, hogy az egyes részekhez csaknem kizárólag pályázatokból tudnak forrásokat biztosítani, amely források egyik évben a rendelkezésünkre állnak, másik évben esetleg nem, ilyenkor a programelem felfüggesztésre kerül. Emiatt esetleges, hogy egy adott évben melyik programelem valósul meg. Elemeiben egymásra épülő, konzisztens modellprojektek megvalósítására források hiányában nincs mód. Ugyanakkor van néhány programelem (ilyenek például a drogpreevencióhoz kapcsolódó elemek, a kortárssegítés, a bócsai lakásotthon-program, a kulturális- és sportprogramok stb.), amelyek évek óta folyamatosan futnak.

A gyermekotthon vezetősége úgy érzi, hogy bűnmegelőzés, a drogpreevenció feladatát mindenképpen el kell végezniük, ami csakis az intézményben dolgozó szakemberek díjazás nélküli túlmunkájával valósulhat meg. A két civil szervezet (Pax Vobis Alapítvány, Hegyi Sport Club Egyesület), amely a Béke Gyermekotthon mellett működik, pont ezen feladatok elvégzését tűzte ki célul, a gyermekotthonban dolgozó szakemberek ezen szervezetek önkénteseiként végzik el a bűnmegelőzési feladatokat. Ennek azonban korlátai vannak, mivel a költségek nem kizárólag személyi jellegűek, mint ahogyan az önkéntes munkának is vannak korlátai.

A projekt keretében tervezett tevékenységek

A Béke Gyermekotthon más együttműködő partnerekkel modellprogramot dolgoz ki és valósít meg a gyakorlatban a súlyos vagy ismételten bűncselekményt elkövető 12-14 éves gyer-

mekkorúak reintegrációjának elősegítésére, bűnismétlésük megakadályozására. A megvalósított programról hatástanulmány készül.

A projekt 8 elemből áll, amelyek egymásra épülnek.

Programelemek:

- I. Személyre szabott foglalkozás, képzés, képességfeltárás.
- II. Jóvátételi módszer alkalmazása.
- III. Drámapedagógiai módszer hasznosítása.
- IV. Egyéni- és csoporttechnikák alkalmazása.
- V. Sport és intenzív mozgást biztosító foglalkozások szervezése.
- VI. Kortárssegítés.
- VII. Intenzív családterápia és családgondozás.
- VIII. A program utókövetése, hatástanulmány készítése.

Megvalósult tevékenységek

A program megvalósításában 4 gyermekotthon és 4 civil szervezet vett részt.

A programok váltakozó helyszíneken zajlottak, mind a 4 gyermekotthonban, ill. külső helyszíneken (sportprogramok).

Alkalmazott eszközök, módszerek

A programok

- vagy ugyanazon tematika alapján párhuzamosan zajlottak az egyes gyermekotthonokban (pl. családgondozás),
- vagy felváltva zajlottak az egyes gyermekotthonokban (pl. Ifjúság Önkormányzat),
- vagy az adott program helyszíne mindig ugyanaz a gyermekotthon volt (Színjátszókör, Videotrénning, Játékcsoport); ezek a közös foglalkozások

Változások a projekt megvalósításában

Kiseb változtatásokra sor került a programban a hegymászás, a drámapedagógiai foglalkozások és a sportnapok tekintetében, a célcsoport igényeihez való igazodás céljából.

A programba bevonni kívánt 20 gyermek felül a tartalék 10 gyereket is igyekeztek bevonni a tevékenységekbe.

A projekt illeszkedése a szervezet életébe

1. Több megnyert pályázat az egyes projektelemekek régebben megvalósult programjaihoz (Béke Gyermekotthon, Pax Vobis Alapítvány, Hegyi Sport Club), szakmai beszámolók.

2. Az egyes projektelemekek előzményei:

- képességfelmérés: folyamatosan végzett tevékenység
- képzés egyéni fejlesztési terv alapján: folyamatosan végzett tevékenység
- hátrányos helyzetű fiatalokkal foglalkozó pedagógusok továbbképzése (Soros Alapítvány)
- pedagógusok tréningjellegű megelőzési célú felkészítő programja 2000. (Főváros)
- Prevenció és egészségfejlesztési képzési program a gyermekvédelemben foglalkoztatott szakemberek számára 2001. (GyiSM)
- színjátszó kör: 2002 óta a Béke Gyermekotthonban

- játékcsoport szakkör formában: folyamatosan végzett tevékenység
- egyéni technikák: folyamatosan végzett tevékenység
- Ifjúsági Önkormányzat: folyamatosan végzett tevékenység
- Sportfoglalkozások: a HSC segítségével: hegymászás, táborok, lovasterápia, futás, foci, úszás, sítáborok, sporttáborok, versenyeken való részvétel stb.
- Kulturális programok szervezése (Pax Vobis Alapítvány: énekar, CD kiadás, programszervezés)
- Kortárs segítség: 1999 óta zajlik a Béke gyermekotthonban, kiforrott tematika alapján
- Családterápia, család gondozás: folyamatosan végzett tevékenység
- Hatástanulmány: a projektek lezárásakor készül.
- Utókövetés: folyamatos tevékenység.

A bűnmegelőzés területén végzett egyéb tevékenység:

- Drogprevenció: 6 konferencia a gyermekvédelemmel foglalkozó szakembereknek, a konferencia anyagának megjelentetése kiadvány formájában (Ifjú-Kór, ajánlott tananyag az ELTE-n)
- Bócsai lakásotthon: droggal érintett és bűnelkövető gondozottak számára munkaterápia, munkára való felkészítés, társadalmi reintegrációs program
- Szökött gyerek megkereső projekt: 2 évben zajlott, pályázati forrásokból
- Fogolygondozás projekt a gyermekotthonos elítélteknek: 1996 óta folyik (ObMB támogatással)
- Számos olyan kidolgozott programmal rendelkeznek (pl. munkára való felkészítés, oktatások stb.), amelyeket forrás híján eddig nem sikerült megvalósítaniuk.

Hogyan hatott a projekt a szervezet életére?

A Béke Gyermekotthon szervezés területén eddigi tevékenysége során is kimagasló teljesítményt nyújtott. Jelen projekt keretében azonban 4 gyermekotthon vezetőinek és lakóinak összekovácsolására vállalkozott.

Már az előkészületi munkák is nagy lendülettel és nagy lelkesedéssel zajlottak az otthonban, melyből a gyermekfelügyelők is aktívan kivették a részüket.

A főpályázó rengeteg tapasztalatot szerzett projektkoordináció terén. A modell program megvalósítása hatalmas szakmai fejlődést nyújtott mind a vezetők, mint a projekt szakmai és pénzügyi megvalósítói számára.

A szakemberek havonta összeültek megbeszélni a projekt előrehaladását és tapasztalataikat. Ezeken a találkozókön jó volt egy kicsit beszélgetniük, felderíteniük, ki miben tud segíteni a másinak. Mindannyian úgy álltak hozzá a projekthez, hogy ezt meg kell csinálni, és a projekt végén együtt örültek annak, hogy meg tudták csinálni.

A gyermekvédelmi hálózatra nem jellemző a folyamatos kommunikáció, kicsit elszigetelten, távol egymástól élnek ezek az intézmények. A projektnek sikerült hatékonyan fejlesztenie az együttműködést és a kommunikációt a projektben résztvevő szakemberek között.

A partnerszervezetek közös munkájával egy igazi élmény-

programot alakítottak ki és valósítottak meg számos, a gyermekeket fejlesztő és szórakoztató foglalkozással. A gyermekekben végbemenő fejlődés a gyermekotthonok további működésére is bizonyosan pozitív hatással lesz.

Innovatív elemek a projektben

A kidolgozott és megvalósított modell projekt mintául szolgálhat a gyermekotthonok közötti együttműködésben és a bűnmegelőzésben való aktív részvételben.

A főpályázó és partnerei megmutatták, hogy megvalósítható egy ilyen komplex, több gyermekotthonra kiterjedő program is. Sikerült túllépniük a problémákon és akadályokon. A nyolc elemből álló modell programot nyolc alprojektvezető felügyelte, irányította.

A havi rendszerességgel tartott üléseknek mindig más gyermekotthon adott helyet, így körbelátogathatták és megvendégelhették egymást a gyermekotthonok munkatársai.

A modell projekt a megvalósult tevékenységeken keresztül segítette a gyermekotthonok egymás elfogadását. A diákok félre tudták tenni az egymás felé kialakított stigmákat.

A szervezet tapasztalatai a projekt lebonyolítása során

A gyermekotthonok szakemberei megfigyelték, hogy a fiúknak még az étkezési kultúrája és a kommunikációja is milyen hatalmas fejlődést mutatott a lányok előtt. Az idegen környezetben megjavult a viselkedésük, és kevesebb káromkodás hangzott el. Ezek a fiatalok érzik, tudják, hogy mi a jó és helyes, csak teret kell adni nekik, hogy mindezt kipróbálhassák, megtapasztalhassák. A tartós pozitív változás érdekében mindezt rendszeresen kell velük gyakorolni.

A pozitív és a negatív élményeket közösen dolgozták fel a projekt megvalósítói és a célcsoport.

A programot összességében rendkívül pozitívnak értékelték a résztvevők, úgy a felnőttek, mint a gyerekek.

A projekt nehézkesen indult el, s a gyermekek megéreztek ezt a problémás helyzetet. Érezhető volt, hogy nem érzik jól magukat, görcsösek, de mindez a projekt előrehaladásával feloldódott, amint a megvalósítás is egyre olajozottabbá vált. Megjelent a féltékenység is a gyermekek körében a projektbe bevont személyek felé, de ezt megpróbálták oldani a többi gyermek egyes programokba való széleskörű bevonásával.

Bővebb információ a projekttel kapcsolatban a projektfelelőstől kérhető:

Szabadka Péter

Tel.: 392-0732

E-mail: beke@beke-gyermekotthon.hu

(Forrás: <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=106>)

Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben - 2008¹

2008 folyamán az SZMM és az SZMI ismételten meghirdetik a jó gyakorlatok összegyűjtését célzó programot, amely kimondottan a gyermekvédelmi törvény alkalmazása során kialakult és a tapasztalatok által igazolt eljárások összegyűjtését, ezen tapasztalatok számára nyilvánosság biztosítását szeretné elérni. Továbbá célja a jó gyakorlatok minél szélesebb körű elterjesztése a gyermekjóléti-gyermekvédelmi intézményekben; az öntevékeny szakmai műhelyek kialakulásának segítése; a sokoldalú intézményi együttműködés erősítése és a szervezett horizontális módszertani tapasztalatcseré.

A programkiírás megjelenése és a beadási határidő közti intervallum lehetőséget biztosít arra, hogy a programban részt venni kívánók elkészíthessék pályamunkáikat, továbbá a programkonzultációra is lehetőséget tudnak biztosítani.

A beérkezett programok elbírálására az őszi folyamán, az eredményhirdetésre pedig a novemberi „Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben” konferencián kerül sor.

A vállalkozó kedvűeket ÚTMUTATÓ segíti, amely a Szociális és Munkaügyi Minisztérium, valamint a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet által meghirdetett *Jó gyakorlatok a gyermekvédelemben* című, a gyermekjóléti-gyermekvédelmi intézményekben kidolgozott, mások számára közreadható jó gyakorlatok összegyűjtését célzó programra jelentkezők részére készült.

■ ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK

A szolgáltatóktól olyan jó gyakorlatok/programok leírását várják, amelyekben az alábbi szempontok érvényesülnek:

- Valós szükségletekre építve, minél szélesebb hozzáférést biztosításával végzik tevékenységüket.
- A szolgáltatás/program egyfajta minőségi fejlődést eredményezett.
- A meglévő szolgáltatás minőségét úgy javították, hogy mind a szolgáltatást igénybe vevő, mind a szolgáltatást nyújtó elégedettsége/közérzete javult.
- A jó gyakorlat, annak elemei, minőségi változásai, eredménye bemutatásához mennyiségi mutatókat/indikátorokat használnak.
- Hangsúlyt kapnak az ágazaton belüli-kívüli együttműködések.
- A **legfontosabb szempont:** úgy írják le a jó gyakorlatot/programot, hogy az mások számára is érthető, alkalmazható legyen. A jövőben más szolgáltatók is be tudják építeni a munkájukba a jó gyakorlatot a szolgáltatás fejlesztése érdekében.

■ A PROGRAM CÉLJA

A program célja, hogy a gyermekvédelmi törvény alkalmazása során kialakult és a tapasztalatok által igazolt eljárásokat összegyűjtse, és számukra nyilvánosságot biztosítsanak; a

gyermekjóléti-gyermekvédelmi intézményekben minél szélesebb körben elterjesszék; segítsék öntevékeny szakmai műhelyek kialakulását; a sokoldalú intézményi együttműködés erősítését és a szervezett horizontális módszertani tapasztalatcserét.

Mi a jó gyakorlat? A „jó gyakorlat” fogalma a gyermekjóléti-gyermekvédelmi tevékenységben olyan helyben kialakított, eredményre vezető, új megoldási módot jelent a szolgáltatásokat igénybe vevők problémáira (akár egyedi szükségleteinek kielégítésére), amelyet az intézményben, ellátási formában a helyi tapasztalat már hitelesített, amely bevált, rendszeresen alkalmazták, a felhasználók elfogadták mint szolgáltatást, igénylik, és eredményes a közösségre gyakorolt hatása is. A megoldási mód lehet saját kezdeményezés vagy adaptáció. Lényeges feltétel még, hogy másutt is alkalmazható legyen. Az új megoldási mód „műfaját” tekintve jelentheti például a tartalmában, formájában vagy technikájában új szakmai programot, szolgáltatást, eljárást, szervezeti vagy szervezési megoldást, támogató csoport összeállítását stb.

■ PROGRAMTERÜLETEK

(Az egyes program területek után – **szigorúan csak az értelmet segítőt, serkentőt példaként!** – gondolatébresztőként a pályázat kiírói felsoroltak néhány ötletet, lehetséges aktuális témakört a leendő jelentkezők témaválasztásának megkönnyítése érdekében.)

1) Közszolgáltató és közösségi megoldások a prevencióban

Új szolgáltatások a napközbeni kisgyermekellátásban, önkéntesek bevonása, helyi erőforrások hálózattá szervezése, új kezdeményezések a bölcsődei nevelés-gondozás területén, a korai probléma-felismerés és készségfejlesztés módszerei, nem közoktatási intézmény által nyújtott programok a lemorzsolódás veszélyének kitett tanköteles korú gyermekek számára, veszélyeztetettség kialakulását megelőző program kamaszoknak, családban élő speciális szükségletű gyermekek nevelésének-gondozásának segítése, önálló családgondozó által biztosított gyermekjóléti szolgáltatás módszereinek bemutatása, az ellátottak alkalmazkodási, beilleszkedési nehézségeit csökkentő, önértékelését, önismeretét, különböző készségeit fejlesztő programok, a gyerekek kapcsolatainak erősítése az átmeneti gondozásban.

¹ Forrás: http://www.szmi.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=371&Itemid=34

2) A család összetartozásának erősítése, többirányú támogatása. A család és az otthont nyújtó ellátás kapcsolata

Támogató eljárások a családi funkciók, családi kapcsolatok megerősítésére, a szülői szerepet, szülői kompetenciákat erősítő programok, szülő-gyermek együttes programok, családi kríziseket kezelő programok, a gyermekek családban maradását elősegítő programok, családgondozás különböző szintereken: nevelőszülői, gyermekotthoni elhelyezés esetén, speciális, különleges szükségletű gyermekek esetében.

3) Az énazonosság erősítését, fejlesztését segítő követelmények érvényesítése

Eljárások az énazonosság fejlesztésére, a nemzeti és etnikai, valamint a vallási önazonosság erősítésének módszerei, eszközök a gyermekvédelmi gondoskodás miatt kialakult társadalmi előítéletek eredményes csökkentésére.

4) A szakemberek és intézmények együttműködése

A regionális módszertani bölcsőde és a módszertani feladatot segítő bölcsődék együttműködése, a családi napközi és a bölcsőde kistérségi együttműködése, a bölcsőde és a gyermekjóléti szolgálat kapcsolata, a gyermekjóléti szolgálat által működtetett jelzőrendszer tagjainak ágazatközi együttműködése a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzése, a kialakult veszélyeztettség megszüntetése érdekében, együttműködés az átmeneti gondozásban, az alap- és a szakellátás intézményei együttműködésének tapasztalatai, a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó utógondozó tevékenységének rendszerezett bemutatása, a családjukból kiemelt gyermekek visszagondozásának tapasztalatai, azonos tevékenységet végző szakemberek rendszeres szakmai munkamegbeszélései meghatározott céllal és keretek között [műhelymunka].

5) Integrált ellátások szervezése

Széles korcsoport kialakítása a bölcsődében [0-6 éves korig], bölcsőde-óvoda integrált intézményi működése, együttműködés az óvodákkal a három év alatti gyermekek ellátásában, kétféle ellátási forma egy otthont nyújtó szervezetben, speciális szükségletű gyermekek integrált nevelésének módszerei.

6) Egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó ellátások kialakítása a szakellátásban

A szolgáltatás igénybevevői és a szakemberek közti kapcsolat alakítása, önkormányzati/érdekképviselői fórum kialakítása, az igénybevevők készségeinek és kompetenciáinak fejlesztése, csoportos és egyéni fejlesztő foglalkozások, az ellátottak önérvényesítésének és kompromisszumképességének fejlesztése, a felelősségtudat kialakítását segítő eljárások, az önellátás és öngondoskodás képességét fejlesztő módszerek, speciális szükségletű gyermekek csoportos nevelésének tapasztalatai, a nagykorúság előkészítésének jó gyakorlatai, szolgáltatásszervezés több szintér, széles korhatár és különböző problémák esetén, terápiás programok a szakellátásban élő kamaszoknak, az intézmény takarékos gazdálkodásának módszerei, gyermeki jogok érvénye-

sülésének segítése a gyermek véleménynyilvánításhoz való jogában, többek között a gondozási hely kijelölésénél, gondozási hely megváltoztatásánál, örökbefogadás előkészítésénél, vér szerinti családdal való kapcsolattartás segítéséhez való jogában, ellátásukhoz kapcsolódó véleményük kinyilvánításához való jogában.

7) A szakmai személyiség karbantartása

Módszerek a speciális és különleges intézményi szintereken a szakmai szerepek elsajátítására és a szakmai szereplők személyiségének mentálhigiénés megsegítésére.

8) Szakmai teljesítménykövetelmények kialakítását: megfogalmazását és elérését segítő tapasztalatok összegzése

A Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézetben a 2006/2007. évben folyt „Szociális és gyermekvédelmi szolgáltatások szten-derdíziója projekt” keretében készült kísérleti gyermekvédelmi szakmai szabályozó anyagok valamelyik szolgáltatási szten-derdjének, vagy a Quality4Children valamelyik szten-derdjének megvalósítását jelentő gyakorlat bemutatása.²

9) *A nagykamazokkal, utógondozottakkal, fiatal felnőttekkel végzett munka jó gyakorlatai* A leendő munkaerő-piaci esélyeik növelése érdekében folytatott tevékenység bemutatása.

10) *A magyar gyermekvédelem eszközrendszerét gyarapító, külföldön már működő gyermekvédelmi technikák meghonosításával kapcsolatos kezdeményezések*

■ AZ ELBÍRÁLÁS SORÁN KÜLÖN FIGYELMET KAPNAK AZOK A PROGRAMOK, AMELYEK:

- a gyermekjólét-gyermekvédelem új szolgáltatásaival járulnak a *családi kompetenciák fejlesztéséhez* és a szülői felelősség megerősítéséhez ;
- *terápiás eljárást dolgoztak ki* az igénybevevők egyéni problémáinak megoldására;
- a *speciális szükségletű gyermekek ellátásának* új módszerét kínálják;
- a hatékony jelzőrendszeri együttműködés módszereit mutatják be;
- több szakterület együttműködésével indítottak sikeres közösségi szolgáltatásokat;
- az alap- és a szakellátás együttműködésének módszereit mutatják be;
- szolgáltatásaik hatásosságának megőrzése és erősítése érdekében szervezetfejlesztő, mentálhigiénés programokat valósítanak meg;

2 (A gyermekvédelmi szakterület szolgáltatási szten-derdjének elérési útja: www.szmi.hu - kezdőlap - Szociálpolitika - SzSzFO - Szociális és Gyermekvédelmi Szten-derdíziációs Projekt - Letölthető szociális és gyermekvédelmi szakmai szabályozó anyagok tervezeteinek legutóbbi változata - Gyermekvédelmi szakterület szolgáltatási szten-derdjei. A Quality4Children szten-derdjei: www.quality4children.info/ps/tmp/q4c_docuud/Q4C-Hungarian.pdf)

• általánosítható gyakorlati teljesítménykövetelmények kialakításához vezető módszereket mutatnak be.

■ A JELENTKEZŐK KÖRE

Minden, Magyarországon bejegyzett és működő szolgáltató, amely rendelkezik a gyermekjóléti-gyermekvédelmi ellátások végzéséhez szükséges végleges/ideiglenes működési engedéllyel, vagy az önkormányzattal kötött ellátási szerződés alapján, pályázati forrásokból/saját forrásból nyújt szolgáltatókat.

■ A PROGRAMOK ELBÍRÁLÁSA

A programokat az SZMI-ben történt iktatás után anonim módon továbbítják az előértékelést, illetve a végleges értékelést végző bizottságokhoz.

Az előértékelést az egyes ellátási területeket képviselő csoportok látják el, előre meghatározott szempontok szerint.

A programok előértékelését követően az értékelő bizottság (a bizottság munkájában a Szociális és Munkaügyi Minisztérium és a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet munkatársai mellett felkért szakértők vesznek részt) hozza meg a végleges döntést **2008. október 31-éig**. Az eredmények kihirdetésére a díjátadó ünnepségen kerül sor.

Azoknak a jelentkezőknek a programját, akik előértékelést végző csoport munkájában is részt vesznek, közvetlenül az értékelő bizottság bírálja el.

A programok elbírálásánál a bizottság a jó gyakorlat eredményességét, a jelentkezési lap kitöltését (közérthető megfogalmazás, lényegi válaszadás), a jó gyakorlat újszerűségét, innovativitását, illetve fenntarthatóságát értékeli.

■ DÍJAZÁS

Az értékeléskor odaítélt díjak összegének erejéig a támogató a jelentkező szolgáltatóval köt szerződést, amely szolgáltató köteles a díj teljes összegét a jó gyakorlat bemutatását leíró szakemberek számára kifizetni.

A díjazottak a nyolc programterületre beküldött munkák közül kerülnek kiválasztásra. A programot beküldők közül 8 programot tudunk díjazni, egyenként **200 000 Ft** értékben.

Az eredmények kihirdetésére és a díjak átadására ünnepélyes keretek között kerül sor. A díjkiosztó időpontja **2008. november 20.**, amelyről az érintetteknek írásban küldenek értesítést.

■ A PROGRAM BENYÚJTÁSÁNAK MÓDJA

A benyújtandó programcsomag az ADATLAPBÓL, a PROGRAMLEÍRÁSBÓL, a JELENTKEZÉSI LAPBÓL, valamint a kötelező melléletekből áll.

■ Kötelező melléletek:

1. melléklet: A létesítő/alapító okiratnak a szervezet képviselője által hitelesített másolata (aláírás, pecsét).

2. melléklet: A bírósági nyilvántartásba vételt elrendelő jog-

erős bírósági végzésnek a szervezet képviselője által hitelesített másolata (aláírás, pecsét).

3. melléklet: A jelentkező szervezet képviselőjének három hónapnál nem régebbi, banki aláírási kartonjának a bank által hitelesített másolata.

4. melléklet: Az adatlaphoz csatolt nyilatkozat.

5. melléklet: A teljes benyújtott programcsomag (adatlap, jelentkezési lap, programleírás) CD lemezen (kötelező melléletek nélkül).

6. melléklet: A jó gyakorlatot bemutató szakemberekről készült hagyományos, papír alapú csoportfotó.

A benyújtandó programcsomagot három külön fűzött, nyomtatott példányban (1 eredeti, 2 másolat) és egy elektronikus adathordozón rögzített (CD) példányban személyesen, vagy postai úton (elsőbbbségi feladással) kell eljuttatni a következő címre:

SZOCIÁLPOLITIKAI ÉS MUNKAÜGYI INTÉZET

1134 BUDAPEST, TÚZÉR U. 33-35.

A BORÍTÉKRA, KÉRJÜK, ÍRJÁK RÁ:

„JÓ GYAKORLATOK A GYERMEKVÉDELEMBEN”

Több kategóriában történő jelentkezés benyújtása esetén mindegyik programcsomagot külön borítékban kell eljuttatni a fent megadott címmel!

A programcsomag postára adásának, illetve személyes leadásának határideje:

2008. október 15.

Figyelem! Formai hibás jelentkezéseket nem áll módjukban elfogadni!

A jelentkező kizárását okozza, ha a programcsomag:

- határidőn túl került postázásra, vagy határidőn túl került személyes leadásra (2008. október 15. szerda)
- hiányzik az adatlap vagy a jelentkezési lap vagy a programleírás
- hiányzik valamelyik kötelező melléklet (vesd össze a kötelező melléletek felsorolásával)
- nem a megfelelő példányszámban lett benyújtva (3 nyomtatott, 1 elektronikus példány)
- hiányzik az aláírás és/vagy a pecsét az eredeti példányról
- a jelentkezési lap nem a megadott pontoknak megfelelően került kitöltésre
- az adatlap vagy a jelentkezési lap hiányosan került kitöltésre

Figyelem, pályázatok!¹

■ TÁMOP 5.2.5 JELŰ, „GYERMEKEK ÉS FIATALOK INTEGRÁCIÓS PROGRAMJAI”

A sikeres iskolai karriernek meghatározó hatása van a későbbi munkaerő-piaci életpályára, ezért minden gyermek számára biztosítani kell a jól hasznosítható tudás, képességek és készségek megszerzését. Ezt akadályozhatják a különböző családi problémák, illetve – a gyakran ezek következményeként kialakuló – iskolai kudarcok, csavargás, lemorzsolódás, amelyek a devianciák irányába veszélyeztetetté teszik a gyerekeket.

A **gyermekvédelmi irányultságú A komponens** keretében a társadalmi integráció növelése érdekében a hátrányokkal küzdő iskoláskorú gyermekek, fiatalok és családjaik számára válhatnak elérhetővé a szülői szerepet erősítő, a családi konfliktusokat rendező, a családi kohéziót erősítő, valamint az oktatási rendszeren kívüli integrációs, prevenció programok. Mindezek kompenzálják hátrányaikat, segítik az iskolai megfelelést, az iskolai rendszerű oktatásban maradási, illetve visszakerülést és a megfelelő társadalmi minták elsajátítását, a munka világára való felkészülést és erősítik a társadalmi részvételt. A lehetséges pályázók köre a gyerekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltatásokra és fenntartókra terjed ki.

Az **ifjúsági irányultságú célú B komponens** célja, hogy segítse a fiatalok, különösen a hátrányos helyzetű fiatalok életminőségének javítását, egyéni és/vagy közösségi kompetenciáik fejlesztését, minőségi információkkal történő ellátását. A 12 és 29 év közötti gyerekek és fiatalok társadalmi integrációjának, elsősorban iskolai előmenetelüknek, pályaválasztásuknak, munkaerő-piacra való belépésüknek elősegítése, továbbá társas (szociális) kapcsolataiknak bővítése, közösségi, közéleti részvételüknek fejlesztése, családi életre való felkészítése, életpályatervezésük tudatosságának erősítése. A pályázók alapdokumentumában szerepelni kell a gyermek és ifjúsági céloknak!

A **drogprevenció irányultságú C komponens** kiemelt helyet foglal el az illegális szerfogyasztók és sérülékeny életkorban lévők számára olyan alternatív szolgáltatások biztosítása, mely szolgáltatások a érintettek számára könnyen megközelíthető környezetben, mindennapi tevékenységük szerves részeként jelennek meg (pl. bevásárlóközpontok, a szabadidő-eltöltés egyéb színterei), így a prevenció beavatkozás igénybevétele nem jelent megbélyegzést, könnyű hozzáférést és az érintettek eredményesebb bevonását teszi lehetővé.

A pályázók alapdokumentumában szerepelni kell a kábítószert probléma kezelésével összefüggő céloknak

A pályázati dokumentáció letölthető

a <http://www.nfu.hu/doc/5> oldalról. A pályázatok benyújtása 2008. június 20-tól 2008. augusztus 10-ig lehetséges.

TIOP-3.4.2/08/01, illetve a KMOP-2008-4.4.1/B jelű, „Bentlakásos intézmények korszerűsítése” című pályázat.

A szociális és gyermekvédelmi bentlakásos ellátást nyújtó, jelenleg is működő intézmények egy része nem felel meg a rendeletben előírt szakmai feltételeknek. Magas az ideiglenes és határozott időre szóló működési engedéllyel rendelkező intézmények száma. Az elhelyezési körülmények tekintetében nem megfelelő intézmények felújításra, korszerűsítésre szorulnak az ellátási feltételek javítása, az igénybe vevők életminőségének javítása érdekében.

A fejlesztések célja a szociális és gyermekvédelmi intézményrendszer korszerűsítése és a nyújtott szolgáltatások minőségének javítása az igénybe vevők méltó életkörülményeinek megteremtése érdekében. A fejlesztések közvetlenül hozzájárulnak ahhoz, hogy az érintett intézmények célcsoportjához tartozó speciális és hátrányos helyzetű, sérülékeny társadalmi csoportok munkaerő-piaci aktivitása növekedjen.

A pályázati kiírás keretében bentlakásos szociális és/vagy gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltatások és fenntartók pályázhatnak.

■ SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYEK ESETÉBEN CÉL:

- Korszerűtlen, nagy létszámú intézmények rekonstrukciója, humanizált, a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000 (I. 7.) SZCSM rendeletben a lakhatási feltételekre vonatkozó előírásokat meghaladó színvonalú ellátási környezet kialakítása.
- Közösségbe integrált lakóotthonok, átmeneti intézmények korszerűsítése, a lakóközösséghez kapcsolódó foglalkoztató programok bevezetésével.
- A bentlakásos intézmény által nyújtott szolgáltatások körének bővítése, az ezt lehetővé tevő infrastrukturális háttér megteremtése. Cél a bentlakásos intézmények szolgáltatásainak kinyitása a település, térség lakossága számára szociális alapszolgáltatási (házi segítségnyújtás, étkeztetés, napközbeni ellátás, stb.) feladatok vállalásával, az otthoni ápolás-gondozás lehetőségének bővítésével.
- Hajléktalan-szálláshelyek esetében az éjjeli menedékhelyek tömegszállás jellegének csökkentése.

■ GYERMEKVÉDELMI INTÉZMÉNYEK ESETÉBEN CÉL:

- A gyermekotthonok (utógondozó otthonok), lakásotthonok korszerűsítése, belső átalakítása
- Gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő, sajátos nevelési igényű gyermekek számára szükséges ellátás biztosítása az általános iskola és diákotthonokban gyermekotthoni rész kialakításával.
- A Gyvt. 58-§ (1) bekezdése szerinti speciális gyermekotthonok kialakítása, maximum 4 csoporttal.
- Gyermekek és családok átmeneti otthonainak korszerűsítése.

¹ Készült a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség közleményei nyomán

HEFOP 2.2.2 Központi program záró kiadványa¹ 100 oldalban foglalja össze az információkat. Tavaly a képzésekkel érintett különféle szakemberek – szociális és gyermekvédelmi területen, bűnmegelőzésben dolgozó szakember és önkéntes – száma 1111 volt. Mivel a program alapvetően hidat kívánt teremteni az Unió célkitűzései és a hazai szolgáltatásokban működő szakemberek gyakorlata között, a társadalmi befogadás tematikáit, képzéseit és tananyagát is ennek megfelelően dolgozták ki. Központi elemként a szolgáltatásmodernizációt és szolgáltatásfejlesztést említi a kiadvány. Ezek – a folyamatos és építő dialógussal és a közös platform kialakításával egyetemben – nélkülözhetetlenek a közeljövő eredményessége és a hosszú távú politika szempontjából is.

A kiadvány feldolgozza a Központi Képzési Program során felhalmozódott tapasztalatokat. Ennek keretében ugyanis az alapmodulban 20 megyei helyszínen 20 konferenciát rendeztek, a speciális modulokban pedig 18 helyszínen összesen 43 tanfolyamot tartottak meg.

A kiadványt nemcsak azok forgathatják nagy haszonnal, akik részt vettek a képzéseken, hanem az oda el nem jutók is, hiszen részletes áttekintést, illusztrációkat és gyakorlati példákat nyújt. Első fejezetében feltárja a szolgáltatásfejlesztés és modernizáció szükségességének európai és hazai kontextusát. E helyen elég kiemelni azt, hogy Magyarországon az aktív korú inaktív népesség aránya 38%, amivel a legmagasabbak (azaz a legrosszabbak) közöttünk számíthatunk az EU-ban, de az OECD országok sorában is. Ez magával hozza az inaktivitás csökkentésének, a foglalkoztatottság emelésének terén a reformok és intézkedések szükségességét. És ez csak része annak a komplex igénynek, amely a teljes szociális szolgáltatási rendszerrel szemben fennáll: épüljön a tényleges szükségletekre, biztosítson esélyegyenlőséget a hozzáférésben, legyen hatékony erőforrás-felhasználásban stb. Megmutatja a főbb modernizációs tartalmi elemeket, a főbb eu-s tendenciákat és a hazai fejlesztések irányait.

A szolgáltatásfejlesztés maga is több lépcsőben értelmezhető, illetve különböző részfejlesztések együtteseként fogható meg, úgymint: felhasználók bevonása, szükségletfelmérés, koordináció és integráció, evaluáció és minőségbiztosítás, de ide tartozik a szolgáltatásnyújtásban résztvevő szakemberek és önkéntesek kompetenciafejlesztése is. Nem maradhat el az „ügyfelek”, a társadalmi befogadást segítő programok célcsoportjának definiálása sem. A szociális szolgáltatásokkal ebben a programban megcélzottak veszélyeztetettek. Olyan csoport, amely a társadalmi kirekesztődésben, tartós marginalizálódásban veszélyeztetetteket foglalja magában. A kirekesztett helyzet azonban nemcsak a kirekesztett egyéneknek, illetve csoportoknak hátrányos, de folyamatosan konfliktusforrás a tágabb közösségben is. Innen válik érthetővé mind a társadalmi befogadás, mind az aktivizálás mint közös perspektíva. Az elérni kívánt csoportok (tartós munkanélküliek, fogyatékossgal élők, hajléktalanok, munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű nők, hátrá-

nyos helyzetű vagy munkanélküli fiatalok) helyzetéről és a számukra elérhető kezdeményezésekről részletesen olvashatunk a kiadványban.

A kiadvány második fejezete lényegében a szolgáltatásfejlesztéshez készült tematikus kézikönyv, ami már a gyakorlati megvalósításhoz nyújthat segítséget – lépésről lépésre.

Elsőként a szükségletfelmérés alkalmazási területeit veszi sorra: közösségi szükségletek, a kirekesztődéssel veszélyeztetett célcsoport szükségleteinek felmérése, egy adott szolgáltatás célcsoportjának szükségletfelmérése, adott ügyfélcsoport felmérése, illetőleg az egyéni diagnózis felállítása. A tervezési-igényfelmérési folyamat alapelemeit, értelmezési kereteit (szolgáltatásnyújtás felelősségi szintje, a vizsgálat hatósugara, célja, alkalmazás) is hozzárendeli a kiadvány az egyes szintekhez, ami nagyon megkönnyíti a sablon beépítését, éppúgy, mint az ezt követő gyakorlati útmutató, amely már fázisokra bontva taglalja a módszereket, lépéseket.

Az együttműködés, hálózatépítés és helyi partnerségi praktikákról szóló rész számos eleme ismerősen hat, hiszen Magyarországon az EU fejlesztési programjai már jó ideje szorgalmazzák a helyi, regionális szintű összefogást. A számos kezdeményezés ellenére azonban még van mit fejleszteni az együttműködés kultúrájában, hogy azok ne csak formálisak legyenek, de valóban felhasználják az összeadódó erőforrások lehetőségeit.

Az ügyfélbevonásra és „empowerment”-re nézve nemcsak elméleti, alapvető háttérrel, hanem konkrétumokat is tartalmaz a vonatkozó rész, gyakorlati példákkal, módszerek, stratégiák leírásával.

Az értékelés szükségességéről szólva a szerzők meggyőzni igyekeznek az egyébként sajnos ma is gyakran szkeptikus, a méréssel, megmérettetéssel szemben ellenálló szakembereket, hogy a folyamatosan visszacsatolt információ rámutat, hogy mi működik jól, mi kevésbé, és hogy ez nélkülözhetetlen kiindulópontja minden szolgáltatásfejlesztésnek. Az értékeléssel tudatosíthatjuk sikereinket, építhetünk rájuk, céltudatosan alkalmazhatjuk a bevált gyakorlatokat, modelleket – és elkerülhetők a hibáismétlések is. Emellett válaszokat kaphatunk arra is, hogy mikor, mit és hogyan értékeljünk, milyen lépésekben, és milyen dokumentumok felhasználásával. Ezen a ponton a minőségfejlesztés alapelveit és alapvető elemeit is megismerhetjük – gyakorlati példák segítségével.

Végül, de nem utolsósorban az egyéni kompetenciafejlesztés lehetőségeit vázolja a fejezet. Az elsősorban a szociális munkára fókuszáló leírásban hangsúlyos az egyéni fejlődés és a szervezet profiljának összehangolása, amelynek értelmében az egyéni célok és motivációk a fejlesztendő területek meghatározásában fontos, de nem kizárólagos szempontok. Legalább ennyire esik latba az intézmény fejlesztésében történő szerepvállalás az intézményi céloknak megfelelően, és ilyenkor elengedhetetlen az együttműködés, a célok összehangolása is, akár az életen át tartó tanulás jegyében.

¹ A szociális szolgáltatások modernizációja és fejlesztése, HEFOP 2.2.2, Progress Consult Kft., szerk.: Balatoni Kinga, SZMI, 2008.